

**TYRIMO „AUTORIŲ TEISIŲ, GRETUTINIŲ TEISIŲ IR DUOMENŲ BAZIŲ GAMINTOJŲ
APRIBOJIMŲ TAIKYMAS“ GALUTINĖ ATASKAITA**

Parengė: Dr. Ramūnas Birštonas

Vilnius, 2025 m. sausis

Turinys

Vartojamos sąvokos ir trumpinimai	4
1. Įvadas.....	6
2. Pagrindinės išvados ir rekomendacijos	9
3. Tyrimo metodika	13
4. Bendrosios autorių teisių apribojimų nuostatos	15
4.1. Autorių teisių apribojimų samprata ir jų dinamika	15
4.2. Tyrime taikoma autorių teisių apribojimų klasifikacija	16
4.3. Bendrasis autorių teisių apribojimų teisinio reguliavimo apibūdinimas...	17
4.4. Bendrosios autorių teisių apribojimų taikymo sąlygos	21
5. Atskirų autorių teisių apribojimų analizė.....	24
5.1. Citavimas	24
5.2. Panaudojimas karikatūrai, parodijai ar pastišui.....	30
5.3. Kūrinio panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais	34
5.4. Panaudojimas kaip pavyzdžio mokymosi pasiekimams vertinti sukurtus kūrinius.....	38
5.5. Panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais kultūros paveldo įstaigų terminaluose	40
5.6. Panaudojimas viešam atlikimui ir viešam rodymui mokyklų koncertuose ir parodose.....	45
5.7. Tekstų ir duomenų gavyba mokslinių tyrimų tikslais.....	47
5.8. Panaudojimas tekstų ir duomenų gavybos tikslais.....	54
5.9. Panaudojimas kultūros paveldo įstaigų fondams ir kolekcijoms išsaugoti .	58
5.10. Straipsnių aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis panaudojimas.....	61
5.11. Kūrinių panaudojimas pateikiant informaciją apie visuomenės gyvenimo įvykius arba dienos įvykių apžvalgas.....	66
5.12. Politinių kalbų, ištraukų iš viešų paskaitų ar kitų panašių kūrinių, teismo proceso metu pasakytų kalbų panaudojimas	70
5.13. Panaudojimas meno kūrinių viešai parodai ar pardavimui reklamuoti.....	72
5.14. Panaudojimas, susijęs su įrangos demonstravimu ar taisymu	75
5.15. Kūrinių ar kitų objektų panaudojimas asmenims su negalia skirtais būdais	77

Priedas Nr. 1. Klausimynas dėl autorių teisių apribojimų taikymo bibliotekose	81
Priedas Nr. 2. Klausimynas dėl autorių teisių apribojimų taikymo mokymo ir mokslinių tyrimų veikloje	84
Priedas Nr. 3. Klausimynas dėl autorių teisių apribojimo tekstų ir duomenų gavybai taikymo	87
Priedas Nr. 4. Klausimynas dėl autorių teisių apribojimo visuomenės informavimo srityje	89
Priedas Nr. 5. Klausimai dėl autorių teisių apribojimų taikymo	92

Vartojamos sąvokos ir trumpinimai

angl. – anglų kalba

ATGTJ – Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas

Berno konvencija – 1886 m. Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos

CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas

Dirbtinio intelekto aktas – 2024 m. birželio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2024/1689 kuriuo nustatomos suderintos dirbtinio intelekto taisyklės ir iš dalies keičiami reglamentai (EB) Nr. 300/2008, (ES) Nr. 167/2013, (ES) Nr. 168/2013, (ES) 2018/858, (ES) 2018/1139 ir (ES) 2019/2144 ir direktyvos 2014/90/ES, (ES) 2016/797 ir (ES) 2020/1828

ES – Europos Sąjunga

Estijos ATJ – Estijos Respublikos Autorių teisių įstatymas

ESTT – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas

Informacinės visuomenės direktyva – 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo

Kultūros paveldo įstaiga – biblioteka, muziejus, archyvas, kino ar garso paveldo įstaiga.

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

LVAT – Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas

Latvijos ATJ – Latvijos Respublikos Autorių teisių įstatymas

Lenkijos ATGTJ – Lenkijos Respublikos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas

LR – Lietuvos Respublikos

Negalią turinčių asmenų teisių į kūrinių naudojimą direktyva – 2017 m. rugsėjo 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2017/1564 dėl aklų, regos sutrikimų ar kitų spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labai leidžiamų tam tikrų būdų naudoti tam tikrus autorių teisių ir gretutinių teisių saugomus kūrinius ir kitus objektus, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo

PINO – Pasaulio intelektinės nuosavybės organizacija

Skaitmeninės rinkos direktyva arba **Direktyva** –Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/790 2019 m. balandžio 17 d. dėl autorių teisių ir gretutinių teisių bendrojoje skaitmeninėje rinkoje, kuria iš dalies keičiamos direktyvos 96/9/EB ir 2001/29/EB

Techninė specifikacija – Tyrimo „A autorių teisių, gretutinių teisių ir duomenų bazių gamintojų apribojimų taikymas“ parengimo paslaugų techninė specifikacija

TRIPS sutartis – 1994 m. Pasaulinės prekybos organizacijos Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba

Tyrimas – tyrimas „A autorių teisių, gretutinių teisių ir duomenų bazių gamintojų apribojimų taikymas“

1. Įvadas

Tyrimas „Autorių teisių, gretutinių teisių ir duomenų bazių gamintojų apribojimų taikymas“ (toliau – ir **Tyrimas**), buvo atliktas 2024-08-27 sutarties Nr. VP-2 su Lietuvos Respublikos kultūros ministerija pagrindu. Tyrimą atliko dr. Ramūnas Birštonas.

Tyrimo tikslas, uždaviniai ir apimtis:

Remiantis Technine specifikacija, tyrimo tikslai yra šie:

1. Teisiniu aspektu išanalizuoti ATGTJ nustatytų apribojimų pritaikomumą prie skaitmeninės ekonomikos (rinkos) sąlygų. Apibrėžti pagrindines tokio pritaikomumo galimybes ir grėsmes bei išskirti optimaliausius teisinio reglamentavimo būdus.

2. Vadovaujantis teisių turėtojų ir visuomenės intereso į INSO prieinamumą derinimo principu, teisiniu aspektu išanalizuoti ir įvertinti ATGTJ nustatytų apribojimų taikymo plėtros ar siaurinimo galimybes ir būdus.

3. Teisiniu aspektu išanalizuoti ir įvertinti ATGTJ nustatytų apribojimų taikymo autorių teisių apsaugos priemones (t. y. tas sąlygas ir privalomus atlikti veiksmus, be kurių išpildymo apribojimo taikymas negali būti laikomas teisėtu).

4. Teisiniu aspektu išanalizuoti ATGTJ nustatytų apribojimų taikyme įtvirtintus kompensavimo modelius.

5. Išsiaiškinti ir pateikti lyginamuoju metodu įvertintų pasirinktų ne mažiau trijų Baltijos jūros regionui priklausančių Europos Sąjungos valstybių turtinių teisių apribojimų modelius, jų taikymo teisinį sureguliovimą ir gerąsias praktikas. Matant poreikį gali būti pateikiami ir kitų valstybių pavyzdžiai.

Pagrindiniai Tyrimo uždaviniai:

1. Pateikti ATGTJ 19 straipsnio 2 dalyje nustatytos nekomercinių tikslų sąlygos analizę. Apžvelgti ir įvertinti nekomercinių tikslų sąlygos turinį (ribas) ir reikšmę taikant konkrečius apribojimus.

2. Atlikti atskirų sričių ir jose veikiančių subjektų (pvz., universitetų, bibliotekų, muziejų, žiniasklaidos, verslo subjektų ir pan.), savo veikloje naudojančių Techninėje specifikacijoje išvardytus apribojimus ATGTJ nustatytais tikslais, darbuotojų (specialistų) apklausą.

3. Identifikuoti Techninės specifikacijos 1.4 papunktyje išvardintų apribojimų teisinio reglamentavimo privalumus ir trūkumus, pateikti jų analizę ir išvadas.

4. Pateikti rekomendacijas ir (ar) siūlymus dėl ATGTJ nustatytų apribojimų teisinio reglamentavimo tobulinimo, įskaitant apribojimų taikymo išplėtimą ir (ar) siaurinimą.

5. Siekiant užkirsti kelią teisių turėtojų turtinių interesų pažeidimams naudojant kūrinis, pateikti rekomendacijas ir (ar) pasiūlymus dėl esamų teisinių apsaugos priemonių tobulinimo ATGTJ nustatytų apribojimų taikymo atvejais.

6. Pateikti išvadas ir pasiūlymus dėl galimų naujų kompensavimo teisinių modelių nustatymo (pvz., už kūrinį naudojimą tekstų ir duomenų gavybos tikslais).

7. Pasirinktinai apžvelgti ir įvertinti, kaip anksčiau išvardintos problemos ir teisiniai institutai yra sureguliuoti kitose ES šalyse.

8. Pateikti Tyrimo tarpinę ir galutinę ataskaitas, pristatyti atliktą Tyrimą.

Remiantis Techninės specifikacijos 1.4 punktu, į Tyrimo apimtį patenka šie autorių teisių apribojimai:

1. citavimas (ATGTĮ 21 straipsnis);
2. panaudojimas karikatūrai, parodijai ar pastišui (ATGTĮ 21¹ straipsnis);
3. panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais (ATGTĮ 22 straipsnis);
4. panaudojimas tekstų ir duomenų gavyboje mokslinių tyrimų tikslais (ATGTĮ 22¹ straipsnis);
5. panaudojimas tekstų ir duomenų gavybos tikslais (ATGTĮ 22² straipsnis);
6. panaudojimas kultūros paveldo įstaigų fondams ir kolekcijoms išsaugoti (ATGTĮ 23 straipsnis);
7. panaudojimas informacijos tikslais (ATGTĮ 24 straipsnis);
8. panaudojimas asmenims su negalia skirtais būdais (ATGTĮ 25 straipsnis).

Kadangi dalis nurodytų ATGTĮ straipsnių apima ne vieną, o kelis savarankiškus autorių teisių apribojimus, galutinis tiriamų autorių teisių apribojimų sąrašas yra šis:

- panaudojimas citavimo tikslais (ATGTĮ 21 straipsnis);
- panaudojimas karikatūrai, parodijai ar pastišui (ATGTĮ 21¹ straipsnis);
- panaudojimas kaip pavyzdžio mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais (ATGTĮ 22 straipsnio 1 punktas);
- panaudojimas kaip pavyzdžio mokymosi pasiekimams vertinti sukurtus kūrinius (ATGTĮ 22 straipsnio 2 punktas);
- panaudojimas bibliotekų, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekų, muziejų arba archyvų patalpose esančiuose terminaluose (ATGTĮ 22 straipsnio 3 punktas);
- panaudojimas viešam atlikimui švietimo įstaigų koncertuose ir parodose (ATGTĮ 22 straipsnio 4 punktas);
- tekstų ir duomenų gavyba mokslinių tyrimų tikslais (ATGTĮ 22¹ straipsnis);
- panaudojimas tekstų ir duomenų gavybos tikslais (ATGTĮ 22² straipsnis);
- panaudojimas kultūros paveldo įstaigų fondams ir kolekcijoms išsaugoti (ATGTĮ 23 straipsnis);
- straipsnių aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis panaudojimas (ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 1 punktas);
- kūrinių panaudojimas pateikiant informaciją apie visuomenės gyvenimo įvykius arba dienos įvykių apžvalgą (ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 2 punktas);
- politinių kalbų, ištraukų iš viešų paskaitų ar kitų panašių kūrinių, teismo proceso metu pasakytų kalbų panaudojimas (ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 3 punktas);
- panaudojimas meno kūrinių viešai parodai ar pardavimui reklamuoti (ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 4 punktas);
- panaudojimas, susijęs su įrangos demonstravimu ar taisymu (ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 5 punktas);
- panaudojimas asmenims su negalia skirtais būdais (ATGTĮ 25 straipsnis).

Tyrimas yra orientuotas į turtinių teisių apribojimus, todėl asmeninių neturtinių autorių teisių klausimai į Tyrimo sritį patenka tik tiek, kiek tai susiję su Tyrime analizuojamais apribojimais. Taip pat į Tyrimo apimtį nepatenka ir netiriami specialieji autorių teisių apribojimai, susiję su duomenų bazėmis ir kompiuterių programomis (ATGTĮ 30-32 straipsniai).

Kadangi didžioji dalis tiriamų apribojimų savo turiniu iš esmės sutampa tiek autorių teisių, tiek gretutinių teisių atžvilgiu (o dalis – ir duomenų bazių gamintojų atžvilgiu), toliau Tyrimo ataskaitoje vartojamos sąvokos „autorių teisių apribojimai“ ir su jomis susijusios išvados *mutatis mutandis* gali būti taikomos ir atitinkamiems gretutinių teisių ar duomenų bazių gamintojų teisių apribojimams.

2. Pagrindinės išvados ir rekomendacijos

1. Ryškiausia ir horizontali (tai yra, apimanti iš esmės visus autorių teisių apribojimus) praktinio taikymo problema yra didžiulė kūrinų naudotojų žinių ir supratimo apie šiuos apribojimus ir jų taikymą stoka. Problema yra dar gilesnė, nes tokia žinių ir supratimo stoka būdinga ir taikant specialiuosius autorių teisių apribojimus, kuomet tiesioginiai apribojimo naudotojai yra specializuotos institucijos ir jose dirbantys savo srities profesionalai. Nurodytas žinojimo ir (ar) supratimo trūkumas lemia, kad autorių teisių apribojimų teikiamos galimybės nėra iki galo išnaudojamos ir nėra iki galo realizuojami socialiai vertingi tikslai, kurių šiais apribojimais siekiama. Tačiau ši problema negali būti išspręsta tik teisėkūros priemonėmis, reikalingos veiksmingos žinių sklaidos ir supratimo didinimo programos. Problemą sunkina tai, kad nėra centralizuoto subjekto, kurio veikla būtų susijusi jei ne su visais, tai bent dalimi apribojimų, ir kuris galėtų imtis lyderystės šioje srityje.
2. Nacionalinis autorių teisių (ypač atgaminimo, platinimo ir viešo paskelbimo teisių) apribojimų reguliavimas yra tiesiogiai priklausomas nuo ES bei tarptautinės teisės ir yra pagrįstas baigtinio, ES teisėje nustatyto autorių teisių apribojimo sąrašo principu, o patys apribojimai yra formuluojami gana siaurai. Tai laikytina sisteminė autorių teisių apribojimų reguliavimo problema, nes galimybė plėsti esamus apribojimus operatyviai reaguojant į technologinius ir (ar) socialinius pokyčius yra iš esmės suvaržyta. Kita vertus, Lietuvoje didžioji dalis apribojimų formuluojami siauriau, nei leidžia ES teisė, todėl Lietuva nėra išnaudojusi visų ES teisės teikiamų galimybių. Dėl šių priežasčių kiekvieno nacionalinėje teisėje esančio autorių teisių apribojimo aktualumas, bent jau potencialiai, išauga, todėl jie turėtų būti siaurinami ar jų atsisakoma tik esant aiškiai informacijai dėl jų netinkamo veikimo ir teisių turėtojų interesų pažeidimo.
3. Skirtingai nei „trijų pakopų testo“ taisyklė, kuri yra taikoma visiems ATGTJ nustatytiems autorių teisių apribojimams, nekomercinių tikslų kriterijus ir pareiga nurodyti naudojamo kūrinio autoriaus vardą bei šaltinį nėra būtini visiems Tyrime tiriamiems autorių teisių apribojimams. Kai kurie autorių teisių apribojimai – citavimo apribojimas (ATGTJ 21 straipsnis), apribojimas karikatūros, parodijos ar pastišo tikslais (ATGTJ 21¹ straipsnis), bendrasis apribojimas tekstų ir duomenų gavybai (ATGTJ 22² straipsnis), ir visa ATGTJ 24 straipsnyje numatytų apribojimų informavimo tikslais grupė – gali būti tiesiogiai susiję su komerciniais tikslais. „Nekomercinių tikslų“ sąvokos turinys ATGTJ nėra aiškiai apibrėžtas, ATGTJ 19 straipsnio 2 dalis orientuoja į konkretaus naudojimo paskirties įvertinimą.
4. Citavimo apribojimo teisinis reglamentavimas išlieka pernelyg ribojantis. Jį siūlytina plėsti tokiais aspektais:
  - citavimo tikslus – kritiką ir apžvalgą – nurodyti tik kaip pavyzdžius, tačiau ne kaip baigtinį sąrašą (būtent taip buvo reglamentuojama iki 2022-03-24 ATGTJ pakeitimų priėmimo);
  - numatyti, kad išimtiniais atvejais leidžiamas viso kūrinio pacitavimas, o ne tik jo nedidelės dalies. Tokia išimtinė galimybė turėtų būti taikoma tik trumpų kūrinų (pavyzdžiui, trumpų eilėraščių) bei pavienių vizualinių kūrinų citavimui;
  - siūlytina atsisakyti ATGTJ 2 straipsnio 6 dalyje ir 21 straipsnyje esančių nuorodų, jog citata privalo būti išreikšta kitame kūrinyje (ar gretutinių teisių objekte).
5. Autorių teisių apribojimo karikatūrai, parodijai ar pastišui teisinis reguliavimas šiuo metu laikytinas optimaliu ir jo keisti nerekomenduojama. Tyrimo metu konstatuoti

tam tikri nacionalinės teismų praktikos ydingumai ir naudotojų žinių trūkumas dėl apribojimo karikatūrai, parodijai ar pastišui taikymo, tačiau šios problemos spręstinis atsižvelgiant į pirmosios išvados rekomendacijas.

6. Apribojimas panaudojant kūrinis mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra svarbus ir taikomas praktikoje, ir dėl neseniai įvykusio suderinimo su ES teisės aktais iš esmės atitinka skaitmeninių poreikių realijas. Atsižvelgiant į tai, kad mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra aktualus kūrinių viešas atlikimas, siūlytina ATGTĮ 22 straipsnio 1 punktą papildyti ir papildomai įtraukti į apribojimo apimtį viešo atlikimo teisę (ATGTĮ 15 straipsnio 1 dalies 7 punktą). Aktuali problema išlieka ATGTĮ 22 straipsnio 1 punkte vartojamų sąvokų ir šios apribojimo taikymo apimties aiškinimas, tačiau šie neaiškumai spręstini aiškinimo ir švietimo būdu. Vienintelis svarstytinis įstatymo patikslinimas yra dėl naudojamos kūrinių ištraukos apimties, ATGTĮ nustatant konkrečią leistiną procentinę dalį, pavyzdžiui, iki 25 procentų kūrinių apimties.
7. Autorių teisių apribojimas panaudojant mokymui ar pedagogų kvalifikacijos tobulinimui kaip pavyzdžio mokymosi pasiekimams vertinti sukurtus kūrinius yra itin siauro ir specifinio taikymo. Teisinio reguliavimo ir spręstinių taikymo problemų nenustatyta, todėl jokių keitimų dėl šio apribojimo nesūlytina.
8. Autorių teisių apribojimas dėl kūrinių panaudojimo bibliotekų, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekų, muziejų arba archyvų patalpose esančiuose terminaluose šiuo metu realiai neveikia. Siekiant bent kiek įgalinti šio apribojimo veikimą, rekomenduojama atlikti šiuos teisinius pakeitimus:
  - pirma, suvienodinti ATGTĮ 22 straipsnio 3 punkto pirmo sakinio tekstą su Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies n punkto tekstu, tai yra, atsisakyti sąlygų, jog kūrinių turi nebūti viešojoje prekyboje, taip pat teisių turėtojo galimybės vienašališkai panaikinti apribojimo taikymą, ir vietoje jų numatyti, kad apribojimas netaikomas tiems kūriniams, kuriems yra taikomos kitokios pirkimo ar licencijos sąlygos;
  - antra, rekomenduotina atsisakyti nuostatos, jog apribojimas taikomas tik kūrinių (ir gretutinių teisių objektų) atžvilgiu, kurie išleisti ar kitaip viešai paskelbti po 2012 m. sausio 10 d.;
  - trečia, apjungti kultūros paveldo institucijoms taikomus apribojimus viename straipsnyje (logiškiausia būtų ATGTĮ 23 straipsnyje) ar bent išskirti šį apribojimą iš ATGTĮ 22 straipsnio.
9. Kūrinių panaudojimas viešam atlikimui mokyklų koncertuose ir parodose yra siauro taikymo, tačiau realiai ir pakankamai sklandžiai veikiantis apribojimas, jokių poreikių jį keisti ar siaurinti nėra nustatyta. Poreikio plėsti taip pat nėra nustatyta, o toks bandymas būtų abejotinas atitikimo ES ir tarptautinei teisei požiūriu. Todėl rekomenduotina išlaikyti šio apribojimo esamą padėtį.
10. Tekstų ir duomenų gavybos mokslinių tyrimų tikslais apribojimo reguliavimas laikytinas didžiąja dalimi tinkamu, tačiau siūlytina iš ATGTĮ 22¹ straipsnyje numatytų sąlygų pašalinti „nekomercinių tikslų“ sąlygą, nes Skaitmeninės rinkos direktyva tokios sąlygos nenustato, o ji riboja Lietuvoje veikiančius subjektus. Kita vertus, dėl ATGTĮ 22¹ straipsnio korekcijų vertėtų palaukti šiuo metu vykstančio Europos Komisijos vertinimo, kaip Lietuvos Respublika perkėlė į nacionalinę teisę Skaitmeninės rinkos direktyvą, išvadų.
11. Pasisakant apie bendrąjį tekstų ir duomenų gavybos apribojimo reguliavimą, esminių jo keitimo poreikių šiuo metu nenustatyta. Daugiau techninio-korekcinio pobūdžio siūlymas būtų papildyti ATGTĮ 22² straipsnio 2 dalį, patikslinant, kad kompiuterio

skaitomos priemonės yra tik viena iš galimų „atitinkamų priemonių“, kuriomis teisių turėtojai gali uždrausti taikyti apribojimą, o frazę „autorių teisių subjektai pasilieka teisę naudoti tuos kūrinius“ pakeisti į „jei autorių teisių subjektai nėra uždraudę taip naudoti kūrinius“.

12. Apribojimas, skirtas kultūros paveldo įstaigų fondams ir kolekcijoms išsaugoti, yra reikšmingas ir atitinkantis kultūros paveldo įstaigų misiją bei viešąjį interesą išsaugoti kultūros paveldą ateičiai. Vertinant iš teisinės pusės, dabartinė ATGTĮ 23 straipsnio redakcija yra suderinta su privalomais Skaitmeninės rinkos direktyvos reikalavimais, todėl jos apimties siaurinimas keltų abejonių dėl suderinimo su ES teise. Teoriškai apribojimo plėtimas būtų įmanomas remiantis bendresne Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 2 dalies c punkto nuostata, tačiau toks praktinis poreikis nėra nustatytas.
13. Apribojimas dėl straipsnių ar analogiško pobūdžio transliuojamų kūrinių aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis panaudojimo praktikoje beveik netaikomas. Tačiau tai yra susiję ne tiek su teisinio reguliavimo ar kitokiomis kliūtėmis, o greičiau su dabartine visuomenės informavimo priemonių turinio dalijimosi praktika, kuriai aptariamam apribojimo taikymas neatrodo aktualus. Kita vertus, rimtesnių aptariamo apribojimo taikymo problemų taip pat nenustatyta. Todėl esamas reguliavimas, nors ir laikytinas gerokai anachronistišku, modernizuotinas ne teisinio reguliavimo, o doktrininio aiškinimo bei teismų taikymo praktikos būdu. Vienintelis, daugiau techninio pobūdžio, siūlomas keitimas galėtų būti papildyti aptariamą apribojimą, įtraukiant į jį platinimo teisę.
14. ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatytas apribojimas kūrinių panaudojimo pateikiant informaciją apie visuomenės gyvenimo įvykius arba dienos įvykių apžvalgas tikslu yra aktualus ir realiai taikomas apribojimas. Nors jo taikymo sąlygos nekelia didesnių problemų praktikoje, pastebėtinas aiškus šio straipsnio reguliavimo atsilikimas nuo technologinių realijų. Konkrečiai, tai, kad ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 2 punktas panaudojimą leidžia tik trimis būdais – spaudoje, per radiją ar televiziją, nebeatitinka realios praktikos, kuomet turinys labiausiai skleidžiamas internete, o jį skleidžia nebe tik tradicinės visuomenės informavimo priemonės. Kadangi ES teisinis reguliavimas leidžia išplėsti dabartinį ATGTĮ reguliavimą, siūlytina suvienodinti ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 2 punkto formuluotę su Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies c punkto formuluote, atsisakant konkrečių sklaidos kanalų įvardijimo. Be to, į ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 2 punkto apribojimą turėtų būti įtraukta platinimo teisė, nes šios teisės apribojimas yra neišvengiamai būtinas pasiekti numatyto apribojimo tikslus.
15. Autorių teisių apribojimas panaudojant politines kalbas, ištraukas iš viešų paskaitų ar kitų panašių kūrinių, teismo proceso metu pasakytų kalbų panaudojimas yra įprastas ir aktualus visuomenės informavimo veikloje. Šio apribojimo ryškesnių taikymo problemų Lietuvos praktikoje nėra nustatyta. Kartu siūlytina modernizuoti šį apribojimą atsisakant atgaminimo apribojimo tik laikraščiuose ir periodiniuose leidiniuose ir nenurodant konkrečių sklaidos šaltinių. Taip pat reikėtų į šio apribojimo taikymo sritį įtraukti platinimo teisę.
16. Autorių teisių apribojimas meno kūrinių viešai parodai ar pardavimui reklamuoti yra dar vienas gana siauro taikymo, tačiau realiai veikiantis ir aktualus, apribojimas. Jis yra itin reikšmingas instituciniams meno kūrinių naudotojams, pavyzdžiui, muziejams, tačiau gali būti aktualus ir neapibrėžtai visuomenės narių grupei. Didesnių šio apribojimo praktinio taikymo problemų nenustatyta, tačiau teisinio tikslumo dėlei

vertėtų į apribojimo taikymo sritį įtraukti platinimo teisę (pakeičiant arba greta šiuo metu ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 4 punkte numatytos išleidimo teisės).

17. Autorių teisių apribojimas naudojant kūrinį, kiek tai susiję su įrangos demonstravimu ar taisymu, yra aktualus apribojimas, kurio reikšmė, potencialiai, gali didėti. Esamo teisinio reguliavimo keisti nesiūlytina, jis yra pakankamai lankstus ir gali būti adaptuojamas naujai išskylantiems poreikiams (pavyzdžiui, ekologiniams). Tokio išplėtimo prielaidos yra siauro apribojimo aiškinimo, kuris būdingas ankstesnei Lietuvos teismų praktikai, keitimas į plečiamąjį.
18. Autorių teisių apribojimas asmenims su negalia skirtais būdais didžiąja dalimi taikomas sklandžiai, jis yra susijęs su neseniai priimtais ES (ir tarptautiniais) teisės aktais, kuriuose, savo ruožtu, atsižvelgta į skaitmeninės ekonomikos realijas, todėl esminių pokyčių nesiūlytina. Visgi apribojimo plėtimas yra įmanomas ir rekomenduotinas į ATGTĮ 25 straipsnio 1 dalies apimtį įtraukiant viešo atlikimo teisę bei platinimo teisę. Plečiant apribojimą ir įtraukiant į jo apimtį viešo atlikimo teisę, svarstyti ir kompensacinio atlyginimo įvedimas. Tokia kompensacinio atlyginimo schema galėtų veikti analogiškais pagrindais, kaip šiuo metu taikomas atlyginimas už knygų panaudą.

3. Tyrimo metodika

Siekiant įgyvendinti Tyrimo uždavinius, pirmiausia buvo atlikta tarptautinių autorių teisių sutarčių, taip pat Tyrimui aktualių ES teisės aktų, o taip pat Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ir **ESTT**) praktikos analizė, siekiant įvertinti tarptautinės ir ES teisės nustatomus standartus ir reikalavimus autorių teisių apribojimų taikymui.

Antra, buvo atlikta nacionalinių autorių teisės normų, teismų praktikos ir nacionalinės doktrinos analizė, siekiant nustatyti autorių teisių apribojimų taikymo ypatumus Lietuvoje ir identifikuoti jo privalumus ir trūkumus. Tyrime remiamasi aktualia ATGTĮ ir kitų nacionalinių teisės aktų redakcijomis, galiojusiomis Tyrimo atlikimo metu. Kartu, kai to reikalavo Tyrimo tikslai ir uždaviniai, buvo taikomas istorinis tyrimo metodas ir analizuojamos ankstesnės ATGTĮ redakcijos ir atitinkamų autorių teisių apribojimų raida bei pokyčiai.

Trečia, buvo surinkta ir išanalizuota informacija apie autorių teisių apribojimų taikymą kitose trijose Baltijos jūros regionui priklausančiose ES valstybėse narėse: Latvijoje, Estijoje ir Lenkijoje. Šios trys valstybės pasirinktos dėl savo ekonominio bei socialinio panašumo į Lietuvos Respubliką. Siekiant išsiaiškinti užsienio teisės aktų turinį ir taikymo praktiką, susisiekti ir gauti duomenys iš užsienio teisės ekspertų. Esant poreikiui, buvo remiamasi ir kitų valstybių, taip pat ir nepriklausančių ES (pvz., JAV), teisinės praktikos pavyzdžiais.

Ketvirta, vykdant Tyrimo uždavinius buvo atliekama atitinkamų sričių bei institucijų, susijusių su Tyrime tiriamais apribojimais (tai yra – švietimo ir mokslo įstaigų, žiniasklaidos, kultūros paveldo įstaigų, verslo, nepriklausomų turinio kūrėjų ir kitų), darbuotojų ir specialistų apklausa. Tuo tikslu buvo parengta keletas grupių tipinių klausimynų, skirtų atskiriems sektoriams, kurie yra pateikiami kaip Tyrimo priedai:

- Klausimynas dėl autorių teisių apribojimų taikymo bibliotekose (Priedas Nr. 1);
- Klausimynas dėl autorių teisių apribojimų taikymo mokymo ir mokslinių tyrimų veikloje (Priedas Nr. 2);
- Klausimynas dėl autorių teisių apribojimo tekstų ir duomenų gavybai taikymo (Priedas Nr. 3);
- Klausimynas dėl autorių teisių apribojimo visuomenės informavimo srityje (Priedas Nr. 4);
- Klausimynas teisių turėtojams ir Kultūros ministerijos specialistams (Priedas Nr. 5).

Nurodyti klausimynai, išskyrus klausimyną tekstų ir duomenų gavybai mokslinių tyrimų tikslais, apėmė po kelis autorių teisių apribojimus, kurie yra aktualūs vieno sektoriaus atstovams. Pagrindinis klausimynų tikslas buvo identifikuoti, kaip intensyviai konkretus autorių teisių apribojimas yra taikomas praktikoje (ir ar apskritai taikomas), ar apie jį turima pakankamai informacijos, kokios praktinio taikymo problemos kyla, taip pat – kaip tokias problemas galima būtų spręsti.

Pirmenybė buvo teikiama ne atsakymams raštu, o interviu žodžiu. Todėl atliekant didžiąją dalį apklausų respondentams buvo iš anksto susipažinimui pateikti klausimynai, o vėliau su šiais respondentais buvo atlikti pusiau struktūruoti individualūs interviu. Toks interviu būdas pasiteisino, nes leido pokalbio metu konkretinti klausimus ir tikslinti jų kontekstą bei prasmę, o tai buvo iš esmės svarbu, siekiant užtikrinti, kad neturintys detalių autorių teisės žinių respondentai tinkamai suvoktų klausimus ir pateiktų tikslius atsakymus. Be to, tai leido įtraukti naujus klausimus, aptarti konkrečius praktikoje įvykusius probleminius atvejus.

Tokiu būdu apklausti 29 ekspertai, atstovaujantys švietimo ir mokslinius tyrimus atliekančias įstaigas, privačias informacinių technologijų įmones, visuomenės informavimo sektorių, kultūros paveldo įstaigas, taip pat nepriklausomus turinio kūrėjus – fizinius asmenis.

Atskirai paminėtina atlikta bibliotekų apklausa. Į išplatintą klausimyną raštu pateikė atsakymus 15 apskričių ir savivaldybių viešųjų bibliotekų. Dar dvi apklausos (viena su Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos ir viena – su apskrities viešosios bibliotekos atstovais) buvo atliktos tiesioginio interviu metu, tokiu būdu apklausa apėmė 17 bibliotekų.

Be to, dėl papildomos informacijos kreiptasi ir informacija gauta iš asociacijos „Latga“ bei Kultūros ministerijos autorių teisių specialisto.

Taip pat Tyrime buvo remtasi ir Tyrimo vykdytojo surinkta informacija, įgyta pastaruosius 15 metų vedant seminarus, mokymus bei konsultuojant įvairias autorių teisių objektų naudotojų grupes, visų pirma, kultūros paveldo institucijų bei švietimo įstaigų atstovus.

4. Bendrosios autorių teisių apribojimų nuostatos

4.1. Autorių teisių apribojimų samprata ir jų dinamika

Autorių teisių apribojimai yra būtina struktūrinė autorių teisių sistemos dalis. Bendriausia jų paskirtis yra visiškai aiški – apribojimai skirti riboti autoriams suteikiamas išimtinės turtines teises ir tokiu būdu užtikrinti pusiausvyrą tarp autorių interesų bei kūrinų naudotojų, kitų visuomenės narių, taip pat visos visuomenės interesų. Doktrinoje nėra visiškai vieningo požiūrio apie apribojimų teisinę prigimtį – ar tai yra tik naudotojo atsakomybę tam tikrais apibrėžtais atvejais šalinanti nuostata, ar asmens, kuris gali remtis atitinkamu apribojimu, teisė (kūrinių naudotojo teisė). Atsakymai gali skirtis skirtingose jurisdikcijose ir skirtingų apribojimų atveju. Lietuvos teismų praktika esamu metu šio klausimo nėra atsakiusi¹.

Autorių teisių apribojimai nėra nekintantys. Lietuvos doktrinoje jau yra atkreiptas dėmesys į dialektinę apribojimų prigimtį – atsiradus naujiems kūrinų naudojimui būdams, teisių turėtojams suteikiamos naujos (papildomos) galimybės kontroliuoti šiuos panaudojimo būdus (sukuriant naujas teises arba išplečiant jau anksčiau suteiktas), o kartu neišvengiamai kyla poreikis nustatyti ir šių išimtinių teisių apribojimus². Apribojimai nėra vienintelis teisinis instrumentas, nustatantis autorių teisių apsaugos ribas – čia priskirtina ir autorių teisių nesaugomi objektai ar nesaugomi elementai (tokie kaip idėjos ar faktai), autorių teisių galiojimo terminai ir kita.

Kaip minėta, reikia turėti omenyje dinamišką tiek autorių teisių, tiek jų apribojimų prigimtį. Kitimai labiausiai pastebimi įstatymuose, tačiau jie atsispindi ir teismų praktikoje bei teisės doktrinoje. Vienas svarbiausių kitimo variklių – skaitmeninės ekonomikos (rinkos) ir, bendriau, visuomenės skaitmenizacijos plėtra. Pastaroji sukelia visą eilę pasekmių, iš kurių su Tyrimo uždaviniais susijusias galima paminėti šias:

- 1) skaitmeninėje erdvėje nyksta ribos tarp skirtingų saugomų autorių teisių objektų (kūrinių rūšių, taip pat tarp autorių teisių ir gretutinių teisių objektų. Jei „tradicinėje“ formoje skirtingos kūrinų rūšys (pvz., paveikslai, muzika, literatūros ar audiovizualiniai kūriniai) turėjo savo savitą materialią išraišką ir pakankamai skirtingus sklaidos kanalus, tai skaitmeninėje erdvėje visos objektų rūšys gali būti laikomos pakankamai (ar netgi visiškai) lygiavertėmis, dažnai apjungiamomis į vieną visumą, kuri dažnai įvardijama neutralia ir niveliuojančia „turinio“ sąvoka. Taip pat jos perduodamos tais pačiais įrenginiais (pvz., išmaniųjų telefonų, kompiuterių ar kitų galinių telekomunikacijos įrenginių pagalba). Šis aspektas tiesiogiai aktualus Tyrimui, nes kai kurie apribojimai yra ar dar visai neseniai buvo taikomi tik tam tikroms kūrinų rūšims. Technologinio neutralumo principas reikalauja įvertinti, ar apribojimų sąsaja su tam tikromis objektų rūšimis yra pateisinama;
- 2) dėl naujų, su skaitmenine erdve susietų, kūrinų naudojimo būdų atsiranda naujos teisės, labiau arba išimtinai orientuotos į skaitmeninę erdvę. (Arba anksčiau pripažintos teisės praranda praktinę reikšmę, kaip nutiko su išimtinė nuomos teise, kuri šiuo metu Lietuvos praktikoje visiškai nebetaikoma). Vėlgi, autorių teisių apribojimai dažniausiai yra susieti su konkrečios išimtinės autoriaus turtinės teisės (ATGTĮ 15 straipsnis) arba, dar siauriau, konkrečių naudojimo būdų apribojimu. Todėl reikia įvertinti, ar esami apribojimai vis dar atitinka dabar paplitusius naudojimo būdus (pvz., ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 2 punktą);
- 3) atsiranda nauji, būtent skaitmeninei erdvei skirti ir jai pritaikyti, autorių teisių apribojimai. Tokie yra ir keli Tyrimo aptariamų apribojimų – panaudojimas bibliotekų, mokymo ir

¹ Tačiau žr., pavyzdžiui, ESTT sprendimą byloje *Funke Medien C 469/17*, kuriame pasisakyta, kad autorių teisių apribojimai suteikia kūrinų naudotojams teises.

² Birštonas R. ir kt. Intelektinės nuosavybės teisė. Registrų centras, 2010. p. 58

mokslo įstaigų bibliotekų, muziejų arba archyvų patalpose esančiuose terminaluose (ATGTĮ 22 straipsnio 3 punktas), tekstų ir duomenų gavybos apribojimai (ATGTĮ 22¹ ir 22²) ir keletas kitų, kurie į Tyrimą nepatenka (pvz., nenustatytų teisių turėtojų kūrinų panaudojimas); kai kurie kiti į Tyrimą patenkantys apribojimai šios tendencijos paveikti iš dalies (pvz., ATGTĮ 22 straipsnio 1 punktas);

- 4) panašiai, kaip skaitmeninėje erdvėje nyksta ribos tarp skirtingų kūrinių rūšių, nyksta ribos ir tarp kai kurių institucionalizuotos veiklos rūšių, su kuriomis buvo susietas tradicinis autorių teisių apribojimų reguliavimas. Pavyzdžiui, ATGTĮ 24 straipsnis, nustatantis autorių teisių apribojimus viešosios informacijos sklaidos tikslais, didžiąja dalimi buvo orientuotas į tradicines visuomenės informavimo priemones ir žurnalistus, skleidžiančius informaciją spaudoje, radijuje ar televizijoje. Tačiau šiandien viešąją informaciją gali sėkmingai paskleisti ne tik bet kuris juridinis asmuo, bet ir fizinis asmuo, daugelis nepriklausomų fizinių asmenų tai faktiškai atlieka kiekvieną dieną (bloggeriai, influenceriai (nuomonės formuotojai) ir t. t.)³. Ši tendencija taip pat verčia persvarstyti, kiek esantys klasikiniai apribojimai ar jų konkrečios sąlygos atitinka praktines realijas.

Todėl Tyrime vertinant atskirus autorių teisių apribojimus, atsižvelgiama į galimą nurodytų tendencijų įtaką.

Dar viena atskirai paminėtina technologija – dirbtinio intelekto sistemos. Nors nėra visiškai naujiena, būtent ši technologija savo reikšme šiandien dažnai palyginama su interneto atsiradimu ir sukelia tiesiogines pasekmes autorių teisei. Su šia technologija yra tiesiogiai susieti į Tyrimo apimtį patenkantys tekstų ir duomenų gavybos apribojimai (ATGTĮ 22¹ ir 22² straipsniai).

4.2. Tyrime taikoma autorių teisių apribojimų klasifikacija

Doktrinoje, taip pat skirtingų valstybių nacionaliniuose įstatymuose galima rasti įvairių apribojimų klasifikacijų, paprastai, labiausiai siejamų su tikslais, kurių siekiama konkrečiu apribojimu. Kadangi šis Tyrimas apima ne visus ATGTĮ numatytus apribojimus, toliau pasisakoma tik dėl patenkančių į Tyrimo apimtį apribojimų. Nors pats ATGTĮ aiškios klasifikacijos ir jos kriterijų nepateikia ir didžioji dalis Tyrimo objektu esančių apribojimų reglamentuojami kaip savarankiški, tačiau dalis yra pateikiami sugrupuoti dviejuose straipsniuose, konkrečiai ATGTĮ 22 straipsnyje „Kūrinio panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais“ ir 24 straipsnyje „Kūrinio panaudojimas informacijos tikslais“. Gali kilti klausimas, ar abiejuose nurodytuose straipsniuose yra pateikiamas iš esmės vienas apribojimas su keletu variacijų, ar vis tik visi šiuose straipsniuose pateikiami apribojimai yra savarankiški. Vienareikšmiškai reikėtų laikytis antrosios pozicijos, tai yra, jog visi keturi atvejai pateikiami ATGTĮ 22 straipsnyje ir penki atvejai pateikiami 24 straipsnyje yra savarankiški, todėl jie Tyrime analizuojami atskirai.

Tyrimo tikslais taikoma klasifikacija, kuri remiasi istorine apribojimų kilme. Tokia klasifikacija yra naudinga realizuojant Tyrimo Techninės specifikacijos 1 užduotį, nes leidžia iš karto įvertinti, kiek tiriamas apribojimas, bent jau savo pradine kilme, yra orientuotas į skaitmeninę rinką. Remiantis šiuo kriterijumi, galima skirti trijų kartų apribojimų grupes:

- 1) klasikiniai, pirmiausia, Berno konvencijoje numatyti apribojimai;

---

³ Taip pat žr. Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė. Visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai. Registrų centras, 2018. p. 203

2) modernieji, numatyti Informacinės visuomenės ir Negalių turinčių asmenų teisių į kūrinį naudojimą direktyvose. Šie apribojimai buvo pritaikyti šiuolaikinio gyvenimo realijoms ir problemoms, tačiau nebūtinai susiję su skaitmenine rinka;

3) naujausios kartos, orientuoti labiausiai ar išimtinai skaitmeniniam naudojimui (Skaitmeninės rinkos direktyvoje numatyti apribojimai).

Dar viena autorių teisių apribojimų klasifikacija, kuri itin svarbi šiam Tyrimui, yra jų skirstymas į:

1) bendruosius, kurių naudos gavėjai yra bet kurie asmenys (pavyzdžiui, citavimas, panaudojimas karikatūros, parodijos ar pastišo tikslais, taip pat bendrasis tekstų ir duomenų gavybos apribojimas);

2) specialiuosius, kurie yra skirti tik aiškiai apibrėžtoms subjektų grupėms. Paprastai tai kartu reiškia ir aiškų sektorinį atitinkamų apribojimų taikymą, tai yra, jie yra skirti užtikrinti gana apibrėžtą viešąjį interesą (tokie yra apribojimai kultūros paveldo įstaigų naudai, ar asmenų su negalia reikmėms).

4.3. Bendrasis autorių teisių apribojimų teisinio reguliavimo apibūdinimas

Vienas iš svarbiausių aspektų, į kurį turi būti atsižvelgiama atliekant bet kurią teisinę autorių teisių apribojimų analizę bei jų modifikavimo galimybes, yra tas, jog nacionalinis autorių teisių reguliavimas (įskaitant apribojimų reguliavimą) yra itin paveiktas ir priklausomas nuo tarptautinio ir Europos Sąjungos teisinio reguliavimo. Kita vertus, nei europinis, nei tarptautinis autorių teisių apribojimų harmonizavimas nėra visiškai, tai yra, autorių teisių reguliavimą sudaro labai sudėtingas tarptautinių, europinių ir visiškai nacionalinės kilmės teisės normų kompleksas. Ši aplinkybė papildomai komplikuoja ir taip gana sudėtingą autorių teisių apribojimų aiškinimą bei taikymą, tai pat jų keitimo iniciatyvas.

Todėl į tarptautinius ir ES teisės aktus turi būti atsižvelgiama taikant nacionalinį ATGTĮ bei siūlant esamo autorių teisių apribojimų reguliavimo keitimus. Toliau nurodomi svarbiausi tarptautiniai ir ES teisės aktai, kurie yra aktualūs tyrimui.

Pagrindinis atliekamo Tyrimo požiūriu tarptautinis teisės aktas yra 1886 m. Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos (toliau – **Berno konvencija**). Ši konvencija ne tik yra kertinis tarptautinės autorių teisių apsaugos sistemos elementas, bet ir numato kelis konkrečius autorių teisių apribojimus, kurie patenka į Tyrimo apimtį. Dėl rėmimosi Berno konvencija būtina padaryti vieną papildomą paaiškinimą. Nors Berno konvencija yra standartiškai remiamasi tiek nacionalinių teismų praktikoje, tiek doktrinoje, tiek kituose dokumentuose, regis, pamirštama, kad Berno konvencija yra užsienio autorių apsaugai skirta tarptautinė sutartis ir Lietuvos autoriams Lietuvoje (kitais sakant, tik nacionalinio pobūdžio ginčams) netaikytina. Beje, tas pat pasakytina apie vėlesnes tarptautines autorių teisių konvencijas bei sutartis. Atitinkamai, Berno konvencijos reikšmė ATGTĮ įtvirtintų apribojimų taikymui, kuomet jie taikomi nacionaliniams subjektams, gali atrodyti labai ribota, *inter alia*, Lietuvos autorių ir kūrinių naudotojų atžvilgiu galėtų būti nustatomi tokie apribojimai, kurių Berno konvencija nenustato⁴, arba galėtų būti nustatytos kitokios konvencijoje numatytų apribojimų sąlygos.

⁴ Ricketson S., Ginsburg J. International Copyright and Neighbouring Rights. The Berne Convention and Beyond. Oxford University Press. 2022. p. 740

Visgi, yra dvi priežastys, dėl kurių minėta Berno konvencijos taikymo sritis nėra kliūtis remtis Tyrimo šia konvencija. Pirma, nacionalinis reguliavimas ir, gal net svarbiau, teisinė Lietuvos praktika skirtumo tarp užsienio autorių bei naudotojų iš vienos pusės, ir Lietuvos autorių bei naudotojų iš kitos, skirtumo nedaro. ATGTĮ ir jame įtvirtinti autorių teisių apribojimai yra taikomi vieningai tiek Lietuvos, tiek užsienio autoriams, nedarant tarp jų skirtumo. Tokiu būdu Berno konvencija, nors ir netiesiogiai, yra ATGTĮ autorių teisių apribojimų taikymą įtakojantis šaltinis.

Antra, ES teisė, įskaitant autorių teisių apribojimų reguliavimą, taip pat yra paremta Berno konvencijos nuostatomis. ES direktyvos, skirtingai nuo Berno konvencijos, jau nebėra pagrįstos skirtimis tarp nacionalinių autorių ir užsieniečių (tokia perskyra tiesiogiai prieštarautų ES teisės principams).

Dėl anksčiau nurodytų priežasčių Berno konvencija yra remiamasi Tyrimo. Kitos tarptautinės sutartys, tokios, kaip TRIPS sutartis bei 1996 m. PINO Autorių teisių sutartis, labiausiai reikšmingos dėl „trijų pakopų“ taisyklės, kaip bendrosios autorių teisių apribojimų sąlygos, nustatymo. Dar viena Tyrimui aktuali tarptautinė sutartis yra 2013 m. Marakešo sutartis dėl geresnių sąlygų susipažinti su paskelbtais kūrinių sudarymo akliems, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turintiems asmenims sudarymo, kuri susijusi su ATGTĮ 25 straipsnio taikymu.

Kalbant apie ES teisės aktus, Tyrimo daugiausia remtasi šiais ES teisės aktais:

- 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo;
- 2017 m. rugsėjo 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2017/1564 dėl aklių, regos sutrikimų ar kitų spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labai leidžiamų tam tikrų būdų naudoti tam tikrus autorių teisių ir gretutinių teisių saugomus kūrinius ir kitus objektus, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo;
- 2019 m. balandžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/790 dėl autorių teisių ir gretutinių teisių bendrojoje skaitmeninėje rinkoje, kuria iš dalies keičiamos direktyvos 96/9/EB ir 2001/29/EB;
- 2024 m. birželio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu (ES) 2024/1689 kuriuo nustatomos suderintos dirbtinio intelekto taisyklės ir iš dalies keičiami reglamentai (EB) Nr. 300/2008, (ES) Nr. 167/2013, (ES) Nr. 168/2013, (ES) 2018/858, (ES) 2018/1139 ir (ES) 2019/2144 ir direktyvos 2014/90/ES, (ES) 2016/797 ir (ES) 2020/1828 (Dirbtinio intelekto aktas).

Tyrimo tikslais akcentuoti pora ES autorių teisių reguliavimo aspektų. Pirma, europinis autorių teisių apribojimų reguliavimas yra paremtas *numerus clausus*, tai yra, baigtinio sąrašo principu, o šį sąrašą nustato ES, bet ne nacionalinė teisė⁵. Toks buvo vienas pagrindinių Informacinės visuomenės direktyvos tikslų – ja buvo harmonizuotos trys ekonominiu požiūriu svarbiausios išimtinės autorių teisės – atgaminimo, platinimo ir viešo paskelbimo, o kartu direktyvos 5

---

⁵ Galima teigti, kad baigtinis autorių teisių apribojimų sąrašas išplaukia jau iš tarptautinėse autorių teisių sutartyse įtvirtintos „trijų pakopų testo“ taisyklės, tačiau pačios tarptautinės sutartys baigtinio sąrašo nenustato.

straipsnyje buvo numatytas iš esmės baigtinis sąrašas leistinų autorių teisių apribojimų nurodytoms trimis teisėms⁶.

Antra, didesnė dalis apribojimų yra suformuluota siaurai, o valstybės narės turi griežtai paisyti nustatytų apribojimų sąlygų⁷. Tai, kad ES ir nacionalinės autorių teisių apribojimų sistemos stokoja atviro pobūdžio apribojimo, tokio kaip JAV „*fair use*“ apribojimas, dažnai nurodomas kaip svarbus ES autorių teisės trūkumas, neleidžiantis lanksčiai reaguoti į socialinius ir technologinius poreikius.

Šios abi aplinkybės kartu laikytinos visų ES valstybių narių autorių teisių apribojimų reguliavimo „Achilo kulnu“, nes jos lemia, jog valstybės narės ne tik paprastai negali nacionalinėje teisėje numatyti naujų apribojimų, pavyzdžiui, operatyviai reaguodamos į technologinius ir (ar) socialinius pokyčius, bet ir adaptuoti esamus apribojimus, nes tuo rizikuojama pažeisti ES harmonizavimu uždėtas ribas. Nors po Informacinės visuomenės direktyvos sekė dar ne viena direktyva, numačiusi naujus (papildomus) apribojimus (pavyzdžiui, dėl kūrinių našlaičių, asmenų su negalia reikmėms ir, žinoma, Skaitmeninės rinkos direktyva), jos nepakeitė pamatinio baigtinio apribojimų sąrašo principo ir fakto, kad kompetencija priimti autorių teisių apribojimus ar juos plėsti bei adaptuoti yra perėjusi į ES institucijų, o ne į nacionalinių įstatymų leidėjų rankas. Tai natūraliai lemia atotrūkį tarp problemų, taikant autorių teisių apribojimus, išryškėjimo ir šias problemas sprendžiančių teisės aktų priėmimo, įsigaliojimo ir jų perkėlimo į nacionalinę teisę (geras pavyzdys yra situacija, susijusi su tekstų ir duomenų gavyba, kuomet valstybėse narėse apie specialaus apribojimo poreikį garsiau pradėta kalbėti praėjusio dešimtmečio pradžioje, o Skaitmeninės rinkos direktyva įsigaliojo tik 2019 metais).

Nurodytos aplinkybės turi ir tą „šalutinį“ poveikį, jog kiekvieno nacionalinėje teisėje esančio apribojimo aktualumas išauga, nes, neturėdami kitų teisėtų instrumentų panaudoti kūrinius, naudotojai natūraliai siekia juos pritaikyti savo poreikiams. Tačiau tai nėra paprasta, atsižvelgiant į tai, jog didelė dalis apribojimų yra specialieji, skirti labai apibrėžtiems subjektams ir situacijoms.

Be to, Lietuva nėra išnaudojusi visų Informacinės visuomenės direktyvos teikiamų galimybių, pavyzdžiui, nėra perkėlus šios direktyvos 5 straipsnio 3 dalies i punkte numatyto apribojimo, kuomet atsitiktinai kūrinys ar kitas objektas įtraukiamas į kitą medžiagą. Kadangi šis apribojimas yra bendrasis, jis galėtų suteikti daugiau lankstumo. Įdomu tai, kad gretutinių teisių atžvilgiu šis apribojimas Lietuvoje yra nustatytas (ATGTĮ 58 straipsnio 1 dalies 11 punktą).

Nurodytos priežastys lemia, jog kiekvieno nacionalinėje teisėje esančio autorių teisių apribojimo aktualumas išauga, todėl jie turėtų būti siaurinami ar jų atsisakoma tik esant aiškiems įrodymams dėl jų netinkamo veikimo ir teisių turėtojų interesų pažeidimo.

Kadangi autorių teisių apribojimai veikia ne abstrakčiai, bet yra skirti apriboti konkrečias išimties turtines autorių teises, būtina padaryti keletą bendro pobūdžio pastebėjimų dėl pastarųjų teisinio reguliavimo ir turinio. Pirmiausia, pastebėtina, kad išimtinių turtinių autorių teisių reguliavimui taip pat taikomas *numerus clausus*, tai yra, baigtinio sąrašo principas. Tai yra, išimtinių turtinių

---

⁶ Tikslumo dėlei paminėtina, kad Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies o punktas palieka tam tikrą valstybių narių diskreciją taikyti ir kitus apribojimus, tačiau ši diskrecija yra labai ribota ir nelaikoma reikšminga.

⁷ Žr., pavyzdžiui, ESTT sprendimą byloje *Funke Medien C 469/17*, 48.

autorių teisių yra tiek, kiek konkrečiu laikotarpiu nustato ATGTJ. Konkrečiai, ATGTJ 15 straipsnio 1 dalis nustato aštuonias išimtines turtines autoriaus teises⁸:

- 1) atgaminimo teisę;
- 2) teisę išleisti kūrinį;
- 3) teisę versti kūrinį;
- 4) perdirbimo teisę;
- 5) platinimo teisę;
- 6) viešo rodymo teisę;
- 7) viešo atlikimo teisę;
- 8) viešo paskelbimo teisę.

Antra, kiekvienos nurodytos turtinės teisės turinys yra griežtai apibrėžtas, o kiekviena teisė – savarankiška ir neturėtų būti painiojama su kitomis turtinėmis teisėmis. Praktikoje painiava tarp nurodytų teisių ir jų turinio tinkamas atskyrimas yra viena sudėtingesnių autorių teisės taikymo problemų. Nurodytą turinio apibrėžimą ir skirtingų teisių atskyrimą atlikti padeda ATGTJ 2 straipsnis, pateikiantis didžiosios nurodytų turtinių teisių dalies apibrėžimus. Pabrėžtina ir tai, kad nurodytos autorių teisės sąvokos yra specialios normos, todėl jos negali būti aiškinamos remiantis kitais įstatymais, o ne ATGTJ. Tai ypač aktualu šio Tyrimo kontekste, nes, pavyzdžiui, Visuomenės informavimo įstatymas taip pat naudoja panašias (pavyzdžiui, viešas skleidimas) ar netgi tapačias (pavyzdžiui, platinimas) sąvokas. Tačiau pabrėžtina, kad kituose įstatymuose, tarp jų ir minėtame Visuomenės informavimo įstatyme, vartojamos sąvokos turi kitą reikšmę, ir kitų įstatymų normomis nereikėtų remtis aiškinant ATGTJ nustatytą išimtinių autoriaus turtinių teisių turinį.

Trečia, turtinių teisių atskyrimas kartu pasitarnauja ir atskirų autorių turtinių teisių apribojimų atskyrimui bei jų turinio nustatymui. Tai yra, kadangi, kaip minėta, kiekvienas atskiras autorių teisių apribojimas skirtas apriboti konkrečią turtinę teisę, pastarosios turinys kartu nubrėžia ir apribojimo taikymo ribas.

Dėl anksčiau nurodytų priežasčių būtina trumpai priminti pagrindinių teisių, kurios aktualios šiam Tyrimui, turinį:

- **Atgaminimo** teisės turinys yra apibrėžiamas ATGTJ 2 straipsnio 1 dalyje kaip kūrinio (viso arba dalies) tiesioginis ar netiesioginis, nuolatinis ar laikinas kopijų (kopijos) padarymas bet kuriuo būdu ir bet kuria forma, įskaitant elektroninę formą⁹;
- **Platinimo** teisė nėra atskirai apibrėžta, jos turinį plačiausiai atskleidžia ATGTJ 15 straipsnio 1 dalies 5 punktas, paaiškinantis, kad platinimas apima kūrinio originalo ar jo kopijų pardavimą, įskaitant viešą siūlymą juos pirkti ar tikslinę kūrinio originalo ar jo kopijų reklamą, skatinančią vartotojus juos įsigyti, taip pat kūrinio originalo ar jo kopijų nuoma¹⁰, teikimas panaudai¹¹ ar kitoks perdavimas nuosavybėn arba valdyti, importavimas ar eksportavimas. Svarbu pažymėti, kad platinimas apima tik fizinių (materialių), bet ne skaitmeninių kūrinio kopijų

⁸ Pastebėtina, kad ATGTJ nustato ir kitų turtinio pobūdžio autoriaus teisių, pvz., ATGTJ 17 straipsnyje ar ATGTJ 16 straipsnio 3 dalyje. Tačiau šie atvejai nėra susiję su Tyrimo objektu esančiais autorių teisių apribojimais ir plačiau neanalizuojami.

⁹ Plačiau atgaminimo teisės turinį žr. Birštonas R., Liaukšminaitė J., Mizaras V. Autorių teisių ir gretutinių teisių komentaras. Vilniaus universiteto leidykla. 2024. p. 21-22

¹⁰ Nuoma yra apibrėžta ATGTJ 2 straipsnio 40 dalyje.

¹¹ Panauda yra apibrėžta ATGTJ 2 straipsnio 41 dalyje.

platinimą¹². Todėl platinimo teisė nėra taikoma eteryje arba laidais skleidžiamam turiniui, įskaitant internetu perduodamas kopijas. Šis skirtumas svarbus atskiriant platinimą nuo viešo paskelbimo teisės;

- **Išleidimo** teisė yra apibrėžta ATGTĮ straipsnio 17 dalyje: tai kūrinio pakankamo pagrįstiems visuomenės poreikiams patenkinti egzempliorių kiekio pagaminimas, nesvarbu, koku gamybos būdu, jeigu tas kūrinys tapo viešai prieinamas šių teisių subjektų leidimu;
- **Viešo atlikimo** teisė apibrėžta ATGTĮ 2 straipsnio 54 dalyje: tai kūrinio vaidinimas, dainavimas, grojimas, deklamavimas, skaitymas, šokis ar kitas kūrinio viešo atlikimo būdas tiesiogiai (gyvas atlikimas) arba pasitelkus bet kokias priemones ar įrangą kokioje nors viešoje vietoje, kurioje tuo pačiu metu dalyvauja arba gali dalyvauti neapibrėžta visuomenės narių grupė¹³;
- **Viešo paskelbimo** teisė apibrėžta ATGTĮ 2 straipsnio 55 dalyje kaip kūrinio viešas perdavimas laidais, bevielio ryšio priemonėmis, įskaitant jo padarymą viešai prieinamo tokiu būdu, kad visuomenės nariai galėtų jį pasiekti individualiai pasirinktoje vietoje ir pasirinktu laiku¹⁴;
- **Viešo rodymo** teisė apibrėžta ATGTĮ 2 straipsnio 56 dalyje kaip kūrinio, jo originalo ar kopijos rodymas tiesiogiai (paroda) arba ekrane panaudojant skaidres, televizijos vaizdą ar kitais panašiais būdais, taip pat audiovizualinio kūrinio atskirų kadru rodymas ne eilės tvarka kokioje nors vietoje, kurioje dalyvauja arba gali dalyvauti neapibrėžta visuomenės narių grupė, nesvarbu, ar jie yra toje pačioje vietoje ir tuo pačiu metu, ar skirtingose vietose ir skirtingu metu¹⁵.

Baigiant pastebėtina tai, kad dalis anksčiau nurodytų teisių, tai yra: atgaminimo, platinimo ir viešo paskelbimo teisės, yra harmonizuotos ES lygiu, tuo tarpu išleidimo, viešo atlikimo ir viešo rodymo teisė – ne¹⁶. Tai sukelia praktinę pasekmę, jog dėl pastarųjų trijų autorių teisių ir jų apribojimų nacionalinis įstatymų leidėjas turi daug didesnę diskreciją.

4.4. Bendrosios autorių teisių apribojimų taikymo sąlygos

Trijų pakopų testas. Turi būti atkreiptas dėmesys, kad visi Tyrime analizuojami autorių teisių apribojimai turi atitikti trijų pakopų testo reikalavimus (ATGTĮ 19 straipsnio 1 dalis), tai yra bet kuris šių (ar naujai siūlomų) apribojimų:

1. galimas tik specialiais ATGTĮ numatytais atvejais;
2. jis neturi prieštarauti įprastiniam kūrinio naudojimui;
3. neturi nepagrįstai pažeisti teisėtų autoriaus arba kito autorių teisių subjekto interesų.

---

¹² Birštonas R., Liaukšminaitė J., Mizaras V. Autorių teisių ir gretutinių teisių komentaras. Vilniaus universiteto leidykla. 2024. p. 129-130

¹³ Plačiau viešo atlikimo teisės turinį žr. Birštonas R., Liaukšminaitė J., Mizaras V. Autorių teisių ir gretutinių teisių komentaras. Vilniaus universiteto leidykla. 2024. p. 72-73

¹⁴ Žr. ten pat, p. 73-74

¹⁵ Žr. ten pat, p. 74

¹⁶ Viešo atlikimo ir viešo rodymo teisės patenka į kai kurias specialias ES direktyvas, tačiau šie atvejai nėra Tyrimo objektas.

Į šiuos kriterijus turi būti atsižvelgiama tais atvejais, kuomet svarstoma dėl autorių teisių apribojimų plėtimo. Pačių kriterijų turinys doktrinoje jau daug kartų aptartas ir čia nebekartojamas¹⁷.

Nekomerciniai tikslai. Dar viena bendroji sąlyga, kuri yra būdinga daugeliui (tačiau ne visiems) Tyrime analizuojamų apribojimų, yra nekomerciniai tikslai. Todėl nekomercinių tikslų sąvoka reikalauja atskiro aptarimo.

Ši sąlyga yra keliami šiems į Tyrimo apimtį patenkantiems apribojimams:

- panaudojimas kaip pavyzdžio mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais (ATGTĮ 22 straipsnio 1 punktą);
- panaudojimas kaip pavyzdžio mokymosi pasiekimams vertinti sukurtus kūrinius (ATGTĮ 22 straipsnio 2 punktą);
- panaudojimas bibliotekų, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekų, muziejų arba archyvų patalpose esančiuose terminaluose (ATGTĮ 22 straipsnio 3 punktą);
- panaudojimas viešam atlikimui švietimo įstaigų koncertuose ir parodose (ATGTĮ 22 straipsnio 4 punktą);
- tekstų ir duomenų gavyba mokslinių tyrimų tikslais (ATGTĮ 22¹ straipsnis);
- panaudojimas asmenims su negalia skirtingais būdais (ATGTĮ 25 straipsnis).

Tačiau būtų klaida manyti (nors toks požiūris kai kada iš tiesų sutinkamas), kad nekomercinių tikslų sąlyga yra būdinga visiems apribojimams. Nesunku matyti, kad, pavyzdžiui, citavimo apribojimas (ir su juo glaudžiai susijęs apribojimas karikatūros, parodijos ar pastišo tikslais) gali būti susijęs ir su komerciniais tikslais, taip pat, kaip ir bendrasis apribojimas tekstų ir duomenų gavybai (ATGTĮ 22² straipsnis) – pastaruoju atveju galimybė veikti komerciniais tikslais yra vienas svarbiausių skiriamųjų bruožų nuo specialiojo apribojimo tekstų ir duomenų gavybai mokslinių tyrimų tikslais. Taip pat ATGTĮ 24 straipsnyje numatyti apribojimai paprastai yra tiesiogiai susiję su komerciniais tikslais.

Vis tik pačios „nekomercinių tikslų“ sąvokos turinys ATGTĮ nėra aiškiai apibrėžtas. Nėra nei nacionalinės, nei ESTT praktikos, plačiau paaiškinančios šį reikalavimą. Pagrindinis ir iš esmės vienintelis paaiškinimas yra pateiktas ATGTĮ 19 straipsnio 2 dalyje (kuri, savo ruožtu, buvo suderinta su Informacinės visuomenės direktyvos 42 konstatuojamąja dalimi): *„Šio Įstatymo nustatytais atvejais, kai turtinių teisių apribojimai gali būti taikomi tik nekomerciniais tikslais, nustatant, ar kūrinys, gretutinių teisių ar sui generis teisių objektas buvo panaudotas nekomerciniais tikslais, turi būti atsižvelgiama į naudojimo paskirtį. Kūrinio, gretutinių teisių ar sui generis teisių objekto naudotojo teisinė forma, organizacinė struktūra ir finansavimo būdas šiuo atveju nėra lemiami veiksniai.“*

Užsienio teismų praktikoje papildoma, kad nekomerciniai tikslai reiškia, jog atitinkama asmens veikla nėra siekiama pelno. Kartu doktrinoje pripažįstama, kad nekomerciniai tikslai nereiškia, jog apskritai negali būti imamas atlyginimas – toks atlyginimas galimas, tačiau jis turėtų būti skirtas tik atitinkamos veiklos, susijusios su apribojimo taikymu, kaštams padengti (pavyzdžiui, kultūros paveldo įstaigos gali taikyti paslaugų teikimo mokestį). Kartu nebūtų visai tikslu nekomercinių tikslų sąvoką sieti su sąvokos „komerciniai tikslai“ apibrėžimu, pateikiamu ATGTĮ 2 straipsnio 29

---

¹⁷ Žr., pvz., Birštonas R., Liaukšminaitė J. Mizaras V. Autorių teisių ir gretutinių teisių komentaras. Vilniaus universiteto leidykla. 2024. p. 165-167

dalyje. Kaip jau buvo nurodyta doktrinoje, šios dalies paskirtis yra kita, susijusi su teisių gynimu, o ne teisių apribojimais¹⁸.

Naudojamo šaltinio ir autoriaus vardo nurodymas. Dar viena bendrojo pobūdžio autorių teisių apribojimų taikymo sąlyga yra naudojamo šaltinio ir autoriaus vardo nurodymas, jei tai įmanoma. Ši sąlyga keliami šiems Tyrime aptariamiems apribojimams: citavimui (ATGTJ 21 straipsnis), panaudojant mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais (ATGTJ 22 straipsnis), panaudojant kultūros paveldo įstaigų fondams ir kolekcijoms išsaugoti (ATGTJ 23 straipsnis) bei panaudojimas informacijos tikslais (ATGTJ 24 straipsnis). Tačiau, kaip ir nekomercinių tikslų atveju, ši sąlyga nėra būtina visiems apribojimams, pavyzdžiui, šaltinio ir autoriaus vardo nurodyti nebūtina naudojant kūrinį karikatūrai, parodijai ar pastišui, taip pat tekstų ir duomenų gavybai (tiek bendruoju, tiek specialiuoju, mokslinių tyrimų tikslais taikomu atveju). Apskritai, pastebėtina, kad naudojamo šaltinio ir autoriaus vardo nurodymas yra aktualus tik tokiems apribojimams, kurie susiję su tolesne kūrinio sklaida, pavyzdžiui, platinimu ar viešu paskelbimu. Todėl tokio reikalavimo kėlimas, pavyzdžiui, tekstų ir duomenų gavybai neturėtų jokios prasmės.

Aptariama autorių teisių apribojimų taikymo sąlyga labiausiai yra susijusi su autoriaus asmeninių neturtinių teisių, konkrečiai – autorystės ir teisės į autoriaus vardą užtikrinimu (ATGTJ 14 straipsnis). Be to, ji užtikrina tam tikrą kūrinio naudojimo skaidrumą ir akademinę bei žurnalistinę etiką, sąžiningą konkurenciją ir kitus svarbius interesus. Tyrimo metu surinkti duomenys leidžia apibendrinti, jog nurodytos sąlygos teisinis reguliavimas nėra problemiškas, tai yra, pačio reikalavimo nurodyti pirminio autoriaus vardą ir šaltinį, turinys yra gerai suprantamas. Didžiausia praktinio taikymo problema yra susijusi su kitu aspektu – jog naudotojai sąžiningai nenurodo pirminio autoriaus bei šaltinio, pateikdami kūrinį ar jo dalį kaip savo. Tai yra vienas seniausių ir labiausiai paplitusių autorių teisių pažeidimų, kurio reikšmės negalima sumenkinti, tačiau tai yra ne tiek teisinio reglamentavimo, o jo įgyvendinimo problema.

---

¹⁸ Birštonas R., Liaukšminaitė J., Mizaras V. Autorių teisių ir gretutinių teisių komentaras. 2024. p. 49-50

5. Atskirų autorių teisių apribojimų analizė

5.1. Citavimas

5.1.1. Bendroji apžvalga

Citavimas yra vienas seniausių ir universaliausių autorių teisių apribojimų, jis neabejotinai priskirtinas prie „klasikinių“ apribojimų. Šis apribojimas yra bendrasis, tai yra, juo gali remtis visi asmenys.

Autorių teisių apribojimas citavimo tikslais yra vienas nedaugelio ATGTĮ esančių apribojimų, kurie yra pakankamai detalai reglamentuoti Berno konvencijoje, kurios 10 straipsnis nustato:

„1. Leidžiama cituoti kūrinį, kuris iki šio laiko teisėtai jau tapo prieinamas visuomenei, su sąlyga, kad toks citavimas būtų suderinamas su gerais papročiais ir jo mastas pateisintų tikslą įskaitant ir spaudos apžvalgos forma pateikiamas laikraščių bei žurnalų straipsnių citatas.

...

3. Naudojant kūrinius pagal šio straipsnio ankstesnes dalis, turi būti nurodomas šaltinis ir autoriaus vardas, jei šis nurodytas tame šaltinyje.“

Citavimo apribojimas Berno konvencijoje turi išskirtinį statusą, nes, skirtingai nuo kitų šioje konvencijoje numatytų autorių teisių apribojimų, citavimo apribojimas yra ne pasirenkamas, tačiau privalomas Berno sąjungos valstybėms narėms¹⁹. Primintina, kad didžioji dalis Berno konvencijos nuostatų, *inter alia*, įpareigojimas valstybėms narėms leisti nekliudomai cituoti kūrinius, yra įtrauktos ir į TRIPS sutartį (žr. pastarosios sutarties 9 straipsnio 1 dalį). Tokia išskirtinė citavimo apribojimo situacija yra paaiškinama jo tiesiogine sąsaja su pamatinėmis konstitucinėmis žmogaus teisėmis, konkrečiai – teise gauti ir skleisti informaciją²⁰.

Berno konvencijoje citavimo apribojimo taikymo sąlygos yra šios:

- kūrinys turi būti tapęs teisėtai prieinamu visuomenei;
- citavimas turi būti suderinamas su gerais papročiais;
- citavimo mastą pateisina tikslas;
- turi būti nurodomas šaltinis ir autoriaus vardas, jei šis nurodytas tame šaltinyje.

Pastebėtina, kad Berno konvencija nenumato jokių apribojimų nei kūrinių, kuriuos galima cituoti, rūšims, nei paties kūrinio apimčiai. Taigi, cituojami gali būti visų rūšių kūriniai, taip pat nėra ribojimo dėl viso kūrinio pacitavimo, jei yra atitinkamos anksčiau nurodytos citavimo sąlygos. Taip pat nėra reikalavimo, kad citata būtų pateikta kitame kūrinyje.

Vėlesnės tarptautinės sutartys nurodytos nuostatos turinio niekaip nepakeitė, jis lieka aktualus Lietuvoje ir šiuo metu.

Bendrasis apribojimas citavimo tikslais, kaip ir didžioji dalis kitų ES teisėje numatytų apribojimų, buvo nustatytas 2001 m. Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnyje, konkrečiai, 3 dalies d punkte:

¹⁹ Ricketson S., Ginsburg J. *International Copyright and Neighbouring Rights. The Berne Convention and Beyond*. Oxford University Press. 2022. p. 772

²⁰ Birštonas R., Liauksminaitė J., Mizaras V. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras. Vilniaus universiteto leidykla. 2024. p. 29

„cituojiama kritikos ar apžvalgos tikslais, jeigu šios citatos susijusios su kūriniumi ar kitu objektu, kuris jau yra teisėtai padarytas viešai prieinamu, ir jeigu nurodomas šaltinis, įskaitant autoriaus vardą, išskyrus atvejus, kai to padaryti neįmanoma, ir jeigu toks naudojimas atitinka sąžiningumo praktiką ir yra tokio masto, kokio reikia konkrečiam tikslui“.

Nors citavimas patenka prie pasirenkamųjų Informacinės visuomenės direktyvos apribojimų, kaip jau minėta, šio apribojimo privalomumas išplaukia iš Berno konvencijos. Be to, Skaitmeninės rinkos direktyvos 17 straipsnyje citavimo apribojimas (nors ir tik 17 straipsnio kontekste) jau buvo numatytas kaip privalomas²¹. Tiesa, šioje vėlesnėje direktyvoje citavimo apribojimo turinys papildomai nėra atskleidžiamas, todėl turinį aiškinti reikėtų remiantis būtent Informacinės visuomenės direktyva.

Be citatos apribojimo reglamentavimo nurodytose dviejose direktyvose, šis apribojimas jau ne kartą buvo aiškintas ESTT praktikoje (2011 metų *Painer*, 2019 metų *Ralf Huter, Funke Medien* ir *Spiegel Online* bylose).

Taigi, ES teisėje yra nustatytos tokios citavimo apribojimo taikymo sąlygos:

- cituojamas kūrinys yra teisėtai tapęs viešai prieinamas;
- cituojama kritikos ar apžvalgos ar kitais tikslais;
- nurodomas šaltinis, įskaitant autoriaus vardą, išskyrus atvejus, kai to padaryti neįmanoma;
- naudojimas atitinka sąžiningumo praktiką;
- yra tokio masto, kokio reikia konkrečiam tikslui.

Kaip galima nesunkiai pastebėti, Informacinės visuomenės direktyvoje pateikiamas citavimo turinys iš esmės tiksliai atitinka Berno konvencijoje pateiktas citavimo sąlygas²². Esami skirtumai yra greičiau teisėkūros technikos pasirinkimai ir laikmečio nulemtos teisinės kalbos pokyčiai, tačiau jokių papildomų reikalavimų nėra keliami. Kaip ir tarptautiniame reguliavime, ES teisėje citavimas nėra ribojamas nei kūrinio rūšimis, nei cituojamo kūrinio leistina apimtimi²³. Kartu pastebėtina viena Informacinės visuomenės direktyvos autentiško lietuviško teksto ypatybė, nurodant, kad *„cituojiama kritikos ar apžvalgos tikslais“*, tuo tarsi nepaliekant galimybės cituoti kitais tikslais, nei kritikos ar apžvalgos. Iš direktyvos teksto kitomis kalbomis, taip pat ESTT praktikos matyti, kad kritika ar apžvalga yra tik pavyzdžiai, tačiau ES teisės aktų leidėjas neketino susiaurinti citatos sampratos tik šiais dviem tikslais. Populiariausia – anglų kalba – Informacinės visuomenės direktyvos atitinkama frazė skamba taip: *„quotations for purposes such as criticism or review“*; prancūzų – *„lorsqu'il s'agit de citations faites, par exemple, à des fins de critique ou de revue“*; italų – *„quando si tratti di citazioni, per esempio a fini di critica o di rassegna“*.

Pats ESTT yra vienareikšmiškai išaiškinęs Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies d punkto nuostatą, jog *„direktyvos 5 straipsnio 3 dalies d punkte pateikiamas tik pavyzdinis tokių atvejų sąrašas, kaip matyti iš vartojamos frazės „pavyzdžiui, kritikos ar apžvalgos tikslais“*.²⁴

²¹ Birštonas R. Naujasis Autorių teisių įstatymas: pagrindinės naujovės (I dalis).

<https://www.teise.pro/index.php/2022/04/02/r-birstonas-naujasis-autoriu-teisiu-istatymas-pagrindines-naujoves-i-dalis/>

²² Tai yra konstatavęs ir ESTT. Žr. ESTT sprendimą *Painer* byloje, C- 145/10

²³ Doktrinoje pripažįstama, kad kai kuriais atvejais dalies citavimas neįmanomas ir galimos situacijos, kai cituojamas visas kūrinys. Walter, M., & Lewinski, S. *European Copyright Law—A Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2010. p. 1050. Ši pozicija iš esmės buvo patvirtinta ESTT sprendime *Painer* byloje.

²⁴ ESTT sprendimai bylose *Funke Medien* C 469/17; *Spiegel Online* C 516/17

Taigi, ES teisės požiūriu, citatos apribojimas yra plataus ir lankstaus pobūdžio. Kartu vertėtų oficialiai pakoreguoti Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies d punkto lietuviškąjį tekstą taikant techninių klaidų ištaisymo procedūrą. O kol tai nėra padaryta (arba, jei tai nebus padaryta apskritai) reikėtų vadovautis bendraisiais ir ESTT taikomais direktyvų nuostatų aiškinimo metodais, tarp jų ir atsižvelgiant į Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies d punkto formuluotes kitomis kalbomis, į Informacinės visuomenės direktyvos pradinį pasiūlymą²⁵, į nuostatos tikslus ir, žinoma, į paties ESTT praktiką, kurie orientuoja į platesnį aptariamą nuostatos aiškinimą, neapribojant jos tik dviem konkrečiai įvardintais kritikos ir apžvalgos tikslais.

Iš aukščiau nurodytos ESTT praktikos galima paminėti dar du reikalavimus. Pirmas, labai apibrėžta forma pateiktas *Painer* byloje – jog citata neturi būti būtinais kūrinyje. Šiuo požiūriu Lietuvos ATGTJ (tiek dabartinė, tiek anksčiau galiojusi redakcija) neatitinka minėto išaiškinimo (plačiau žr. toliau).

Antra, ESTT teisė nenumato konkrečių citavimo tikslų, tačiau bet kuriuo atveju yra implikuojamas dialogas su pradiniu kūriniu ar gretutinių teisių objektu. Kartu galima kalbėti apie cituojamo kūrinio ar jo ištraukos subordinavimo požymį – jis atlieka pagalbinį vaidmenį pagrindinio kūrinio (ar kito objekto) atžvilgiu. Galima kalbėti ir apie neišvengiamą transformatyvų naudojimą – cituojamas kūrinys turi būti susietas su naujomis reikšmėmis. Ir priešingai, jei cituojamas kūrinys jokio dialogo ir naujų reikšmių neįgyja, tai yra aplinkybė, signalizuojanti, jog nėra pagrindo taikyti citavimo apribojimo. Todėl, nors ES esančio citavimo apribojimo nėra galima prilyginti JAV „*fair use*“ taisyklei ir jo plėsti, vis tik, tam tikri panašumai ir persidengimai su minėta JAV taikoma taisykle yra neišvengiami.

5.1.2. Užsienio jurisdikcijos

Estijoje citavimo apribojimas yra reglamentuojamas Estijos ATJ 19 straipsnyje „Nemokamas kūrinio naudojimas mokslo, švietimo, informaciniais ir teisminiais tikslais“. Šio straipsnio 1 punktas nustato, kad be autoriaus leidimo ir nemokant atlyginimo, bet nurodant kūrinio autoriaus vardą (jeigu jis nurodytas), kūrinio pavadinimą ir šaltinį, leidžiamas jau teisėtai viešai paskelbto kūrinio apibendrinimų ir citatų teikimas, jeigu šių veiksmų apimtis neviršija to, ką pateisina tikslas ir teisingai perteikiama apibendrinamo ar cituojamo kūrinio visumos idėja. Teismai nėra pateikę platesnių išaiškinimų dėl šio apribojimo taikymo, bet doktrinoje laikomasi nuostatos, kad kai kuriose situacijose (pirmiausia, labai trumpo kūrinio atveju) įmanomas viso kūrinio pacitavimas.

Latvijoje citavimo apribojimas taip pat numatytas, jis yra reglamentuojamas Latvijos ATJ 20 straipsnyje „Kūrinio naudojimas informaciniais tikslais“. Šio straipsnio 1 dalies pirmoji pastraipanustato, kad nurodant panaudoto kūrinio pavadinimą ir autoriaus pavardę bei vadovaujantis autoriaus asmeninėmis neturtinėmis teisėmis ir „trijų pakopų testo“ taisyklėmis, leidžiama atgaminti ir viešai skelbti paskelbtus kūrinius citatų ar ištraukų pavidalu mokslo, tyrimų, polemikos ir kritiniais tikslais, taip pat naujienų laidose ir aktualių įvykių apžvalgose tokia

---

²⁵ 1997 metais pateiktame Informacinės visuomenės direktyvos pasiūlymo anglų kalba 5 straipsnio 3 dalies d punkte randama iš esmės tokia pati formuluotė, kaip ir dabartinėje direktyvoje. Žr. Proposal for a European Parliament and Council Directive on the harmonization of certain aspects of copyright and related rights in the Information Society. COM/97/0628 final - COD 97/0359. Minimo pasiūlymo tekstas lietuvių kalba nėra pateikiamas.

apimtimi, kuri yra tinkama tam tikslui. Teismų šio apribojimo taikymo praktikos nėra, bet doktrininė pozicija numato galimybę pacituoti ne tik kūrinių ištraukas, bei ir visą trumpą kūrinį.

Lenkijos ATGTJ nustato citavimo apribojimą 29 straipsnyje. Jame nurodoma, kad savarankišką visumą sudarančiuose kūriniuose leidžiama cituoti paskelbtų kūrinių fragmentus, taip pat visa apimtimi jau paskelbtus vizualinius kūrinius, fotografijas ar nedidelius kūrinius tiek, kiek tai pateisina citavimo tikslai, pavyzdžiui, paaiškinimas, polemika, kritinė ar mokslinė analizė, mokymas ar kūrybinio žanro teisės.

Apibendrinant visas tris užsienio jurisdikcijas, matyti, kad jose, skirtingai nei Lietuvos ATGTJ, nėra numatyta nei tikslo, nei apimties ribojimų, tokiu būdu paliekant leistiną citavimo apimtį nustatyti taikant bendrąsias sąžiningo naudojimo bei atitikimo citavimo tikslui sąlygas. Lenkijos ATGTJ *expressis verbis* nurodo, kad vizualiniai kūriniai, fotografijos ar nedideli kūriniai gali būti cituojami kaip visuma, o ne tik jų ištrauka. Tiesa, Lenkijos ATGTJ skiriasi nuo Estijos bei Latvijos ir sutampa su Lietuvos ATGTJ tuo aspektu, jog cituojama turi būti kitame kūrinyje.

5.1.3. Nacionalinis reguliavimas ir taikymo praktika

Lietuvos autorių teisėje citavimo apribojimas turi gilią šaknis ir buvo numatytas tiek 1964 metų CK, tiek ATGTJ pradinės 1999 metų redakcijos 21 straipsnyje. Dabartinė ATGTJ 21 straipsnio redakcija nustato, kad:

„Leidžiama be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo, tačiau nurodžius, jeigu tai įmanoma, naudojamą šaltinį ir autoriaus vardą, atgaminti, išleisti ir viešai skelbti (be kita ko, padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete)) nedidelę teisėtai išleisto ar viešai paskelbto kūrinio dalį tiek originalo kalba, tiek išverstą į kitą kalbą, kaip citatą (kritikos ar apžvalgos tikslais) kitame kūrinyje, jeigu toks panaudojimas yra sąžiningas ir neviršija citavimo tikslui reikalingo masto“.

Be to, su ATGTJ 21 straipsniu sistemiškai susijęs citatos apibrėžimas, pateikiamas ATGTJ 2 straipsnio 6 dalyje:

„Citata – trumpa kito kūrinio ar gretutinių teisių objekto ištrauka, skirta paties autoriaus ar gretutinių teisių subjekto teiginiams įrodyti arba padaryti juos suprantamus, arba teikti nuorodą į kito autoriaus ar gretutinių teisių subjekto požiūrį ar mintis, suformuluotus originale.“

Palyginus nacionalinio reguliavimo nustatytas sąlygas citavimo apribojimui su Berno konvencijos ir ES teisiniu reguliavimu, pastebėtina, kad visos keturios aukščiau išskirtos citavimo sąlygos ATGTJ taip pat minimos, tačiau kartu nacionalinis reguliavimas yra išsamesnis, o taip pat numato papildomas sąlygas, dėl to yra siauresnės taikymo apimties. Pagrindiniai minėtini skirtumai yra trys:

- 1) Lietuvoje papildomai yra taikomas cituojamo kūrinio ar gretutinių teisių objekto apimties kriterijus, tai yra, galima cituoti tik trumpą (nedidelę) kūrinio ar gretutinių teisių objekto ištrauką. Šis apribojimas ATGTJ *expressis verbis* pakartotas net du kartus – pirmą kartą citatos sąvokos apibrėžime (ATGTJ 2 straipsnio 6 dalis), antrą kartą – ATGTJ 21 straipsnyje. Kartu tai užkerta galimybę pacituoti visą kūrinį, neatsižvelgiant į kitas aplinkybes.
- 2) Po 2022-03-24 priimtų ATGTJ pakeitimų citavimo apribojimas susiaurėjo galimų citavimo tikslų požiūriu – jis įmanomas tik dviem – kritikos ir apžvalgos tikslais.
- 3) Nors tai nėra suformuluota kaip savarankiškas reikalavimas, tačiau tiek iš citatos sąvokos apibrėžimo, tiek iš ATGTJ 21 straipsnio, galima daryti išvadą, jog cituojama turi būti ne

bet kur, o išimtinai tik kitame autorių teisių ar gretutinių teisių objekte. Nors taip praktikoje dažniausiai ir būna, tačiau tarptautinis ar ES reguliavimas tokios sąlygos nenustato.

Galima paminėti ir vieną aspektą, kuriuo citavimo apribojimas po 2022 metais įsigaliojusių ATGTĮ pakeitimų išsiplėtė – cituoti galima nebe tik literatūros ir mokslo kūrinius, o visas kūrinių rūšis, be to, cituoti galima ir gretutinių teisių objektus, tai yra, atlikimus, fonogramas, audiovizualinio kūrinio (filmo) pirmuosius įrašus, transliuojančiosios organizacijos radijo ir (ar) televizijos transliacijas ir elektroninius spaudos leidinius.

Tai, kad citavimo apribojimo taikymas nėra susietas su konkrečiais subjektais (tai yra, juo gali pasinaudoti bet kuris asmuo), taip pat nėra skirtas iš anksto apibrėžtai situacijų grupei, lemia šio apribojimo universalumą bei lankstumą. Todėl šis apribojimas aktualus tiek privatiems fiziniams asmenims, tiek viešosioms institucijoms, tiek verslo subjektams. Dėl to praktikoje būdingos šio apribojimo sąsajos ir galimi persidengimai su kitais autorių teisių apribojimais ar jų papildymais. Konkrečiai, mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra numatyti specialūs apribojimai (ATGTĮ 22 straipsnis). Tačiau citavimas taip pat yra neatsiejama mokymo (kaip ir mokymosi) ir mokslinių tyrimų veiklos dalis. Tokiu būdu praktinėje mokymo ir mokslinių tyrimų veikloje specialieji apribojimai veikia greta (ar kartu) su citavimo apribojimu ir jie vienas kitą papildo. Pavyzdžiui, mokytojas gali nebūti iki galo tikras, ar jo atgamintas ir mokiniams mokymo medžiagoje pateiktas fragmentas visiškai atitinka pavyzdžio mokymo tikslais (ATGTĮ 22 straipsnio 1 punktą) apribojimą, bet tokiu atveju išlieka galimybė taikyti citavimą, o tai suteikia daug didesnę teisinį saugumą ir laisvesnes veiklos galimybes. Tai nėra tik Lietuvos reguliavimo ypatumas – pavyzdžiui, Italijos autorių teisėje atskiro apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų apribojimo apskritai nėra, nes jis patenka į bendrąjį citavimo apribojimą²⁶. Analogiškai, žiniasklaidos sektoriui yra skirti specialūs autorių teisių apribojimai (ATGTĮ 24 straipsnis), tačiau visuomenės informavimo priemonių ir žurnalistų veikla neįsivaizduojama be citavimo. Atliktos apklausos patvirtino, kad citavimas yra vienas svarbiausių instrumentų žurnalistų veikloje, gerokai aktualesnis ir labiau praktikoje taikomas nei, pavyzdžiui, specialusis, ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 1 punkte įtvirtintas apribojimas.

Surinkti duomenys patvirtina, kad citavimas yra labai aktualus visoms naudotojų grupėms – tiek švietimo sektoriuje (tiek besimokantiejiems, tiek dėstytojams ir mokytojams), tiek visuomenės informavimo priemonėms, tiek savarankiškai veikiantiems kūrėjams (pavyzdžiui, internetinio turinio kūrėjams), tiek pavieniams naudotojams ir t. t. Nepaisant itin plataus ir dažnai pasitaikančio citavimo taikymo, teisminių ginčų dėl šio apribojimo, palyginti, nėra daug, ir jie, iš esmės, apsiriboja ginčiais tarp visuomenės informavimo priemonių.

Kadangi citavimo apribojimas taikomas ir viešo paskelbimo teisei (atskirai paminint galimybę cituojamo kūrinio ištrauką padaryti viešai prieinamą internete), citavimo apribojimas yra visiškai suderinamas su skaitmeniniais kūrinių panaudojimo būdais ir praktikoje šis būdas yra plačiai paplitęs skaitmeninėje erdvėje.

Surinkti praktinio taikymo duomenys rodo, kad pagrindinės taikymo problemos dėl citavimo iš naudotojų pusės gali būti įvardintos šios:

1. *Bendrasis teisinis neaiškumas, susijęs su citatos apribojimo taikymo sąlygomis ir, ypač, galimo cituoti kūrinio apimtimi.* Kadangi citavimo apribojimas yra bendrasis, tai yra, nėra

---

²⁶ Renda A. et al. The Implementation, Application and Effects of the EU Directive on Copyright in the Information Society. p. 169

skirtas tik konkrečiai ir institucionalizuotai naudotojų grupei (pvz., tik švietimo ir mokslo įstaigoms), ryški problema, jog fiziniai asmenys, netgi turintys specialiųjų profesinių (ne teisinių) žinių, pavyzdžiui, aukštųjų mokyklų dėstytojai ar skaitmeninio turinio kūrėjai, išreiškė neturintys netgi minimalių žinių dėl citatos apribojimo taikymo sąlygų. Mažiau neaiškumą kelia citavimas švietimo ir mokslo veikloje, pirmiausia dėl to, jog šioje srityje yra įprasta ir nusistovėjusi pakankamai aiški citavimo tvarka, kuri neretai būna įforminta formaliose rašto darbų rengimo taisyklėse. Literatūros darbų citavimo mokoma ir tai vyksta jau vidurinio lavinimo įstaigose. Išskyrus šią, sąlyginai neproblemišką sritį, kitų sričių specialistams citavimo apimtis nėra aiški.

2. *Nėra aišku, kurių kategorijų kūrinius galima cituoti.* Vienas dažniausių kūrinių naudotojų išsakomų teiginių yra poreikis cituoti ne tik tekstą, bet ir nuotraukas ar iliustracijas.
3. *Nėra aišku, ar cituoti galima visą kūrinių.* Apklausti dalyviai deklaravo, kad jiems yra aktualu cituoti ne tik kūrinių dalį, bet ir, kai kuriais atvejais, visą kūrinių (įprastai minimi vizualiniai kūriniai, pvz., paveikslėliai, nuotraukos). Dėl pastarojo aspekto pastebėtina, kad dabartinė ATGTJ redakcija viso kūrinių citavimo nenumato, nors Lietuvos doktrinoje šiuo požiūriu yra buvę įvairių pozicijų. Tikėtina, kad, ginčo atveju, teismai taikytų įstatymą formaliai, neleidžiant viso kūrinių panaudojimo.

5.1.4. Išvados ir rekomendacijos

Kaip matyti, Lietuvos ATGTJ pateikiamas apribojimo citavimo tikslais teisinis reguliavimas yra daug siauresnis lyginant su tarptautiniu ir ES teisiniu reguliavimu, taip pat su užsienio jurisdikcijomis. Kaip minėta, nei tarptautinė, nei ES teisė neriboja citavimo nei kūrinių rūšimis, nei cituojamo objekto apimtimi, nei konkrečiais tikslais. Vietoje to yra pateikiama keturių sąlygų visuma (teisėto cituojamo kūrinių padarymo viešai prieinamumui; autoriaus vardo ir šaltinio nurodymu, jei tai įmanoma; sąžiningo naudojimo ir proporcingumo). Tokiu būdu, kūrinių naudotojai (tarp jų ir naujų kūrinių autoriai), turi mažesnes galimybes remtis citavimo apribojimu Lietuvoje.

ESTT praktikoje aiški tendencija citavimo apribojimą aiškinti plačiau, atsižvelgiant į kitas saugomas konstitucines vertybes. Nors citavimo apribojimas nėra laikomas visiško suderinimo apribojimu, tai yra, ES valstybės narės gali taikyti šiek tiek skirtingas citavimo sąlygas, jau egzistuojanti pakankamai gausi ESTT praktika kreipia į plečiamąjį, o ne siaurinamąjį aiškinimą.

Po 2022 m. ATGTJ pakeitimų vienas iš didžiausių citavimo galimybes ribojusių faktorių – galimų cituoti kūrinių rūšių apribojimas tik mokslo ir literatūros kūrinių – buvo panaikintas. Šis panaikinimas atrodo visiškai pagrįstas ne tik dėl formalaus suderinimo su ESTT praktika, tačiau ir dėl technologinių bei socialinių realijų, nes skaitmeninėje erdvėje visi autorių teisių bei gretutinių teisių objektai išreiškiami ta pačia skaitmenine forma ir tradicinės kūrinių ir gretutinių teisių objektų rūšių perskyros cituojant praktinio vaidmens nebevaidina.

Kita vertus, ATGTJ liko apimties apribojimas, taip pat buvo sugriežtintas reikalavimas dėl tikslų. Tai yra, jei ankstesnė ATGTJ 21 straipsnio redakcija numatė kritikos ar apžvalgos tikslus tik kaip pavyzdžius, tokiu būdu palikdama atvirą citavimo tikslų sąrašą, redakcija galiojanti po 2022 m. kovo 24 d. pakeitimų, nurodo baigtinį tik dviejų tikslų – kritikos ir apžvalgos – sąrašą. Toks ribojimas vertintinas neigiamai, jis neišplaukia nei iš tarptautinio ar ES reguliavimo²⁷, nei atitinka

²⁷ Dėl Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies d punkto formuluotės lietuvių kalba ir jo aiškinimo pasisakyta aukščiau.

Tyrime tirtų užsienio valstybių reguliavimą. Svarbu ir tai, kad toks ribojimas tik dviem galimais citavimo tikslais nebuvo nustatytas nei iki ATGTĮ įsigaliojimo, nei visą ATGTĮ galiojimo laikotarpį iki 2022 metų pakeitimų. Svarbiausia, jis neatitinka būtinybės užtikrinti deramą pusiausvyrą. Įvestas baigtinis dviejų tikslų sąrašas dažnu atveju palieka teisinį neaiškumą, kuris naudojimas patenka į citavimo apribojimą, o kuris ne, juolab, kad pačios kritikos ir apžvalgos sąvokos yra neapibrėžtos ir labiausiai susijusios su rašytiniais moksliniais darbais. Tačiau minėta, kad citatos apimtis nėra skirta tik siauram akademiniam sluoksniui, o juo turėtų galėti remtis visi visuomenės nariai. Todėl rekomenduotina grįžti prie redakcijos, galiojusios iki 2022 m. kovo 24 d., tai yra, kritiką ir apžvalgą nurodyti tik kaip pavyzdžius, tačiau ne kaip baigtinį citatos tikslų sąrašą.

Siūlytina atsisakyti pernelyg restriktivaus požiūrio ir citavimą išplėsti ir kitu aspektu – atsisakant, kad cituojama gali būti tik trumpa (nedidelė) autorių teisių ar gretutinių teisių objekto ištrauka. Numatant kontrargumentus, kurie neišvengiamai bus išsakomi tokiam pasiūlymui, taip pat skiriant deramą dėmesį teisių turėtojų interesų apsaugai, taip pat į tai, kad sąžiningo citavimo negali atitikti tokie atvejai kaip viso ilgesnio literatūros, muzikos ar audiovizualinio kūrinio ar kito objekto naudojimas, išplėtimas turėtų būti taikomas tik trumpiems kūriniams (trumpiems eilėraščiams; anekdotams ir pan.) bei pavieniams vizualiniams kūriniams (pavienėms nuotraukoms ar iliustracijoms). Praktinio citavimo taikymo tyrimas tokį poreikį turėtojų tarpe patvirtina, kita vertus, tai nėra situacijos, kurioms galėtų būti nustatyta licencijavimo galimybė. Taip pat, siekiant išvengti piktnaudžiavimo citavimo apribojimu pavojaus, reikėtų numatyti reikalavimą, kad viso kūrinio pacitavimas galimas tik išimtiniais atvejais.

Galiausiai, siūlytina atsisakyti ATGTĮ 2 straipsnio 6 dalyje²⁸ ir 21 straipsnyje²⁹ esančių nuorodų, jog citata privalo būti išreikšta kitame kūrinyje (ar gretutinių teisių objekte). Toks nurodymas neatitinka ESTT praktikos. Iš kitos pusės, nėra aiški ir tokio apribojimo praktinė nauda. Taip pat šis pasiūlymas nesukelia papildomų rizikų teisių turėtojams.

5.2. Panaudojimas karikatūrai, parodijai ar pastišui

5.2.1. Bendroji apžvalga

Autorių teisių apribojimas karikatūrai, parodijai ar pastišui yra plačiai pripažįstamas daugelio valstybių teisėje arba kaip savarankiškas apribojimas, arba kaip kitų, platesnių apribojimų sudedamoji dalis³⁰. Visgi, tarptautiniuose teisės aktuose jis atskirai nėra išskiriamas, nors kai kurių autorių nuomone jis galėtų būti laikomas citavimo apribojimo (Berno konvencijos 10 straipsnis) konkrečiu atveju³¹.

Aptariamas apribojimas, kaip ir ankstesnis citavimo apribojimas, buvo numatytas 2001 m. Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnyje. Šio straipsnio 3 dalies k punktnustato, jog atgaminimas ir viešas paskelbimas yra leidžiamas, kuomet kūrinys ar kitas saugomas objektas yra naudojamas karikatūrai, parodijai ar pastišui. Tai svarbus apribojimas, grindžiamas pamatinių žmogaus teisių (pirmiausia – saviraiškos laisvės) užtikrinimu. Europos Parlamentas yra pateikęs

²⁸ “...skirta paties autoriaus ar gretutinių teisių subjekto teiginiams įrodyti arba padaryti juos suprantamus...”

²⁹ “...kaip citatą (kritikos ar apžvalgos tikslais) kitame kūrinyje...”

³⁰ Pvz., JAV kūrinio panaudojimas parodijos tikslais yra vienas dažniausiai nurodomų „fair use“ taikymo atvejų.

³¹ Sentefleben M. Copyright, Limitations and the Three-step test. An Analysis of the Three-Step Test in International and EC Copyright Law. 2004 p. 263

rezoliuciją, kurioje pabrėžė karikatūrų, parodijų ir pastišo išimties svarbą, nes tai yra demokratinių diskusijų gyvybingumo veiksnys³².

Be to, kaip ir citatos atveju, apribojimui panaudojant karikatūrai, parodijai ar pastišui papildomą įtaką padarė Skaitmeninės rinkos direktyva. Šios direktyvos 17 straipsnio 7 dalis imperatyviai nustatė, kad naudotojai kiekvienoje valstybėje narėje, įkeldami arba padarydami prieinamą turinį, kurį sukūrė turinio dalijimosi internetu paslaugų naudotojai, galėtų remtis, tarp jų ir apribojimu naudojant karikatūrai, parodijai ar pastišui. Tokiu būdu, nors pats apribojimas šioje direktyvoje yra siauresnės apimties, tačiau, skirtingai nuo Informacinės visuomenės direktyvos, jis yra nebe pasirenkamas, bet privalomas.

Abi nurodytos direktyvos yra lakoniškos, tai yra, apsiriboja tik nurodymu, jog kūrinius ir kitus saugomus objektus (tai yra gretutinių teisių objektus) galima panaudoti karikatūrai, parodijai ar pastišui, tačiau nenumato jokių papildomų šio apribojimo taikymo sąlygų ar paaiškinimų, ką reiškia nurodytos sąvokos. Vienas iš neaiškumų – ar kiekviena iš nurodytų trijų sąvokų (karikatūra, parodija ir pastišas) turi savarankišką reikšmę ir galima kalbėti apie tris savarankiškus apribojimus, ar, priešingai, tai yra vieningas apribojimas, kuriam taikomos tos pačios sąlygos. Šis svarbus klausimas kol kas lieka neatsakytas, o teisės doktrina – prieštaringa.

Papildomą informaciją dėl šio apribojimo turinio suteikia ESTT praktika, konkrečiai iki šiol priimta viena byla, skirta parodijos turiniui atskleisti, tai yra 2014 m. *Deckmyn* byla.

Apibendrinant ESTT išaiškinimus, svarbiausios išvados būtų šios:

- 1) Parodijos sąvoka yra autonomiška ES teisės sąvoka, o tai reiškia, kad nei nacionaliniai įstatymų leidėjai, nei nacionaliniai teismai neturi diskrecijos savo nuožiūra keisti šio apribojimo turinį, , pavyzdžiui, numatyti papildomas taikymo sąlygas.
- 2) Pats ESTT išskyrė tokias dvi parodijos apribojimo taikymo sąlygas (parodijos požymius):
  - rėmimasis egzistuojančiu kūriniu, kartu esant suvokiamiems skirtumams, palyginti su juo;
  - humoro arba pajuokos išreiškimas.
- 3) ESTT pateikė sąrašą aplinkybių, į kurias **neturi** būti atsižvelgiama, sprendžiant dėl parodijos buvimo:
  - jog parodija, be to, kad turėtų suvokiamų skirtumų, palyginti su parodijuojamu originaliu kūriniu, turėtų būti originaliai savita,
  - ją turėtų būti galima pagrįstai priskirti kitam asmeniui nei pačiam originalaus kūrinio autoriui,
  - ji turėtų būti susijusi su pačiu originaliu kūriniu arba
  - joje turėtų būti nurodytas parodijuojamo kūrinio šaltinis.
- 4) Konkrečiu atveju taikant parodijos apribojimą reikia išlaikyti deramą teisių turėtojų interesų ir teisių ir, kita vertus, saugomo kūrinio naudotojo, kuris remiasi parodijos išimtimi, saviraiškos laisvės pusiausvyrą.

ESTT pasisakė tik dėl parodijos, tuo tarpu karikatūros ir pastišo taikymo sąlygos kol kas lieka neatskleistos.

---

³² 2015 m. liepos 9 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo įgyvendinimo (2014/2256(INI))

5.2.2. Užsienio jurisdikcijos

Visų trijų tirtų užsienio valstybių teisėje aptariamas apribojimas yra įtvirtintas kaip savarankiškas autorių teisių apribojimas.

Estijos ATĮ parodija yra nustatyta 19 straipsnyje. Šio straipsnio 7 punktą nustato, kad, laikantis reikalavimo nurodyti autoriaus vardą ir pradinį šaltinį, leidžiamas teisėtai paskelbto kūrinio naudojimas karikatūroje, parodijoje ar pastiše tiek, kiek tai pateisina toks tikslas.

Kaip matyti, Estijos reguliavimas yra kiek išsamesnis nei Lietuvos, numatantis papildomas sąlygas, pavyzdžiui, nurodyti pirminio kūrinio autoriaus vardą bei šaltinį (tiesa, šios sąlygos buvo skirtos ne atskirai parodijai, o yra taikomos kaip bendrosios sąlygos visiems 19 straipsnyje nurodytiems apribojimams). Vis tik, toks papildomų sąlygų nustatymas negali būti laikomas sektinu pavyzdžiu, nes minėta sąlyga nurodyti vardą prieštarauja ESTT pateiktiems išaiškinimams, į ką nereikėtų atsižvelgti sprendžiant dėl parodijos taikymo.

Latvijos ATĮ 19 straipsnio 1 dalis nustato, kad kūrinio pažeidimo nėra, jei kūrinys naudojamas tokiais būdais: parodijuojamas, naudojamas karikatūroje arba stilizacijose. Kaip ir Lietuvos ATGTĮ bei ES direktyvose, ši norma suformuluota labai lakoniškai ir pastarąsias iš esmės tik atkartoja (stilizacijos sąvoką, manytina, galima laikyti pastišo atitikmeniu).

Lenkijos ATGTĮ yra įtvirtintas atskiras 29¹ straipsnis „Parodija, pastišas, karikatūra“, kuris nustato, kad leidžiama kūrinius naudoti parodijos, pastišo ar karikatūrų tikslais tiek, kiek tai pateisina šių kūrybos žanrų teisės.

Apibendrinant užsienio valstybių apžvalgą, jos, kaip ir Lietuva, turi numačiusios savarankišką parodijos, karikatūros ar pastišo apribojimą. Taip pat jos seka „minimalistiniu“ apribojimo apibrėžimu, kuris yra pateiktas ir ES direktyvose. Vienintelė išimtis yra Estija, kuri numato papildomas sąlygas aptariamam apribojimui, tačiau toks numatymas nebeatitinka ESTT praktikos.

5.2.3. Nacionalinis reguliavimas ir praktinis taikymas

Lietuvoje kūrinio panaudojimas karikatūrai ar parodijai pirmą kartą buvo numatytas ATGTĮ 25 straipsnyje 2003 m., tokiu būdu įgyvendinant aukščiau aptartą Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies k punktą. Pastebėtina, kad tuo metu straipsnio apimtis buvo siauresnė ir apsiribojo tik karikatūra bei parodija, tačiau neapėmė pastišo. Ši redakcija galiojo iki 2011 metų pakeitimų, kuomet aptariamas apribojimas buvo nepagrįstai iš ATGTĮ pašalintas. Pastebėtina, kad tebegaliojant ATGTĮ 25 straipsniui Lietuvos kasacinis teismas turėjo galimybę du kartus pasisakyti apie parodijos taikymą – 2009 m. gegužės 19 d. ir 2010 m. gruodžio 20 d. nutartyse³³.

Būtina atkreipti dėmesį, kad nurodytos kasacinio teismo nutartys pateikia šiek tiek skirtingus išaiškinimus apie parodijos taikymo sąlygas. Pirmojoje nutartyje nurodytos tik dvi parodijos sąlygos: pirma, turi būti mėgdžiojamas kitas, pirminis, kūrinys; antra, mėgdžiojimas turi būti ironiškas, pajuokiantis pirminio kūrinio atžvilgiu³⁴ (iš esmės tai atitinka *Deckmyn* byloje išskirtus du parodijos požymius). Jokių kitų turiningų požymių kasacinis teismas šioje nutartyje nesuformulavo; kartu teismas pabrėžė būtinybę parodiją (ir ATGTĮ 25 straipsnį apskritai) aiškinti

³³ LAT 2009 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-214/2009 ir 2010 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-538/2010

³⁴ Teisės doktrinoje minimą nutartį yra aptarusi dr. Jūratė Liauksminaitė; ji atkreipė dėmesį, kad pajuokos, humoro pasireiškimas turi būti nebūtinai pirminio kūrinio atžvilgiu. Žr. Usonienė J. Teisiniai kūrinų panaudojimo karikatūrai ir parodijai kriterijai. Jurisprudencija, 2009, 4(118), p. 147–166

plačiau, nesiaurinant, nes to reikalauja konstitucinių teisių apsauga (LR Konstitucijos 25 straipsnio 1, 2 dalys).

Tuo tarpu antrojoje nutartyje teismas išdėstė daug griežtesnę poziciją. Teismas nurodė tokias parodijos apribojimo taikymo sąlygas:

- 1) siekiama išjuokti, ironizuoti parodijuojamą kūrinį,
- 2) parodija turi būti originalus kūrinys,

3) turi atitikti „trijų pakopų“ testo reikalavimus: panaudojimas turi neprieštarauti įprastiniam kūrinio naudojimui (iš esmės nekonkuruoti su kūriniumi) ir nepagrįstai nepažeisti teisėtų autoriaus arba kito autorių teisių subjekto interesų.

Pastebėtina ir tai, kad antrojoje nutartyje nebuvo užsiminta apie apribojimo sąsajas su konstitucinėmis teisėmis, be to, teismas akivaizdžiai buvo linkęs aiškinti parodijos apribojimą siaurinamai, o ne plečiamai.

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytą ESTT išaiškinimą *Deckmyn* byloje, konstatuotina, kad antroji nutartis ESTT išaiškinimų neatitinka. Pirmiausia, ji tiesiogiai prieštarauja *Deckmyn* byloje ESTT pateiktam aiškiam išaiškinimui, jog „parodijos“ sąvokai nekeliamą sąlyga, jog parodija turėtų būti originaliai savita. Be to, ESTT pabrėžė būtinybę išlaikyti deramą autorių teisių subjektų ir, kita vertus, saugomo kūrinio naudotojų saviraiškos laisvės pusiausvyrą ir netaikyti parodijos siaurinamai, o būtent tokiu būdu kasacinis teismas ją taikė. Tokiu būdu LAT 2010 m. gruodžio 20 d. nutartyje esantys išaiškinimai dėl parodijos taikymo sąlygų turi būti laikoma ydinga praktika, kuria nebeturėtų būti ateityje vadovujamasi. Tuo tarpu ankstesnė 2009 metų nutartis gana tiksliai atitinka ESTT išaiškinimus.

Minėta, kad apribojimas dėl kūrinio panaudojimo karikatūrai ar parodijai buvo panaikintas po 2012 metų pakeitimų ir vėl į įstatymą įtrauktas tik po 2022 m. kovo 24 d. pakeitimų. Dabar šis apribojimas reglamentuojamas ATGTJ 21¹ straipsnyje. Pastebėtina ir tai, kad jis yra išsamesnis, palyginti su 2003 metų redakcija, nes papildomai nustato, kad kūrinys gali būti panaudojamas ne tik karikatūros ar parodijos, bet taip pat ir pastišo tikslais. Naujosios redakcijos apribojimo taikymo teismų praktikoje šiuo metu dar nėra.

Suinteresuotų asmenų apklausa rodo, kad kūrinio panaudojimas karikatūrai, parodijai ar pastišui yra realiai ir dažnai atliekamas bei yra labai aktualus internetinėje komunikacijoje. Šiems tikslams naudojimas vyko ir tuo metu, kai ATGTJ aptariamo apribojimo nenumatė. Ginčų dėl šio apribojimo naudojimo dažniausiai nekyla. Kita vertus, pastebėtina ir tai, kad naudotojai paprastai visiškai nežino, kaip teisiškai reguliuojamas šis apribojimas, ir vadovujasi susiklosčiusiomis praktikomis bei sveiku protu. Apibendrinant galima padaryti išvadą, kad kūrinio naudojimas karikatūros, parodijos ir pastišo tikslais praktikoje vyksta pernelyg neatsižvelgiant į teisinį reguliavimą, didesnę reikšmę turi nusistovėjusi praktika ir papročiai.

5.2.4. Išvados ir rekomendacijos

Esamas nacionalinis reglamentavimas, skirtas karikatūrai, parodijai ar pastišui (dabar galiojanti ATGTJ 21¹ redakcija), tiksliai atitinka ES teisinį reguliavimą, išdėstytą Informacinės visuomenės ir Skaitmeninės rinkos direktyvose. Taip pat, kadangi ATGTJ 21¹ straipsnyje nėra numatyta jokių papildomų taikymo sąlygų, pastaroji aplinkybė vertintina teigiamai, turint galvoje tai, kad papildomų sąlygų nustatymas galėtų prieštarauti byloje *Deckmyn* nustatytiems sąlygoms. Kartu nėra realaus poreikio ESTT praktikoje jau suformuluotam dvi taikymo sąlygas bei sąlygas, į kurias neturėtų būti atsižvelgiama, įtvirtinti tiesiogiai ATGTJ. Pirma, tai bereikalingai išplėstų ir padarytų sudėtingesnę teisinį reguliavimą, antra, ESTT praktika yra dinamiška, joje gali išryškėti naujos taikymo sąlygos ar kiti aspektai, todėl bet kokie dabartinės redakcijos keitimai tik sukeltų riziką,

kad ATGTJ 21¹ straipsnio turinys taps nepagrįstai varžantis ir (ar) neatitiks būsimų ESTT išaiškinimų. Be to, surinkti duomenys nerodo, kad dabartinė formuluotė sukelia praktinių nepatogumų, dėl kurių ją reikėtų keisti.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad anksčiau aptarta LAT 2009 m. gegužės 19 d. nutartis gana tiksliai atspindi esamą ESTT praktiką, o tai suteikia pakankamą teisinį turinį bent jau parodijos sąvokai. Kartu reikia atkreipti dėmesį, kad to paties teismo 2010 m. gruodžio 20 d. nutartimi dėl prieštaravimo ESTT praktikai reikėtų nesivadovauti.

Apribojimo turinį sudarantis kūrinis naudojimas karikatūros, parodijos ar pastišo tikslais realiai veikia. Kita vertus, naudotojai turi mažai arba apskritai neturi žinių ir suvokimo apie galiojantį teisinį reguliavimą. Tačiau didesnių problemų praktiškai taikant aptariamą apribojimą nenustatyta.

Apibendrinant, esanti ATGTJ 21¹ straipsnio formuluotė šiuo laiku yra optimali ir ne tik nėra poreikio jos keisti, tačiau ir reikėtų vengti bet kokių keitimo iniciatyvų.

5.3. Kūrinio panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais

5.3.1. Bendroji apžvalga

Mokymo ir mokslinių tyrimų tikslai, kurie, be kita ko, turi ir konstitucinį įtvirtinimą (LR Konstitucijos 41-42 straipsniai), yra vienas aiškiausių ir labiausiai paplitusių visuomeninių interesų, kuriais yra grindžiami autorių teisių apribojimai. Šie interesai yra susiję ir su sąžiningumu tarp kartų argumentu, tai yra, jog dabartiniai autoriai patys pasiekė šį statusą tik ugdymo procese galėdami susipažinti su ankstesnių autorių kūriniais.

Autorių teisių apribojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais priklauso „klasikinių apribojimų“ grupei. Berno konvencijos 10 straipsnio 2 ir 3 dalyje numatytas apribojimas mokymo tikslais:

„2. Sąjungos šalių įstatymai ir egzistuojantys specialūs susitarimai ar susitarimai, kurie bus sudaryti ateityje, gali leisti panaudoti literatūros ar meno kūrinius tikslą pateisinančiu mastu kaip iliustracijas leidiniuose, televizijos ir radijo laidoje, garso ar vaizdo įrašuose mokymo tikslams su sąlyga, kad toks panaudojimas būtų suderinamas su gerais papročiais.

3. Naudojant kūrinius pagal šio straipsnio ankstesnes dalis, turi būti nurodomas šaltinis ir autoriaus vardas, jei šis nurodytas tame šaltinyje.“

Skirtingai nuo citavimo, tai yra ne bendrasis, o specialusis apribojimas, nes, kaip plačiai beaiškintume mokymo tikslus, šis apribojimas turi apibrėžtą naudotojų grupę. Beje, Berno konvencijos 10 straipsnis mokslinių tyrimų tikslų neapima. Kiek tai susiję su atgaminimu, moksliniai tyrimai patektų į kitą, tai yra konvencijos 9 straipsnio 2 dalyje numatyta apribojimą³⁵. Apribojimas mokymo tikslais Berno konvencijoje nėra susietas su griežtomis papildomomis sąlygomis, todėl, pavyzdžiui, klausimas, ar jis galėtų būti taikomas suaugusiųjų mokymui yra atviras³⁶.

Atsiribojant nuo specialiųjų ES direktyvų, kurios šio Tyrimo tikslais nėra aktualios, aptariamasis apribojimas buvo pateiktas tarp kitų Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio apribojimų, konkrečiai, 5 straipsnio 3 dalies a punkte (taigi, apribojimas taikomas atgaminimo ir viešo paskelbimo teisei, su galimybe išplėsti platinimo teisei):

³⁵ Ricketson S., Ginsburg J. International Copyright and Neighbouring Rights. The Berne Convention and Beyond. Oxford University Press. 2022. p. 762

³⁶ Ten pat, p. 779

„naudojama vien iliustracijos tikslais mokomajame arba mokslo tiriamajame darbe, jeigu nurodomas šaltinis, įskaitant autoriaus vardą, išskyrus atvejus, kai tai padaryti neįmanoma, ir tiek, kiek tai pateisina nekomerciniai tikslai“.

Šis apribojimas Informacinės visuomenės direktyvos buvo numatytas kaip pasirenkamas. Informacinės visuomenės direktyva nenustatė reikalavimo taikant šį apribojimą mokėti autoriams kompensaciją. Kita vertus, direktyvos 36 konstatuojamoji dalis leidžia valstybėms narėms tokią kompensaciją nustatyti, nors tai ir nėra privaloma. Kitas svarbus žingsnis ES teisėje buvo šio autorių teisių apribojimo įtraukimas į Skaitmeninės rinkos direktyvą – šį kartą jau kaip privalomą valstybėms narėms apribojimą. Tiesa, šis reguliavimas buvo skirtas tik kai kuriems mokymo aspektams, tai yra skaitmeniniam naudojimui mokymo veikloje ir tarptautiniams tokios veiklos aspektams (nuotoliniam tarpvalstybiniam mokymui), ir neįtraukė mokslinių tyrimų. Kaip ir Informacinės visuomenės direktyva, Skaitmeninės rinkos direktyva nenustatė valstybėms narėms pareigos įvesti autoriams atlyginimą už šio apribojimo taikymą, tačiau direktyvos 5 straipsnio 4 dalyje tokia galimybė tiesiogiai paminėta.

5.3.2. Užsienio jurisdikcijos

Atsižvelgiant į aptariamo apribojimo svarbą, natūralu, kad jį buvo ir yra numačiusios visos tiriamos užsienio valstybės, nepaisant pasirenkamojo šio apribojimo pobūdžio Informacinės visuomenės direktyvoje.

Estijoje aptariamą apribojimą įtvirtina Estijos ATĮ 19 straipsnio 1 dalis, kuri atskirai išskiria tris atvejus:

- 1) teisėtai paskelbto kūrinio panaudojimą kaip pavyzdžio mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais tiek, kiek pateisina tikslas ir su sąlyga, kad toks naudojimas nėra komerciniais tikslais;
- 2) teisėtai paskelbto kūrinio atgaminimą mokymo ar mokslinių tyrimų tikslais, kiek tai pateisina tikslas švietimo ir mokslo institucijose, kurių veikla nevykdoma komerciniais tikslais;
- 3) teisėtai paskelbto kūrinio atgaminimas skaitmenine forma ir jo viešas paskelbimas kaip pavyzdžio, kiek tai pateisina tikslas, ir su sąlyga, kad toks naudojimas vyksta nekomerciniais tikslais, švietimo įstaigai prisiėmus atsakomybę, jos patalpose ar kitose vietose arba saugioje elektroninėje aplinkoje, kuri prieinama tik ugdymo įstaigos mokiniams ar studentams ir pedagogams.

Visais trimis atvejais būtina nurodyti autoriaus vardą, kūrinio pavadinimą ir šaltinį.

Latvijos ATĮ 21 straipsnio, specialiai skirto tik aptariamam apribojimui, 1 dalis nustato, kad nurodant panaudoto kūrinio pavadinimą, šaltinį ir autoriaus vardą, nekomerciniais tikslais gali būti naudojami kūriniai ar jų ištraukos atitinkama apimtimi, kurie skirti naudoti:

- kaip pavyzdžiai ugdymo proceso metu, jei naudojama ugdymo įstaigoje ar kitoje vietoje, vykdančioje ugdymo programą, arba saugioje elektroninėje aplinkoje, prieinamoje tik mokiniams ir ugdymo programą vykdančioms asmenims;
- tyrimo tikslais.

Be to, to paties straipsnio 2 dalis patikslina (analogiško patikslinimo nėra Lietuvoje), kad kūrinio naudojimas kaip pavyzdžio reiškia ugdymo procesą palaikančių, praturtinančių ar papildančių kūrinų ar jų fragmentų naudojimą.

Lenkijos ATGTĮ 27 straipsnis taip pat skirtas reguliuoti tik apribojimą mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Šio straipsnio 1 dalis nustato, kad švietimo įstaigos ir kiti įstatyme apibrėžti švietimo bei

mokslinių tyrimų veikloje dalyvaujantys subjektai, mokymo tikslais teikiamo turinio iliustravimo ar mokslinės veiklos tikslais gali naudoti paskelbtus kūrinių originalus ar jų vertimus, įskaitant paskelbtų nedidelių kūrinių ar didesnių kūrinių fragmentų, neviršijančių 25 % kūrinio apimties, atgaminimą, jei tokiu naudojimu nesiekama pelno ir tai vyksta šioms įstaigoms prisiimant atsakomybę jų patalpose ar kitoje vietoje, arba saugioje elektroninėje aplinkoje, prienamose, naudojant autentifikavimo procedūras, tik besimokantiems ar mokantiems arba vykdantiems mokslinę veiklą šiose įstaigose.

Be to, Lenkijos ATGTĮ 27(1) straipsnis nustato, kad mokymo ir mokslo tikslais į vadovėlius ir antologijas leidžiama įtraukti plačiai prieinamus trumpus kūrinius ar didesnių kūrinių fragmentus. Tačiau šiuo atveju autoriai turi teisę į atlyginimą.

5.3.3. Nacionalinis reguliavimas ir praktinis taikymas

Apribojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais priklauso seniausiai pripažintų autorių teisių apribojimų atvejams, jis buvo numatytas jau 1964 CK 532 straipsnyje (tik mokymo tikslais) ir numatytas visose 1999 m. ATGTĮ redakcijose. Šiuo metu aptariamasis apribojimas yra įtvirtintas ATGTĮ 22 straipsnio 1 punkte. Jo dabartinė redakcija yra nulemta abiejų anksčiau minėtų direktyvų: Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies punkto ir Skaitmeninės rinkos direktyvos 5 straipsnio:

„Be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo, tačiau nurodžius, jei tai įmanoma, naudojamą šaltinį ir autoriaus vardą, leidžiama... kaip pavyzdį nekomerciniais mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais atgaminti, viešai paskelbti, padaryti viešai prieinamus kompiuterių tinklais (internete) ir viešai rodyti nedidelius teisėtai išleistus ar viešai paskelbtus kūrinius bei jų skaitmenines kopijas ir trumpas teisėtai išleistų ar viešai paskelbtų kūrinių ar jų skaitmeninių kopijų ištraukas tiek originalo kalba, tiek išverstus į kitą kalbą, kiek tai susiję su mokymo programomis ir neviršija mokymui ar moksliniam tyrimui reikalingo masto; kai kūrinius mokymo tikslais taip naudoja švietimo įstaigos, toks naudojimas vyksta švietimo įstaigai prisiėmus atsakomybę, jos patalpose ar kitose vietose arba naudojant saugų elektroninį tinklą, prie kurio prieigą turi tik švietimo įstaigos mokytojai, dėstytojai ir besimokantieji švietimo įstaigoje. Sutarčių sąlygos, kurios neleidžia taikyti šiame punkte numatyto autorių turtinių teisių apribojimo mokymo tikslais, yra niekinės ir negalioja.“

Kadangi pateikta įstatymo formuluotė yra didžiąja dalimi nulemta derinimo su ES teise, radikalūs jos pakeitimai nėra svarstyti. Kartu padarytina keletas pastebėjimų.

Pirmiausia, kalbant apie bendrąją nuostatą, leidžiančią kūrinių naudojimą mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, pagrindiniu skirtumu nuo Informacinės visuomenės direktyvos laikytina tai, kad greta apribojamų atgaminimo ir viešo paskelbimo (bei padarymo viešai prieinamo kompiuterių tinklais (internete)) teisių, ATGTĮ nurodo ir viešo rodymo teisę. Šios teisės įtraukimas laikytinas pagrįstu tiek praktiniu požiūriu (mokytojai ir dėstytojai nuolat demonstruoja vaizdinį turinį klasėse ir auditorijose, o kaip tik tai ir apima viešo rodymo teisė), tiek teisiniu požiūriu (ES teisė bendrosios viešo rodymo teisės nereguliuoja).

Tačiau iš karto gali būti pastebėta spraga, jog ATGTĮ 22 straipsnio 1 punkte nepaminėta dar viena išimtinė autorių teisė, kuri yra lygiai taip pat aktuali aptariamam atveju, tai yra viešo atlikimo teisė. Mokymo veiklą ar mokslinį tyrimą atliekantys asmenys gali leisti ir labai dažnai leidžia garso ar vaizdo įrašus, kuriuose gali būti autorių teisių saugomas turinys (pavyzdžiui, politikų kalbas). Tokia

veikla, jei ji vyksta konkrečioje fizinėje vietoje, o ne nuotoliniu būdu, patenka būtent į viešo atlikimo teisės apimtį³⁷. Tai, kad egzistuoja poreikis į apribojimo apimtį įtraukti viešą atlikimą buvo siūloma dar 2011 metais, kuomet ATGTĮ 22 straipsnio 1 punktą buvo keičiamas³⁸. Todėl tai, kad šiuo metu viešas atlikimas nėra įtrauktas į ATGTĮ 22 straipsnio 1 punktą laikytina ydinga situacija, kurią reikėtų koreguoti. ES teisei toks išplėtimas taip pat neprieštarautų.

Platinimo teisė, kuriai apribojimas galėtų būti nustatytas remiantis Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 4 dalimi, neatrodo būtinas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslams įgyvendinti, todėl įtraukti šios teisės, bent jau dabartiniu metu, nesiūloma.

Subjektai, kurie gali remtis ATGTĮ 22 straipsnio 1 punktu, konkrečiai nėra apibrėžti, ir tai išlieka ne iki galo išspręstu klausimu; šią aplinkybę nurodė ir asociacija „Latga“. Teismų praktikoje aiškesnių taikymo gairių šiuo metu taip pat nėra pateikta, mokymo ir mokslinių tikslų buvimas nustatinėjamas pagal konkrečios bylos faktus. Kartu, kaip nurodoma toliau, Lietuvos teismų praktika nerodo polinkio aiškinti subjektų, galinčių remtis aptariamu apribojimu, plečiamai. Bet kuriuo atveju, subjektus riboja nekomercinių tikslų reikalavimas, todėl, kaip nurodoma ir doktrinoje, į apribojimo apimtį neturėtų patekti įstaigos, organizuojančios kvalifikacijos kėlimo kursas ir pan.³⁹

Naudojamų kūrinių atžvilgiu joks ribojimas nenustatytas, todėl gali būti naudojami bet kokie kūriniai (išskyrus kompiuterių programas).

Nors, minėta, ES teisė leidžia nustatyti kompensacinį atlyginimą dėl šio apribojimo taikymo, Lietuvos įstatymų leidėjas šios galimybės nėra pasirinkęs.

Kalbant apie praktinį apribojimo taikymą, jis yra vienareikšmiškai aktualus, dažnai ir neišvengiamai taikomas mokymą ir mokslinius tyrimus atliekančių subjektų praktikoje. Kartu jo taikyme išskirtinių problemų, kurios kyla dėl paties teisinio reguliavimo, nėra išryškėję. Teismų praktikos apie šio apribojimo taikymą nėra daug. Viešoje Lietuvos teismų sprendimų duomenų bazėje yra randamos tik keturios bylos, kuriose buvo taikytas aptariamas apribojimas, ir visose jose ieškovų reikalavimai buvo patenkinti, o atsakovų argumentai, bandant remtis ATGTĮ 22 straipsnio 1 punktu, buvo atmesti. Verta pastebėti, kad nei vienoje šių bylų švietimo įstaigos ar mokslo tyrimus vykdančios įstaigos atsakovu nebuvo, dviejose bylose atstovais buvo privačios įmonės, vienoje – fizinis asmuo, ir vienoje – viešasis juridinis asmuo (leidykla). Ginčų su švietimo įstaigomis ar mokslo tyrimus vykdančiomis įstaigomis nėra žinoma, jų nenurodė ir teisių turėtojų organizacijos.

Apklausti švietimo įstaigų specialistai patvirtino aptariamo apribojimo realų taikymą ir jo poreikį. Galimybė teisėtai naudoti kūrinius mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra žinoma, teisėto naudojimo reikalavimų stengiamasi laikytis. Pagrindinės praktinio taikymo problemos yra susijusios su įstatymo reikalavimų turinio nustatymu. Konkrečiai, nėra aišku, kokios apimties kūrinių ar jo dalį galima naudoti; taip pat nėra iki galo aišku, ar galima remiantis apribojimu naudoti kitus, o ne literatūros kūrinius (pavyzdžiui, šiuo metu aktualus yra socialiniuose tinkluose pateikiamo turinio naudojimo teisėtumo klausimas), taip pat – kaip reikia aiškinti įstatymo reikalavimą, kad kūrinius naudoti galima kaip pavyzdį. Visgi, ne visi šie klausimai galėtų būti išspręsti įstatymo keitimo keliu. Pavyzdžiui, klausimas apie galimus naudoti kūrinius yra visiškai aiškus, ir neaiškumai tik rodo žinių ir supratimo trūkumą, o ne teisinio reguliavimo problemas.

³⁷ Praktikoje, žinoma, dabar dažni ir mišrūs būdai – dalis auditorijos dalyvauja konkrečioje fizinėje vietoje, o kiti – nuotoliumu. Ši variacija tik patvirtina viešo atlikimo teisės apribojimo poreikį.

³⁸ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 2, 16, 19, 20, 201, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 33, 39, 58, 75 straipsnių, įstatymo priedo pakeitimo ir papildymo nauju 201 straipsniu, 1 ir 2 priedais Įstatymo projekto

³⁹ Birštonas R., Liauksminaitė J., Mizaras V. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras. Vilniaus universiteto leidykla. 2024. p. 192

Vienintelis įstatymo patikslinimas, kurį galima būtų svarstyti, yra naudojamos kūrinio ištraukos apimtis. Šiuo klausimu galima būtų pasiremti Lenkijos pavyzdžiu, numatant, kad naudojama ištrauka negali viršyti 25 procentų kūrinio apimties. Kita vertus, gali būti oponuojama, kad tokia apimtis yra pernelyg didelė.

Kaip minėta, praktikoje apribojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais veikia kartu (ir iš dalies persidengdamas) su citavimo apribojimu, abu jie yra labai svarbūs švietimo ir mokslinių tyrimų veikloje.

Jei anksčiau ir kildavo neaiškumų, kaip taikyti aptariamą apribojimą skaitmeninėje erdvėje ir, ypač, nuotoliniuose kursuose, šie neaiškumai buvo pašalinti įgyvendinus Skaitmeninės rinkos direktyvos nuostatas ir tokias veiklas tiesiogiai įvardijus ATGTJ 22 straipsnio 1 punkte.

5.3.4. Išvados ir rekomendacijos

Apribojimas panaudojant kūrinius mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra svarbus ir praktikoje taikomas apribojimas, ir dėl neseniai įvykusio suderinimo su ES teisės aktais iš esmės atitinka skaitmeninių poreikių realijas.

Atsižvelgiant į tai, kad mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra nuolat faktiškai atliekamas kūrinių viešas atlikimas, siūlytina ATGTJ 22 straipsnio 1 punktą papildyti ir įtraukti į apribojimo apimtį viešo atlikimo teisę (ATGTJ 15 straipsnio 1 dalies 7 punktą).

Aktuali problema išlieka ATGTJ 22 straipsnio 1 punkte vartojamų sąvokų ir šios apribojimo taikymo apimties aiškinimas – tiek subjektų, galinčių remtis šiuo apribojimu, tiek galimų naudoti kūrinių ir, ypač, jų apimties klausimas, taip pat reikalavimo naudoti kūrinį tik kaip pavyzdį prasmė. Tačiau dėl šių aspektų, manytina, tikslingiau yra ne keisti ATGTJ, o spręsti neaiškumus aiškinimo ir švietimo būdu. Vienintelis svarstytinas įstatymo patikslinimas yra naudojamos kūrinio ištraukos apimtis, ATGTJ nustatant konkrečią leistiną procentinę dalį, pavyzdžiui, iki 25 procentų kūrinio apimties.

5.4. Panaudojimas kaip pavyzdžio mokymosi pasiekimams vertinti sukurtus kūrinius

5.4.1. Bendroji apžvalga

Panaudojimas kaip pavyzdžio mokymosi pasiekimams vertinti sukurtus kūrinius (ATGTJ 22 straipsnio 2 punktas) yra vienas siauriausių Tyrimo aptariamų autorių teisių apribojimų, be to, neturintis aiškaus analogo tarptautiniuose ar ES teisės aktuose. Kita vertus, akivaizdus šio apribojimo panašumas ir dalinis sutapimas su anksčiau aptartu bendroju panaudojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais (ATGTJ 22 straipsnio 1 punktas) apribojimu.

Minėta, kad Berno konvencija (ar kitos tarptautinės autorių teisių konvencijos) atskirai tokio autorių teisių apribojimo, kuris suformuluotas ATGTJ 22 straipsnio 2 punkte, nenustato. Kita vertus, kadangi jo taikymo sąlygos iš esmės atitinka bendrąjį apribojimą mokymo tikslais, jis gali būti išvedamas iš Berno konvencijos 10 straipsnio 2 dalies.

Analogiškai, nors atskiro apribojimo mokymosi pasiekimams vertinti sukurtų kūrinių apribojimo ES teisė nenustato, tačiau šis apribojimas galėtų būti laikomas Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies a punkte numatyto apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais specialiu atveju.

5.4.2. Užsienio jurisdikcijos

Analogiško savarankiško autorių teisių apribojimo nei viena iš Tyrime analizuojamų užsienio jurisdikcijų nenustato.

5.4.3. Nacionalinis reguliavimas ir taikymo praktika

Dabartinė ATGTĮ 22 straipsnio 2 punkto redakcija įsigaliojo po 2012 metų ATGTĮ pakeitimų. Ji numato, kad:

„Be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo, tačiau nurodžius, jei tai įmanoma, naudojamą šaltinį ir autoriaus vardą, leidžiama ... kaip pavyzdį nekomerciniais tikslais atgaminti, viešai paskelbti ir viešai rodyti besimokančiųjų švietimo įstaigose mokymosi pasiekimams vertinti sukurtus kūrinius, kiek tai susiję su mokymo ir pedagogų kvalifikacijos tobulinimo programomis ir neviršija mokymui ar pedagogų kvalifikacijos tobulinimui reikalingo masto“.

Galima išskirti tokias šios nuostatos taikymo sąlygas:

- turi būti nurodomas, jei tai įmanoma, naudojamas šaltinis ir autoriaus vardas;
- naudojimas turi būti kaip pavyzdžio;
- siekiama tik nekomercinių tikslų;
- apribojimas įgalina atgaminimą, viešą paskelbimą ir viešą rodymą;
- naudojami kūriniai yra besimokančiųjų švietimo įstaigose mokymosi pasiekimams vertinti sukurti kūriniai;
- naudojimas galimas tik tiek, kiek tai susiję su mokymo ir pedagogų kvalifikacijos tobulinimo programomis ir neviršija mokymui ar pedagogų kvalifikacijos tobulinimui reikalingo masto.

Nors, kaip matyti, dalis aptariamo apribojimo taikymo sąlygų sutampa su bendruoju apribojimu mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais (reikalavimas nurodyti autoriaus vardą ir šaltinį, jei tai įmanoma; kūrinio naudojimas tik kaip pavyzdžio; nekomerciniai tikslai), kitos sąlygos numato žymiai siauresnę taikymo sritį. Pirma, apribojimas taikomas tik besimokančiųjų švietimo įstaigose mokymosi pasiekimams vertinti sukurtiems kūriniams, o tai yra daug siauresnė sritis, lyginant su bendruoju apribojimu mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, kuris taikomas visų kūrinių (ir jų autorių) atžvilgiu. Čia svarbus gali būti tas aspektas, kad tokiems kūriniams nekeliamas reikalavimas būti išleistiems ar viešai paskelbtiems, o tai tokių kūrinių atveju yra mažai tikėtina. Antra, naudojimas gali būti susijęs ne tik su mokymo, bet ir su pedagogų kvalifikacijos tobulinimo programomis. Manytina, kad pastarasis aspektas buvo viena iš priežasčių, kodėl aptariamą apribojimą reikėjo išskirti į atskirą apribojimą, o nepakako remtis ATGTĮ 22 straipsnio 1 punktu. Įstatymo projekto rengėjų nuomone, sąvoka „mokymas“ „autorių teisių ir gretutinių teisių ribojimo kontekste yra suprantamas siauriau, nei mokymas arba švietimas plačiąja prasme: jis neapima tokių neformaliojo švietimo sričių kaip kvalifikacijos tobulinimas, papildomos kompetencijos įgijimas ir kitoks panašaus pobūdžio neformalusis švietimas (ypač suaugusiųjų)“⁴⁰.

⁴⁰ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 2, 16, 19, 20, 201, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 33, 39, 58, 75 straipsnių, įstatymo priedo pakeitimo ir papildymo nauju 201 straipsniu, 1 ir 2 priedais Įstatymo projekto

Numatyti naudojimo būdai, kuriems taikomas apribojimas, sutampa su bendruoju apribojimu mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Nors pastarojo gramatinė formuluotė papildomai numato galimybę padaryti kūrinis viešai prieinamus kompiuterių tinklais, primintina, kad ši galimybė patenka į viešo paskelbimo turinį (ATGTĮ 2 straipsnio 55 dalis), todėl gramatinės formuluotės skirtumai realios praktinės reikšmės neturi. Kaip ir bendrojo apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais atveju, papildomai Informacinės visuomenės direktyvoje numatyto apribojimo atgaminimo ir viešo paskelbimo teisei, numatoma viešo rodymo galimybė. Ji nelaikytina prieštaravimu ES teisiniui reguliavimui, nes ES teisėje bendroji viešo rodymo teisė nėra reglamentuojama, todėl Lietuvos nacionalinis įstatymų leidėjas nustatyti apribojimą viešo rodymo teisei diskreciją turi.

Apibendrinant, ATGTĮ 22 straipsnio 2 punktą yra laikytinas specialia norma ATGTĮ 22 straipsnio 1 punkto atžvilgiu ar, tiksliau, specialiu bendrojo apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais taikymo atveju.

Aptariamo apribojimo praktinio taikymo analizė jokių minėtų problemų ar neaiškumų, juolab ginčų, nenustatė. Tai dėsninga, atsižvelgiant į tai, kad nei reguliavimo, nei praktinio taikymo problemų (susijusių su teisiniu reguliavimu) nebuvo nustatyta bendrojo apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais.

Pats apribojimas yra specifinis, tačiau savo praktinio taikymo sritį neabejotinai turi. Dažniausiai jis naudojamas mokymo procese, aptariant geriausias besimokančiųjų darbus arba, priešingai, padarytas besimokančiųjų klaidas. Kartu šis apribojimas yra pernelyg siauro taikymo, o svarbiausia – sunku įžvelgti žalą teisių turėtojams, kad jo atveju galėtų būti svarstomas kompensacijos teisių turėtojams klausimas.

Atsižvelgiant į tai, kad ATGTĮ keitimui jokio realaus poreikio nėra, taip pat į tai, kad dabartinio ATGTĮ 22 straipsnio 2 punkto panaikinimas galėtų sukelti klaidingą įspūdį, jog yra nebeleidžiama naudoti pasiekimams vertinti sukurtų kūrinių kaip pavyzdžio mokymo tikslais, jokių galiojančio reguliavimo korekcijų nerekomenduotina.

5.4.4. Išvados ir rekomendacijos

Autorių teisių apribojimas panaudojant kaip pavyzdį mokymosi pasiekimams vertinti sukurtus kūrinis yra itin siauro ir specifinio taikymo, jokių reguliavimo ir sprendinių taikymo problemų nenustatyta. Kartu nėra nustatyta ir priežasčių ar teigiamų rezultatų, dėl kurių aptariamą apribojimą reikėtų panaikinti.

Todėl jokių keitimų esamam apribojimui panaudojant kaip pavyzdį mokymosi pasiekimams vertinti sukurtus kūrinis nesiūlytina.

5.5. Panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais kultūros paveldo įstaigų terminaluose

5.5.1. Bendroji apžvalga

Tarptautinėse sutartyse aptariamas autorių teisių apribojimas nėra specialiai išskirtas. Kadangi jis yra susijęs su kūrinis padarymu viešai prieinamų kompiuterių tinkluose, natūralu, kad Berno konvencijoje, paskutinį kartą keistoje prieš beveik pusę amžiaus, toks naudojimo būdas dar objektyviai nebuvo paplitęs ir negalėjo būti reguliuojamas. Kita vertus, jis šiuo metu yra viena ar kita forma numatytas daugelio valstybių nacionaliniuose įstatymuose, neapsiribojant ES valstybėmis narėmis, ir gali būti laikomas jau plačiai pripažintu apribojimu, kuriuo gali būti

remiamasi kultūros paveldo įstaigų veikloje (suprantama, jo taikymo sąlygos skirtingose valstybėse, ypač nepriklausančiose ES, gali stipriai skirtis). Tai vienas iš akivaizdžiausių atvejų, kuomet naujas apribojimas atsirado dėl skaitmeninių technologijų plėtros ir yra prilyginamas situacijoms, kai kultūros įstaigos, ypač, bibliotekos, lankytojai ateina į biblioteką ir skaito ją pačioje bibliotekoje⁴¹.

Dėl anksčiau nurodytų priežasčių, aptariamo apribojimo pagrindinis reguliavimo šaltinis Lietuvoje yra ES teisė. Apribojimas buvo įtvirtintas Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies n punkte, numatančiame, kad:

„naudojami kūriniai ir kiti objektai, kuriems netaikomos pirkimo ar licencijos sąlygos ir kurie yra 2 straipsnio c punkte nurodytų įstaigų [tai yra, viešosiose bibliotekose, mokymo įstaigose ar muziejuose arba archyvuose – pastaba mano, RB] kolekcijose, viešai paskelbiant ar padarant viešai prieinamus mokslinių tyrimų ar privačių studijų tikslais atskiriems visuomenės nariams tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose“.

Taigi, pirmiausia pastebėtina, kad apribojimas yra taikomas ribotai ir konkrečiai įvardytiems subjektams – viešosioms bibliotekoms, mokymo įstaigoms, muziejams ir archyvams. Antra, aptariamu būdu galimiems naudoti kūriniams kokių nors suvaržymų nėra, ir gali būti naudojamos visos kūrinių, taip pat gretutinių teisių objektų, rūšys. Tačiau, trečia, naudojami kūriniai turi būti anksčiau nurodytų įstaigų kolekcijose. Ketvirta, naudojami gali būti tik tokie kūriniai ar gretutinių teisių objektai, kuriems nėra taikomos pirkimo ar licencijos sąlygos, tai yra, su teisių turėtoju nėra sudarytas susitarimas, specialiai reguliuojantis panaudojimo aptariamu būdu klausimą. Penkta, nuoroda į atskirus visuomenės narius implikuoja, kad taikant aptariamą apribojimą prieiga prie kūrinių ir kitų saugomų objektų turėtų būti individuali, o ne individų grupėms ar, tuo labiau, ne neapibrėžtam skaičiui asmenų. Šešta, tokie naudotojai turėtų turėti mokslinių tyrimų ar privačių studijų tikslus. Septinta, prieiga suteikiama tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose, o ne, pavyzdžiui, naudotojų galiniuose įrenginiuose.

ESTT detalizavo aptariamą apribojimą 2014 m. *Technische Universität Darmstadt/Eugen Ulmer KG* byloje:

„ ...dėl tokio aiškinimo, pagal kurį vien pasiūlymo sudaryti licencinę arba naudojimo sutartį pakaktų, kad nebūtų taikomas Direktyvos 2001/29 5 straipsnio 3 dalies n punktas, šioje nuostatoje numatytas apribojimas didžiąja dalimi netektų savo esmės ar net praktinio veiksmingumo, nes vadovaujantis tokiu aiškinimu minėtas apribojimas būtų taikomas... tik tokiems vis retesniems kūriniams, kurių elektroninės versijos, visų pirma elektroninių knygų forma, rinkoje dar nesiūlomos.“

Remdamasis šiais argumentais, taip pat būtinybe išlaikyti deramą pusiausvyrą tarp teisių turėtojų ir saugomų kūrinių naudotojų teisių ir interesų, ESTT nusprendė, kad Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies n punkte vartojama „pirkimo ar licencijos sąlygos“ sąvoka turi būti suprantama taip, kad teisių turėtojas ir kultūros paveldo įstaiga turi būti sudarę licencinę arba naudojimo sutartį su nustatytomis sąlygomis, kuriomis ta įstaiga gali atitinkamą kūrinį naudoti. Be to, šioje byloje buvo pasakyta ir kitu klausimu – ar valstybės narės gali nustatyti kultūros paveldo įstaigoms galimybę skaitmeninti jų kolekcijose esančius kūrinius, kad juos vėliau būtų

⁴¹ Walter M., Lewinski S. *European Copyright Law. A Commentary.* Oxford University Press. p. 1056

įmanoma padaryti viešai prieinamus remiantis aptariamu apribojimu. ESTT į šį klausimą atsakė teigiamai⁴².

5.5.2. Užsienio jurisdikcijos

Aptariamą autorių teisių apribojimą yra įtvirtinusios visos trys tiriamos užsienio valstybės. Estijos ATĮ 20 straipsnio, kuris yra skirtas kultūros paveldo institucijoms, 4 dalis numato, kad kultūros paveldo įstaiga turi teisę, be autoriaus leidimo ir nemokėdama atlygio, padaryti jų kolekcijose esančius kūrinius viešai prieinamus fizinio asmens pavedimu, naudojant specialią įrangą įstaigos viduje. Papildomai numatoma, kad nurodyta veikla negali būti vykdoma komerciniais tikslais.

Latvijos ATĮ 23 straipsnio, kuris taip pat skirtas kultūros paveldo institucijų reikmėms, 2 dalis nustato, kad kultūros paveldo įstaiga, kuri yra valstybės, savivaldybės ar kita viešoji įstaiga, esant asmenų, turinčių teisę patekti į įstaigos patalpas, prašymui, gali padaryti viešai prieinamus kūrinius ar kūrinių, atgamintų pagal to paties straipsnio 1 dalį, kopijas, mokslinių tyrimų ar savarankiško mokymosi tikslais. Tai teikiama per saugius, apsaugotus vidaus tinklus ir taikoma tik kūriniams, kurių nėra komercinėje apyvartoje, nebent su autoriumi būtų susitarta kitaip.

Lenkijos ATGTĮ taip pat įtvirtina specialų 28 straipsnį, skirtą bibliotekoms, archyvams ir mokykloms. Šio straipsnio 1 dalies 3 punkte nustatoma, kad nurodytos įstaigos gali padaryti savo rinkinius prieinamus moksliniams tyrimams ar pažinimo tikslams per šiuose padaliniuose esančius informacinių technologijų sistemų terminalus, jeigu ši veikla vykdoma nesiekiant tiesioginės ar netiesioginės finansinės naudos. Tačiau ši nuostata netaikoma, jei naudojimas vyksta remiantis su teisių turėtoju sudaryta sutartimi.

5.5.3. Nacionalinis reguliavimas ir taikymo praktika

Aptiriamas apribojimas buvo numatytas Lietuvoje įgyvendinant anksčiau aptartą Informacinės visuomenės direktyvos nuostatą. Apribojimo dabartinė redakcija yra numatyta ATGTĮ 22 straipsnio 3 punkte, leidžiant:

„naudoti kūrinius, esančius bibliotekose, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekose, muziejuose arba archyvuose, nekomerciniais mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais juos padarant viešai prieinamus kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose, jeigu kūrinio nėra viešoje prekyboje ir autorių teisių subjektai nėra uždraudę tokio kūrinių panaudojimo. Šio apribojimo tikslais šiame punkte nurodytos įstaigos gali atgaminti įsigytus kūrinių egzempliorius, tačiau tik tam, kad būtų įmanoma techniškai padaryti kūrinių viešai prieinamą kompiuterių tinklais. Tuo pačiu metu negali būti padaroma prieinamų kompiuterių tinklais daugiau kūrinio egzempliorių, negu jų yra šiose įstaigose. Šiame punkte nurodytos įstaigos privalo užtikrinti, kad būtų naudojamos efektyvios techninės apsaugos priemonės, neleidžiančios atgaminti kūrinių kopijų, taip pat bet kokių būdu perkelti ar perduoti kūrinių turinio informaciją už įstaigų terminalų ribų į išorės tinklus“.

Nurodyta normos redakcija galioja nuo 2012 m. sausio 10 d. ir nebuvo keičiama paskutiniu metu. Čia pastebėtina dar viena svarbi nuostata, jog ši norma taikoma tik tiems kūriniams ir gretutinių teisių objektams, kurie išleisti ar kitaip viešai paskelbti po įstatymo Nr. XI-1833

⁴² ESTT sprendimas byloje *Technische Universität Darmstadt v Eugen Ulmer* C 117/13

įsigaliojimo (tai yra 2012 m. sausio 10 d.). Nacionalinės teismų praktikos, taikant aptariamą apribojimą, nėra.

Viena pirmųjų išvadų, kurią galima padaryti pažvelgus į nurodytą teisės normą, yra jos painumas, susijęs ne tik su pačia gramatine formuluote, bet ir su apribojimui taikomų sąlygų gausa. Toliau pateikiamas atskirų apribojimo taikymo sąlygų išskaidymas:

1. kūriniai turi būti bibliotekose, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekose, muziejuose arba archyvuose;
2. turi būti nurodomas, jei tai įmanoma, naudojamas šaltinis ir autoriaus vardas;
3. kūriniai padaromi viešai prieinamais kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose (bet ne kitais būdais);
4. naudojimas vyksta nekomerciniais mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais;
5. kūrinio turi nebūti viešojoje prekyboje;
6. autorių teisių subjektai turi būti neuždraudę tokio kūrinių panaudojimo;
7. minėta, taikomas ir laiko apribojimas: padaromi viešai prieinami gali būti tik kūriniai ir gretutinių teisių objektai, kurie išleisti ar kitaip viešai paskelbti po 2012 sausio 10 d.

Atkreiptinas dėmesys, kad ATGTĮ reguliavimas skiriasi nuo Informacinės visuomenės direktyvos reguliavimo: vietoje sąlygos, jog kūriniui nėra taikomos pirkimo ar licencijos sąlygos, yra numatytos dvi kitos sąlygos – pirma, kūrinio turi nebūti viešojoje prekyboje; antra, autorių teisių subjektai turi būti neuždraudę tokio kūrinių panaudojimo.

Taip pat nacionalinis reguliavimas nuo 2012 metų nustatė galimybę ne tik padaryti kūrinius viešai prieinamus, tačiau ir juos atgaminti (praktikoje ši galimybė dažniausiai reiškia kūrinio ar gretutinių teisių objekto suskaitmeninimą), tačiau tik tam, kad būtų įmanoma techniškai padaryti kūrinių viešai prieinamą kompiuterių tinklais.

Be to, greta jau aukščiau aptartų taikymo sąlygų, papildomai taikomos dar dvi sąlygos:

1. tuo pačiu metu negali būti padaroma prieinamų kompiuterių tinklais daugiau kūrinio egzempliorių, negu jų yra šiose įstaigose;
2. įstaigos privalo užtikrinti, kad būtų naudojamos efektyvios techninės apsaugos priemonės, neleidžiančios atgaminti kūrinių kopijų, taip pat bet koku būdu perkelti ar perduoti kūrinių turinio informaciją už įstaigų terminalų ribų į išorės tinklus.

Siekiant išsiaiškinti aptariamo apribojimo praktinį taikymą, buvo atlikti tiek interviu, tiek apklausa raštu. Itin informatyvūs buvo 17 Lietuvos bibliotekų pateikti duomenys. Juos galima apibendrinti taip: didžioji dalis atsakusių bibliotekų (11) nurodė, kad apie apribojimą žino, 5 bibliotekos atsakė, kad nežinojo, dar iš vieno atsakymo galima daryti išvadą, kad visgi apribojimo turinys nėra žinomas. Kita vertus, kad naudojimo sąlygos neaiškios, nurodė 7 iš minėtų 11 bibliotekų, teigusios, kad žino apie apribojimą. Natūralu, kad bibliotekos, kurios nežinojo apie apribojimą, nežino ir jo taikymo sąlygų. Tokiu būdu, iš visų atsakusių, aiškiai suvokiančios apribojimo sąlygas nurodė tik 4 bibliotekos. Turint galvoje, kad „terminalų“ apribojimas yra skirtas labai konkrečioms institucijoms, ir kad būtent šie naudos gavėjai pripažįsta, kad sąlygos nėra aiškios, tai rodo aiškų informacijos nepakankamumą.

Realų „terminalų“ apribojimo naudojimą nurodė tik 4 bibliotekos, tačiau iš atsakymų matyti, kad bent dviejose jų prieiga suteikiama prie labai riboto kūrinių skaičiaus.

Interviu su muziejų darbuotojais parodė, kad pats apribojimas muziejininkams yra žinomas, netgi yra ir reikalinga infrastruktūra, tačiau pats apribojimas nėra laikomas aktualus, lankytojai tokį poreikį išreiškia labai retai – tai lemia muziejų veiklos specifika, kuomet lankytojai nori pamatyti originalus, o ne jų skaitmenines kopijas kompiuterio ekrane. Muziejuose greičiausiai nebūtų

taikomos sąlygos, kad kūrinio nebūtų viešoje prekyboje (nes eksponuojami vienetiniai kūriniai, kurių prekyboje nėra), taip pat įprastai nebūna autorių draudimo aptariamu būdu naudoti kūrinį. Retais atvejais įstaigos vykdo kūrinių pateikimą terminaluose nesigilindamos į apribojimo teisinį reguliavimą ir jo sąlygas. Tačiau nei teisminių ginčų, nei kitokių konfliktinių situacijų, kurios būtų kilusios dėl bibliotekose, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekose, muziejuose arba archyvuose suteikiamos prieigos prie kūrinių ar kitų saugomų objektų, nėra žinoma, tai galima paaiškinti labai ribotos apimties ir retai pasitaikančiu naudojimu.

Apibendrinant galima teigti, kad autorių teisių apribojimas, įgalinantis kūrinių panaudojimą mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais kultūros paveldo įstaigų terminaluose, Lietuvoje beveik neveikia.

Apribojimo nepakankamo veikimo priežastys buvo nurodytos įvairios – techninės (trūksta įrangos), tai, kad dėmesys ir resursai buvo nukreipti kita linkme – į paveldo skaitmeninimą, taip pat nepakankamas lankytojų interesas, tačiau šio Tyrimo tikslais svarbesnės kitos išskirtos priežastys – pirma, egzistuoja aiškus informacijos apie apribojimą trūkumas, dėl kurio bibliotekos tokios paslaugos neteikia arba netgi nežino apie jos galimybę. Antra, netgi turint informaciją apie pačią galimybę, kliudo konkrečių sąvokų suvokimas ar neaiškumas, kaip šias sąlygas patenkinti.

5.5.4. Išvados ir rekomendacijos

Apibendrinant, darytina išvada, kad autorių teisių apribojimas kūrinių panaudojimui bibliotekų, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekų, muziejų arba archyvų patalpose esančiuose terminaluose, yra įstatymo „mirusi raidė“, tai yra, šis apribojimas realiai neveikia.

Nors praktinis apribojimo neveikimas nėra nulemtas išimtinai teisinių priežasčių, tačiau esamo teisinio reguliavimo ydingumas taip pat laikytinas esmine kliūtimi, kurios nepašalinus ar bent nesušvelninus, „terminalų“ apribojimui įgyti bent kiek reikšmingesnį praktinį taikymą galimybės nėra.

Pirma, palyginus ATGTĮ „terminalų“ apribojimo reglamentavimą su ES ir kitų Baltijos valstybių nacionaliniu reguliavimu, matyti, jog Lietuvos reguliavimas yra išsamiausias ir numatantis gerokai daugiau taikymo sąlygų. Tokiu būdu, kultūros paveldo įstaigos ir švietimo įstaigos patiria didesnę suvaržymą. Antra, dalis apribojimo taikymo sąlygų neturi atitiktis ES teisėje, dėl ko nacionalinis reguliavimas yra ženkliai labiau varžantis. Trečia, nacionalinis terminalų reguliavimas, manytina, neatitinka ES teisinio reguliavimo (kaip jis išaiškintas ESTT teismo *Ulmer* byloje) tuo aspektu, jog apribojimo taikymą galima apriboti tik sutartimis tarp teisių turėtojo ir atitinkamos kultūros paveldo ar švietimo įstaigos. Tuo tarpu nacionalinis reguliavimas numato galimybę apribojimo netaikyti esant vienašaliam teisių turėtojo draudimui.

Kadangi šiuo metu Lietuvoje „terminalų“ apribojimas beveik neveikia arba veikia aiškiai nepakankamai, siūlytina mažinti esančias teisines kliūtis, tuo siekiant palengvinti apribojimo taikymą. Nėra siūloma plėsti nei subjektų, nei teisių, kurioms taikomas apribojimas, tačiau siūloma pašalinti kai kurias sąlygas, kurios yra nacionalinio įstatymo leidėjo diskrecija. Siūlytina suvienodinti ATGTĮ 22 straipsnio 3 punkto pirmo sakinio tekstą su Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies n punkto tekstu, tai yra, atsisakyti sąlygų, jog kūrinio turi nebūti viešoje prekyboje, taip pat teisių turėtojo galimybės vienašališkai panaikinti apribojimo taikymą, o vietoje jo numatyti, kad apribojimas netaikomas tiems kūriniams, kuriems yra taikomos kitokios pirkimo ar licencijos sąlygos.

Antra, rekomenduotina atsisakyti nuostatos, jog apribojimas taikomas tik kūriniams (ir gretutinių teisių objektams), kurie išleisti ar kitaip viešai paskelbti po 2012 m. sausio 10 d. Tai itin susiaurina apribojimo taikymą. Nors pats laiko ribojimo nustatymas ES teisei neprieštarauja, tačiau kartu neatrodo praktiškai tikslingas.

Įvertinant, ar dėl siūlomo apribojimo išplėtimo nenukentėtų teisių turėtojų (pirmiausia, leidėjų) interesai, pastebėtina tai, kad ATGTĮ yra numatyta pakankamai kitų saugiklių, dėl kurių aptariamasis apribojimas negali sukurti realios konkurencijos įprastinei teisių turėtojų veiklai. Konkrečiai, ATGTĮ yra numatyta (ir to nesiūloma keisti), kad kūrinių naudojimas įmanomas tik įstaigų patalpose, o kartu įstaigos privalo užtikrinti, kad būtų naudojamos efektyvios techninės apsaugos priemonės, neleidžiančios atgaminti kūrinių kopijų bei perduoti kūrinių į išorės tinklus. Dar viena rekomendacija yra susijusi su formalia teisėkūros technika. Šiuo metu „terminalų“ apribojimas yra reglamentuojamas ATGTĮ 22 straipsnyje „Kūrinių panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais“. Nors mokymo ir mokslinių tyrimų tikslas išties yra nurodomas kaip viena šio apribojimo taikymo sąlygų, vis tik abejotina, ar tai yra svarbiausia kvalifikuojanti apribojimą sąlyga. Manytina, kad svarbesnis kvalifikuojantis aspektas turėtų būti subjektas, kuriam toks apribojimas taikomas. Šiuo požiūriu, kiti ATGTĮ 22 straipsnio apribojimai yra susieti su švietimo ir mokslo institucijų veikla, ir tik šis vienintelis – su kultūros paveldo institucijomis. Čia galima atsižvelgti ir į aukščiau aptartų valstybių patirtį, kurių įstatymuose yra pateikiami specialūs atskiri straipsniai kultūros paveldo institucijoms. Tokiu būdu, pačioms kultūros paveldo įstaigoms būtų aiškesnės jų galimybės, kuomet visos joms aktualios teisės normos pateikiamos kartu, ar bent jau nebūtų „paslėptos“ kituose straipsniuose. Todėl svarstytina apjungti kultūros paveldo institucijoms taikomus apribojimus viename straipsnyje (logiškiausia būtų ATGTĮ 23 straipsnyje), ar bent išskirti iš ATGTĮ 22 straipsnio.

Teorinė alternatyva apribojimo plėtimui įstatyme galėtų būti sutarčių (licencijų), numatančių kūrinių padarymą viešai prieinamų kultūros paveldo įstaigose esančiuose terminaluose, tarp kultūros paveldo įstaigų ir teisių turėtojų (pavyzdžiui, leidyklų), skatinimas. Toks sutarčių sudarymas efektyviausiai vyktų ne tarp individualių įstaigų ir teisių turėtojų, o tarp jų asociacijų. Tačiau, kad šis procesas sėkmingai vyktų, reikalinga atitinkamų kultūros paveldo įstaigų lyderystė. Be to, nėra tikrumo, kad tokios sutartinės derybos duotų teigiamų rezultatų, atsižvelgiant, jog teisių turėtojai, kaip rodo praktinė patirtis, dažnai užima kategoriško uždraudimo poziciją.

5.6. Panaudojimas viešam atlikimui ir viešam rodymui mokyklų koncertuose ir parodose

5.6.1. Bendroji apžvalga

Tarptautiniuose teisės aktuose toks savarankiškas autorių teisių apribojimas tiesiogiai neskiriamas. Kita vertus, yra pripažįstama, kad Berno konvencija neapsiriboja tik joje *expressis verbis* įrašytais autorių teisių apribojimais, bet, ypač viešo atlikimo teisės atžvilgiu, yra taikoma vadinamoji „mažųjų išlygų“ taisyklė. Pastebėtina, kad tarp dažniausiai nurodomų tokių „mažųjų išlygų“ atvejų yra minimi apribojimai švietimo reikmėms⁴³. Tai suponuoja tam tikrą Berno sąjungos narių, įskaitant Lietuvą, diskreciją nustatyti tokius apribojimus.

ES teisė bendrųjų viešo atlikimo ar viešo rodymo teisės apribojimų nereglamentuoja, todėl ES teisė aptariamo apribojimo atveju neaktuali.

---

⁴³ Ricketson S., Ginsburg J. *International Copyright and Neighbouring Rights. The Berne Convention and Beyond*. Oxford University Press. 2022. p. 816-821

5.6.2. Užsienio jurisdikcijos

Analogiškas apribojimas, tik su nežymiais skirtumais, yra numatytas visų trijų analizuojamų užsienio jurisdikcijų autorių teisių įstatymuose.

Estijos ATĮ 22 straipsnis nustato, kad mokytojai ir mokiniai gali viešai atlikti kūrinis tiesioginio mokymo procese švietimo įstaigose (nurodant autoriaus vardą ir kūrinio pavadinimą), jei auditoriją sudaro dėstytojai ir mokiniai ar kiti asmenys (tėvai, globėjai, rūpintojai ir kt.), kurie yra tiesiogiai susiję su mokymo įstaiga, kurioje viešai atliekamas kūrinys. Kompensacinis atlyginimas autoriams už šį apribojimą nėra nustatytas.

Latvijoje aptariamas apribojamas yra reglamentuojamas ATĮ 26 straipsnyje, kartu su viešu atlikimu valstybinių ir religinių ceremonijų metu (kas iš dalies atitiktų Lietuvos ATGTĮ 26 straipsnį). Mus dominančia dalimi Latvijos ATĮ įgalina be autoriaus leidimo ir neatlygintinai viešai atlikti kūrinį kaip ugdymo proceso dalį pagal edukacinę programą, nekomerciniais tikslais, nurodant kūrinio pavadinimą ir autoriaus vardą, kai atliekama prieš auditoriją, kurioje yra tik mokytojai, mokiniai arba asmenys, tiesiogiai susiję su edukacine programa. Kompensacinis atlyginimas už šį apribojimą nenumatytas.

Kaip ir Latvijos atveju, Lenkijos ATGTĮ 31 straipsnis apima ne tik aptariamą apribojimą švietimo įstaigose, bet ir kūrinų viešą atlikimą valstybinių ir religinių švenčių metu. Konkrečiai dėl čia tiriamo apribojimo, Lenkijos ATGTĮ 31 straipsnio 2 dalis nustato, kad leidžiama nemokamai viešai atlikti ar atgaminti paskelbtus kūrinis mokyklos ir akademinų renginių metu, naudojant įrenginius ar laikmenas, esančius toje pačioje vietoje kaip ir auditorija, jeigu tai nesusiję su tiesioginės ar netiesioginės finansinės naudos gavimu, o atlikėjai ir kūrinis atgaminantys asmenys atlyginimo negauna. Papildomai 31 straipsnio 3 dalis nustato, kad minėtas apribojimas negali būti taikomas kūrinų naudojimui reklamos, reklaminių ir rinkimų renginių metu. Vėlgi, aptartas apribojimas su kompensaciniu atlyginimu nėra siejamas.

Apibendrinant, visų trijų pristatytų užsienio valstybių teisinis reglamentavimas yra panašus. Lietuvos reglamentavimas nors yra panašus sąlygomis, kurios turi būti tenkinamos, siekiant pasinaudoti apribojimu, yra platesnis, nes papildomai apima viešo rodymo teisę – to nenumato nei viena paminėtų užsienio jurisdikcijų.

Papildomai pastebėtina, kad panašus autorių teisių apribojimas, įgalinantis kūrinų viešą atlikimą mokyklose renginių ir švenčių metu, yra numatytas daugelio kitų Europos valstybių (tiek priklausančių ES, tiek nepriklausančių) įstatymuose; jei juo nėra siekiama komercinių tikslų, kompensacinis atlyginimas už šį panaudojimo būdą nėra nustatytas⁴⁴.

5.6.3. Nacionalinis reguliavimas ir praktinis taikymas

Lietuvos ATGTĮ aptariamas apribojimas buvo nustatytas 2011 m. gruodžio 21 d. įstatymu Nr. XI-1833, kuris įsigaliojo nuo 2012 m. sausio 10 d. Po įsigaliojimo ši nuostata pokyčių nepatyrė, ir aktuali ATGTĮ 22 straipsnio 4 punkto redakcija nustato, kad:

„Be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo, tačiau nurodžius, jei tai įmanoma, naudojamą šaltinį ir autoriaus vardą, leidžiama: nekomerciniais tikslais viešai atlikti ir viešai rodyti kūrinį formaliojo ir neformaliojo švietimo mokyklų ir ikimokyklinio ugdymo mokyklų (lopšelių, lopšelių-darželių, darželių, specialiųjų

⁴⁴ Xalabarder R. Study on copyright limitations and exceptions for educational activities in North America, Europe, Caucasus, Central Asia and Israel. WIPO, SCCR/19/8, 2009. p. 116

poreikių vaikų ikimokykliniam ugdymui skirtų lopšelių, lopšelių-darželių ir darželių) koncertuose, parodose, kurie yra šių įstaigų vykdomo ugdymo proceso dalis.“

Aiškinamajame rašte šio apribojimo atsiradimas buvo paaiškintas taip: buvo siekiama užtikrinti, kad formaliojo ir neformaliojo švietimo mokyklos ir ikimokyklinio ugdymo mokyklos galės nekomerciniais tikslais rengti savo mokinių ar auklėtinių koncertus bei parodas be teisių turėtojų leidimo ir nemokėdamos autorinio atlyginimo. Tokia iniciatyva buvo kilusi dar 2007 metais⁴⁵ ir buvo grindžiama visuomenėje kilusiais konfliktais tarp autorių teisių turėtojų ir naudotojų, įgyvendinant autorių teises⁴⁶, tačiau, kaip matyti, įstatymo priėmimas užtruko. Priėmus nurodytą teisinę nuostatą, ji, minėta, nebuvo keičiama, taip pat nėra buvę ir teisminių ginčų dėl jos taikymo.

Pastebėtina, kad aptariamas apribojimas yra siauresnis, lyginant su bendroju apribojimu mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais (ATGTĮ 22 straipsnio 1 punktą). Pirmiausia, jis riboja subjektus, nes pateikia baigtinį sąrašą mokyklų, kurios patenka į apribojimo taikymo sritį. Antra, naudojimas galimas tik koncertuose ir parodose, kurie yra nurodytų įstaigų vykdomo ugdymo proceso dalis. Trečia, apribojimas taikomas tik viešo atlikimo ir viešo rodymo teisėms.

Aptariant kūrinų panaudojimo viešam atlikimui švietimo įstaigų koncertuose ir parodose apribojimą, primintina, kad jis, skirtingai nei daugelis kitų Tyrimo aptariamų apribojimų, atsirado ne dėl išorinio ES teisės poveikio, o siekiant išspręsti nacionalinėje praktikoje kilusius neaiškumus ir ginčus tarp mokyklų ir kolektyvinio administravimo organizacijų.

Atliktos specialistų apklausos patvirtino, kad nurodytu apribojimu realiai ir dažnai naudojasi, jis yra laikomas svarbiu praktikoje. Koncertai ir parodos nuolat vyksta tiek specializuotose muzikos bei menų mokyklose, tiek kitose mokyklose. Poreikio plėsti ar kitokių sprendimų taikymo klausimų nebuvo nurodyta.

Apibendrinant, nėra nustatytas poreikis koku nors būdu šį apribojimą siaurinti ar plėsti. Pirmia, toks plėtimas, kuris apimtų ne tik viešą atlikimą bei viešą rodymą, o, pavyzdžiui, viešą paskelbimą, susidurtų su teisinėmis kliūtimis, nes turėtų atitikti ES baigtinio sąrašo atvejus. Antra, toks apribojimo išplėtimas keltų abejonių dėl atitikimo trijų pakopų testui.

5.6.4. Išvados ir rekomendacijos

Kūrinių panaudojimas viešam atlikimui mokyklų koncertuose ir parodose yra siauro taikymo, tačiau realiai ir pakankamai sklandžiai veikiantis apribojimas, jokių poreikių jį keisti ar siaurinti nėra nustatyta. Poreikio plėsti taip pat nėra nustatyta, o toks bandymas būtų abejotinas atitikimo ES teisei požiūriu. Todėl rekomenduotina išlaikyti šio apribojimo esamą padėtį.

5.7. Tekstų ir duomenų gavyba mokslinių tyrimų tikslais

5.7.1. Bendroji apžvalga

Kadangi apribojimai tekstų ir duomenų gavybos tikslais yra visiškai nauji, numatyti Lietuvoje tik po 2022 metų ATGTĮ pakeitimų, apie juos reikia padaryti keletą papildomų pastebėjimų.

⁴⁵ Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo papildymo 27(1) straipsniu įstatymo projektas XP-2064, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.293397?jfwid=4u3ehod2a>

⁴⁶ Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo papildymo 27(1) straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas

Pats terminas „tekstų ir duomenų gavyba“ Lietuvos autorių teisėje iki minėtų ATGTĮ pakeitimų nebuvo vartojamas. Šiuo metu šios sąvokos apibrėžimas yra pateiktas ATGTĮ 2 straipsnio 49 dalyje: „*Tekstų ir duomenų gavyba – automatizuotas skaitmeninės formos tekstų ir duomenų analizės metodas, kuriuo gaunama informacija.*“ Tiek pati sąvoka, tiek jos samprata yra atėję iš informatikos mokslų, kuriuose yra skiriama duomenų gavybos arba duomenų tyrybos disciplina⁴⁷. Iš pateikto apibrėžimo galima nurodyti sekančius požymius.

Pirmiausia, analizės objektas yra duomenys ir tekstai, o atliktos analizės pagrindas yra gaunama informacija, tai yra, reikšmę analizę atliekančiam asmeniui turintis rezultatas. Kitur jau yra atkreiptas dėmesys, kad Skaitmeninės rinkos direktyvos apibrėžimas yra išsamesnis, nei nacionalinis, nes papildomai nurodo, kad gaunama informacija apima, be kita ko, modelius, tendencijas ir koreliacijas⁴⁸.

Antra, analizė atliekama automatizuotai, tai yra, ją atlieka ne žmogus, bet mašina (kompiuteris), kaip taisyklė – naudojant specialias kompiuterines programas.

Trečia, analizuojami tekstai ir duomenys yra skaitmenine forma. Tai tiesiogiai susiję su prieš tai buvusiu požymiu – jog duomenys analizuojami ne žmogaus, bet kompiuterio, o tai reiškia, kad jie turi būti pateikti kompiuterio apdorojama forma. Kita vertus, tai nereiškia, kad tekstas (ar duomenys) jau iš karto turi būti sukurti skaitmenine forma. Todėl į apribojimą patenka ir praktikoje dažna situacija, kuomet tekstai pradžioje egzistuoja analogine (pavyzdžiui, fizinės knygos) forma ir pirmiausia turi būti suskaitmeninti (pavyzdžiui, skenuojant). Toks fizinių tekstų atgaminimas taip pat patenka į aptariamo apribojimo apimtį.

Galiausiai, pastebėtinas dar vienas apibrėžimo aspektas – jis yra, kiek įmanoma, technologiškai neutralus, tai yra, susietas su procesu, bet ne su konkrečia technologija, kuri gali būti pasitelkta tekstų ir duomenų analizei. Tai yra suprantama, nes esant sparčiai technologijų plėtrai bet koks technologinis sukonkretinimas rizikuotų netrukus tapti pasenusiu ir nebetinkamu. Pastaroji aplinkybė jau atrodo pasiteisinusi, nes leido išplėsti tekstų ir duomenų gavybą dirbtinio intelekto technologijai, kuri, pradėjus aptariamo apribojimo svarstymą, dar nebuvo dėmesio centre.

Pastebėtinas vienas neaiškumas, galintis kilti vartojant šią frazę lietuvių kalba, tai yra, jog ji suponuoja, jog tekstų ir duomenų gavybos proceso pabaigoje gaunami tekstai ir duomenys, kaip atliktos veiklos rezultatas. Tokią tendenciją skatina lietuviška sąvokos „gavyba“ vartoseną, kuri yra įprastai susijusi su naudingaisiais gamtos resursais, pavyzdžiui, „naftos gavyba“ ar „anglių gavyba“. Šiuo atveju nafta, anglis ar kiti resursai yra tai, kas išgaunama atlikus gavybą. Tačiau toks reikšmės suteikimas tekstų ir duomenų gavybai būtų neteisingas. Iš pateikto apibrėžimo aišku, kad tekstai ir duomenys nėra gaunami, tačiau **iš jų** yra „išgaunama“ informacija. Įdomu pastebėti, kad šio Tyrimo autorius svarstant aptariamo apribojimo įgyvendinimo ATGTĮ projektą, siūlė vartoti kitą sąvoką – „gavyba iš tekstų ir duomenų“. Visgi, buvo likta prie dabartinės sąvokos, kuri yra vartojama ir lietuviškame Skaitmeninės rinkos direktyvos vertime. Minėta, kad informatikos moksluose vartojamas ir alternatyvus – „duomenų tyrybos“ terminas, kuris laikytinas tikslesniu, nes išvengia aukščiau aptartos painiavos. Visgi, „tekstų ir duomenų gavybos“ sąvoka jau tapo priimta ir įprasta teisine sąvoka, todėl jos keitimas neberekomenduotinas.

Toliau gali būti keliamas klausimas kokią reikšmę minėtoje sąvokoje turi žodžių „tekstai“ ir „duomenys“ išskyrimas. Reikėtų laikytis pozicijos, kad šių dviejų sąvokų vartojimu norėta užtikrinti platų apribojimo taikymą, tai yra, kad tekstų ir duomenų gavybos objektu yra ne tik tekstai siaurąja – rašytinių tekstų prasme, bet ir bet kokie kiti duomenys (vaizdai, nuotraukos,

⁴⁷ Informatikos bendrojoje programoje, patvirtintoje LR švietimo, mokslo ir sporto ministro 2022 m. rugpjūčio 24 d. įsakymu Nr. V-1269 yra vartojama „duomenų tyrybos“ sąvoka.

⁴⁸ Birštonas R., Liaukšminaitė J., Mizaras V. Autorių teisių ir gretutinių teisių komentaras. Vilniaus universiteto leidykla. 2024. p. 68

vaizdo įrašai ir kita)⁴⁹. Čia primintina tai, kas buvo pasakyta Tyrimo 4.1 poskyryje – skaitmeniniu požiūriu skirtumo tarp skirtingų kūrinių ar kitokių objektų rūšių iš esmės nebėra.

Anksčiau doktrinoje galima buvo sutikti poziciją, kad autorių teisių apribojimo nustatymas duomenims laikytinas pertekliniu, nes duomenys ir taip nėra saugomi autorių teisių objektais (ši aplinkybė atspindėta Lietuvos ATGTĮ 5 straipsnio 1 punkte), todėl duomenų gavyba apskritai nepatenka į autorių teisės sritį. Šis teiginys nėra iki galo tikslus įvertinus keletą papildomų aspektų.

Pirma, ES ir, kartu, Lietuvos Respublikos teisėje yra nustatyta speciali duomenų bazių teisinė apsauga (ATGTĮ 61-64 straipsniai)⁵⁰. Nors jos pagrindinis objektas yra duomenų bazės turinys ar esminė jo dalis, praktiškai tai reiškia, kad duomenys, kurie ir sudaro duomenų bazės turinį, yra saugomi šių teisių ir negali būti naudojami be duomenų bazės gamintojo leidimo.

Antra, realybėje asmenys, atliekantys tekstų ir duomenų gavybą, duomenis gauna iš daugelio šaltinių, dalis kurių yra saugomi autorių teisių kūrinių. Tokiu būdu, saugomų kūrinių panaudojimas tampa neišvengiama tekstų ir duomenų gavybos proceso dalis.

Trečia, duomenys sąvokoje „tekstų ir duomenų gavyba“ yra suprantami plačiau nei sąvoka „atskiri duomenys“ ATGTĮ 5 straipsnio prasme. Minėta, kad sąvoka „duomenys“ apima bet kokią informacinę vertę turinčią medžiagą, pavyzdžiui, nuotraukas, vaizdo įrašus, muziką ar kita, o visi nurodyti pavyzdžiai paprastai yra saugomi autorių teisių objektai.

Nurodytos aplinkybės atskleidžia ir autorių teisės bei tekstų ir duomenų gavybos sąsają – tekstų ir duomenų gavyba iš esmės neišvengiamai numato kūrinių panaudojimą. Tekstų ir duomenų gavybos etapai ir konkreti eiga gali skirtis, juo labiau gali laikui bėgant keistis dėl technologinių pokyčių. Tačiau iš esmės bet kuri tekstų ir duomenų gavyba prasideda nuo duomenų surinkimo. Toks duomenų surinkimas konkrečiu atveju gali pasireikšti labai įvairiai – duomenys gali būti pateikiami trečiųjų asmenų, surenkami iš atvirų šaltinių, sukuriama pačio tekstų ir duomenų gavybą atliekančio asmens ar pan., tačiau, kaip jau minėta, dažnai surinkimas reikalauja panaudoti autorių teisių tebesaugomus kūrinius (ar *sui generis* teisių saugomas duomenų bazes). Žinoma, asmenys, atliekantys tekstų ir duomenų gavybą, gali imtis įvairių strategijų, kad autorių teisių saugomų kūrinių panaudojimo būtų išvengta. Tačiau tai ne visada geriausia strategija. Kaip pavyzdį galima nurodyti kalbos technologijų plėtojimą⁵¹ (o tai atitinka, be kita ko, LR Seimo nutarimu patvirtintas Lietuvių kalbos plėtros skaitmeninėje terpėje ir kalbos technologijų pažangos 2021–2027 metų gaires⁵²). Lietuvių kalbos modelių kūrimui yra aktualu naudoti ne bet kokią, bet dabartinę šnekamąją kalbą. Todėl reikalingi tekstai, kuriuos sudaro dabartinė lietuvių kalba, išreikšta šiuo metu sukurtuose tekstuose, tokiuose kaip grožinės knygos, socialinių tinklų paskyrose pateikiamos žinutės, komentarai ir pan. Šie tekstai, kaip taisyklė, yra saugomi autorių teisių, ir jų panaudojimas tekstų ir duomenų gavybai, nesant specialaus apribojimo įstatyme, galėtų būti laikomas autorių teisių pažeidimu. Siekiant pašalinti tokio pobūdžio autorių teisių pažeidimo riziką ir paskatinti laisvesnį tekstų ir duomenų analizės atlikimą, buvo nustatyti aptariamai apribojimai.

ATGTĮ skiria du apribojimus tekstų ir duomenų gavybos tikslais: specialųjį, skirtą tik mokslinių tyrimų organizacijoms bei kultūros paveldo įstaigoms, be to, tekstų ir duomenų gavybai tik

⁴⁹ Triaille J. et al. Study on the legal framework of text and data mining (TDM). 2014. p. 8

⁵⁰ Plačiau žr. Birštonas R., Liauksminaitė J., Mizaras V. Autorių teisių ir gretutinių teisių komentaras. Vilniaus universiteto leidykla. 2024. p. 338-351

⁵¹ Plačiau žr. Kelli et al. The Impact of Copyright and Personal Data Laws on the Creation and Use of Models for Language Technologies. In: Kiril Simov, Maria Eskevich (Ed.). Selected Papers from the CLARIN Annual Conference 2019 (53–65). Linköping University Electronic Press. <https://ep.liu.se/ecp/172/008/ecp20172008.pdf>

⁵² Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. spalio 13 d. nutarimas Nr. XIII-3324 „Dėl Lietuvių kalbos plėtros skaitmeninėje terpėje ir kalbos technologijų pažangos 2021–2027 metų gairių patvirtinimo“

mokslinių tyrimų tikslais (ATGTJ 22¹ straipsnis) ir bendrąjį, skirtą visiems asmenims (ATGTJ 22² straipsnis). Abu apribojimai yra savarankiški, kartu jie iš dalies persidengia, nes juos apjungia tas pats pagrindinis tikslas – tekstų ir duomenų gavyba, tik, minėta, taikant ATGTJ 22¹ straipsnį yra nustatyti papildomi kvalifikuojantys požymiai. Toliau, laikantis ATGTJ struktūros, pirmiausia bus aptartas specialusis apribojimas, skirtas tekstų ir duomenų gavybai mokslinių tyrimų tikslais, o vėliau – bendrasis.

Autorių teisių apribojimai tekstų ir duomenų gavybos tikslais yra naujausios kartos apribojimai, aiškiai (ir išimtinai) susieti su naujomis skaitmeninėmis technologijomis. Todėl, natūralu, tarptautinėse autorių teisių sutartyse šie apribojimai atskirai nėra reglamentuojami. Kita vertus, tekstų ir duomenų gavybos apribojimą galima būtų pagrįsti bendresnio pobūdžio apribojimais, pavyzdžiui, Berno konvencijos 9 straipsnio 2 dalyje numatyta galimybe nustatyti atgaminimo teisės apribojimus.

Kalbant apie ES teisę, tekstų ir duomenų gavybos apribojimas pirmą kartą buvo įtvirtintas ne Informacinės visuomenės direktyvoje, tačiau naujausioje - Skaitmeninės rinkos direktyvoje. Konkrečiai, tekstų ir duomenų gavyba mokslinių tyrimų tikslais yra reglamentuojama šios direktyvos 3 straipsnyje:

„1. Valstybės narės nustato Direktyvos 96/9/EB 5 straipsnio a punkte ir 7 straipsnio 1 dalyje, Direktyvos 2001/29/EB 2 straipsnyje ir šios direktyvos 15 straipsnio 1 dalyje numatytų teisių išimtį dėl mokslinių tyrimų organizacijų ir kultūros paveldo įstaigų atlikto atgaminimo ir perkėlimo siekiant mokslinių tyrimų tikslais atlikti kūrinių ar kitų objektų, su kuriais jos gali teisėtai susipažinti, tekstų ir duomenų gavybą.

2. Laikantis 1 dalies padarytos kūrinių ar kitų objektų kopijos saugomos atitinkamu saugumo lygiu ir gali būti išlaikytos mokslinių tyrimų tikslais, be kita ko, siekiant patikrinti mokslinių tyrimų rezultatus.

3. Teisių turėtojams leidžiama taikyti priemones, užtikrinančias tinklų ir duomenų bazių, kuriuose priglobti kūriniai ar kiti objektai, saugumas ir vientisumas. Tokiomis priemonėmis neviršijama to, kas būtina nurodytiems tikslams pasiekti.

4. Valstybės narės skatina teisių turėtojus ir mokslinių tyrimų organizacijas ir kultūros paveldo įstaigas apibrėžti bendrai sutartą su pareigos ir priemonių, nurodytų atitinkamai 2 ir 3 dalyse, taikymu susijusių geriausių praktiką.“

Pabrėžtinai privalomas tekstų ir duomenų gavybos mokslinių tyrimų tikslais apribojimo pobūdis, tai yra, valstybės narės, įskaitant Lietuvą, negali pasirinkti netaikyti šio apribojimo.

Taip pat aptariamo apribojimo taikymui svarbus yra tekstų ir duomenų gavybos sąvokos apibrėžimas, kuris pateikiamas Skaitmeninės rinkos direktyvos 2 straipsnyje, taip pat mokslinių tyrimų organizacijų ir kultūros paveldo įstaigų apibrėžimai, ir direktyvos 7 straipsnio 1 dalis, numatanti, kad, *inter alia*, netaikoma jokia 3 straipsnyje numatyta tekstų ir duomenų gavybai mokslinių tyrimų tikslais prieštaraujanti sutartinė nuostata. Tačiau analogiškos nuostatos dėl sutartinių apribojimų draudimo nėra 4 straipsnyje; kaip bus analizuojama toliau, pastaruoju atveju palikta galimybė šalims susitarti. Be to, svarbi ir Skaitmeninės rinkos direktyvos 17 konstatuojamoji dalis, numatanti, kad valstybės narės neturėtų teisių turėtojams nustatyti kompensacijos už naudojimo būdus, taikomus pagal direktyva nustatytas tekstų ir duomenų gavybos išimtis.

Dar vienas aktualus klausimas yra tekstų ir duomenų gavybos apribojimo sąsaja su dirbtinio intelekto sistemų veikimu. Kaip yra gerai žinoma, dirbtinio intelekto sistemų veikimas numato šių sistemų mokymą, o tam yra naudojami įvairūs duomenys, dalis kurių, dėl anksčiau jau aptartų priežasčių, yra saugomi autorių teisių. Klausimas, ar aptariami tekstų ir duomenų gavybos

apribojimai yra taikomi tokiam mokymui, yra teigiamai atsakyta 2024 metais priimtame Dirbtinio intelekto akte. Konkrečiai, Dirbtinio intelekto akto 105 konstatuojamoji dalis aiškiai nurodo, kad Skaitmeninės rinkos direktyvos nurodyti apribojimai tekstų ir duomenų gavybos tikslais yra taikomi reikalingų duomenų paieškai ir analizei. Kiek tai susiję su specialiuoju tekstų ir duomenų gavybos apribojimu mokslinių tyrimų tikslais, Dirbtinio intelekto aktas papildomai šio apribojimo taikymo nekeičia, tik patvirtina, kad šis apribojimas taikomas ir dirbtinio intelekto sistemų atžvilgiu. Tačiau bendrojo tekstų ir duomenų gavybos apribojimo atveju yra papildomai taikomi Dirbtinio intelekto akto 53 straipsnyje nustatyti įpareigojimai.

ESTT praktikos, susijusios su tekstų ir duomenų gavybos mokslinių tyrimų tikslais apribojimu, dar nėra, kas yra natūralu, turint galvoje nesena šio apribojimo įsigaliojimo datą.

Tačiau jau yra pradėta formuoti nacionalinė teismų praktika, tarp kurios daugiausia dėmesio sulaukė Vokietijoje išspręsta byla *Robert Kneschke v. LAION* e.V. Nors Vokietijos teismo (juolab, pirmos instancijos) sprendimas negali būti laikomas įpareigojančiu Lietuvos asmenis, atsižvelgiant į išskirtinę svarbą, jis paminėtinas, kaip pradinis Skaitmeninės rinkos direktyvos aiškinimo pavyzdys.

Šioje byloje pelno nesiekiančiam juridiniam asmeniui LAION, kuris kuria duomenų rinkinius dirbtinio intelekto sistemų apmokymui, ieškinį pareiškė Vokietijoje gyvenantis fotografas, kurio nuotrauka buvo įtraukta į LAION duomenų rinkinį be autoriaus sutikimo. Svarbu tai, kad tinklapyje, kuriame buvo pateikiamos Vokietijos fotografo nuotraukos, buvo patalpintas įrašas, draudžiantis, tame tarpe, naudojantis automatinėmis priemonėmis pasiekti ir kopijuoti tinklapiu turinį. Šioje byloje Vokietijos teismas kvalifikavo atsakovo veiksmus kaip patenkančius į tekstų ir duomenų gavybos apribojimą mokslinių tyrimų tikslais, aiškindamas pastaruosius plačiai ir nesureikšmindamas aplinkybės, kad tie patys duomenų rinkiniai gali būti naudojami ir pelno siekiančių įmonių. Taikant šį apribojimą, skirtingai nuo bendrojo apribojimo tekstų ir duomenų gavybai, numatyto Skaitmeninės rinkos direktyvos 4 straipsnyje, nėra numatyta galimybė teisių turėtojui uždrausti taikyti apribojimą. Todėl atsakovo veiksmai nebuvo laikomi pažeidimu ir ieškinys buvo atmestas.

5.7.2. Užsienio jurisdikcijos

Kadangi tekstų ir duomenų gavybos mokslinių tyrimų tikslais apribojimas šiuo metu yra privalomai nustatytas Skaitmeninės rinkos direktyvoje, šį apribojimą autorių teisių įstatymuose turi nustačiusios visos trys analizuojamos ES valstybės narės.

Estija buvo viena nedaugelio ES valstybių narių, kurios žengė pionierišką žingsnį ir numatė tekstų ir duomenų gavybos apribojimą dar gerokai iki Skaitmeninės rinkos direktyvos įsigaliojimo. Toks apribojimas įsigaliojo Estijoje jau 2017 m. sausio 1 dieną. Natūralu, kad po Skaitmeninės direktyvos įsigaliojimo, Estijos ATJ buvo keičiamas, derinant jį su ES teisės aktu. Dabar galiojanti Estijos ATJ 19¹ straipsnio redakcija didžiąja dalimi atkartoja aukščiau pateiktą Skaitmeninės rinkos direktyvos 3 straipsnį, tiesa, gana paradoksaliai nenurodo, kad tekstų ir duomenų gavyba turi būti vykdoma mokslinių tyrimų tikslais (kita vertus, mokslinių tyrimų tikslai yra nurodyti minėto ATJ 19¹ straipsnio pavadinime).

Iš esmės identišką reguliavimą (besiskiriantį daugiau redakcinio ir išdėstymo pobūdžio skirtumais) numato Latvijos ATJ 21.2. straipsnis ir Lenkijos ATGTJ 26(2) straipsnis. Tačiau Lenkijos reguliavime papildomai nurodoma, kad tekstų ir duomenų gavybos veikla neturi būti siekiama tiesioginės ar netiesioginės finansinės naudos. Tokios sąlygos nėra nei Estijos, nei Latvijos reguliavime, nėra jo ir Skaitmeninės rinkos direktyvoje.

Nei vienoje aptartų užsienio valstybių kompensacija už kūrinį naudojimą tekstų ir duomenų gavybai mokslinių tyrimų tikslais nėra numatyta.

5.7.3. Nacionalinis reguliavimas ir praktinis taikymas

Nors, minėta, kai kurios ES valstybės apribojimus tekstų ir duomenų gavybos tikslais savo nacionalinėje teisėje buvo numačiusios jau anksčiau, Lietuva priklauso tų valstybių grupei, kurios šį apribojimą pirmą kartą numatė tik įgyvendindamos Skaitmeninės rinkos direktyvą. Taigi, Lietuvoje po 2022 m. gegužės 1 dienos įsigaliojusių ATGTJ pakeitimų, įsigaliojo ir naujas ATGTJ 22¹ straipsnis „Tekstų ir duomenų gavyba mokslinių tyrimų tikslais“:

„1. Be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo mokslinių tyrimų organizacijoms ir kultūros paveldo įstaigoms leidžiama nekomerciniais tikslais atgaminti kūrinius tam, kad mokslinių tyrimų tikslais jos galėtų atlikti kūrinių, su kuriais jos gali teisėtai susipažinti, tekstų ir duomenų gavybą. Kūrinių kopijos saugomos užtikrinant tekstų ir duomenų naudojimo ir (ar) platinimo ribojimus ir gali būti išlaikytos mokslinių tyrimų tikslais, be kita ko, siekiant patikrinti mokslinių tyrimų rezultatus.

2. Autorių teisių subjektams leidžiama taikyti priemones, užtikrinančias kompiuterių tinklų ir duomenų bazių, kuriuose saugomi kūriniai, saugumą ir vientisumą.

3. Sutarčių sąlygos, kurios neleidžia taikyti šiame straipsnyje numatyto autorių turtinių teisių apribojimo, yra niekinės ir negalioja.“

Nors ATGTJ seka Skaitmeninės rinkos direktyvos tekstu, paminėtinas vienas skirtumas – nacionalinis reguliavimas papildomai nustato, kad tekstų ir duomenų gavyba pagal 22¹ straipsnį leidžiama tik nekomerciniais tikslais (minėta, panaši sąlyga numatyta ir Lenkijos ATGTJ). Tačiau direktyvoje tokio reikalavimo nėra. Galima būtų teigti, kad ši sąlyga papildomai nieko naujo neprideda, nes ji išplaukia iš apribojimo naudos gavėjų (tai yra, mokslinių tyrimų organizacijų ir kultūros paveldo įstaigų) apibrėžimo ir iš mokslinių tyrimų tikslų sąvokų. Visgi, iš Skaitmeninės rinkos direktyvos 11 konstatuojamosios dalies matyti, kad yra siekiama įgalinti privataus-viešojo sektoriaus partnerystes. Be to, papildomos sąlygos numatymas įstatyme suponuoja papildomus naudotojų kaštus siekiant įsitikinti, ar ši sąlyga tikrai tenkinama. Todėl nekomercinių tikslų sąvoka gali būti laikoma ribojanti mokslinių tyrimų organizacijų ir kultūros paveldo įstaigų galimybes. Be to, dėl šio papildomo ribojimo Lietuva gali būti laikoma mažiau konkurencinga lyginant su kaimyninėmis Latvija ir Estija. Todėl sekančios ATGTJ revizijos metu nuorodos į nekomercinius tikslus vertėtų atsisakyti.

Lietuvoje nėra žinoma nei vieno ginčo (teisminio ar neteisminio), kuris būtų kilęs dėl duomenų gavybos mokslinių tyrimų tikslais. Pastaroji aplinkybė galėtų būti aiškinama tuo, kad šis apribojimas įsigaliojo tik labai neseniai, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad tokių ginčų nebuvo ir ankstesniu laikotarpiu (iki 2022 m. gegužės 1 d.), kuomet įstatymas tokios teisėtės galimybės nenumatė, o tai potencialiai didino ginčų tikimybę.

Kaip minėta, Skaitmeninės rinkos direktyva ir ATGTJ skiria dvi naudotojų grupes, kurios gali pasinaudoti ATGTJ 22¹ straipsnyje įtvirtintu apribojimu: mokslinių tyrimų organizacijas ir kultūros paveldo įstaigas. Tyrimo metu surinkti duomenys rodo skirtingą susidomėjimo ir aktualumo lygį šiose dviejose grupėse. Kalbant apie kultūros paveldo įstaigas, galima apibendrinti, kad joms naujasis autorių teisių apribojimas šiuo metu yra mažai aktualus, jos šio apribojimo realiai nenaudoja ir artimiausiu metu nesirengia naudoti. Atlikta bibliotekų apklausa parodė, kad nei viena Lietuvos biblioteka (įskaitant, Lietuvos nacionalinę M. Mažvydo biblioteką) šiuo metu autorių teisių apribojimu tekstų ir duomenų gavybos tikslais nesinaudoja. Dar daugiau – didesnė dalis respondentų – 11 iš 17 nurodė, kad apie tokį autorių teisių apribojimą nežinojo. Tos bibliotekos, kurios nurodė apie apribojimą žinančios, paprastai nurodė, kad ateityje tekstų ir duomenų gavybą galėtų atlikti, jei būtų toks poreikis. Visgi, kalbama tik apie abstrakčias ateities galimybes, o ne apie realius planus. Taip pat ir muziejų specialistai nurodė, kad apribojimas tekstų

ir duomenų gavybai mokslinių tyrimų ar kitais tikslais jų veikloje šiuo metu netaikomas. Todėl galima patikimai teigti, kad Lietuvos kultūros paveldo įstaigose šiuo metu tekstų ir duomenų gavybos apribojimas dar nepradėjo būti taikomas ir, greičiausiai, nebus taikomas artimiausiu metu. Kartu tokia situacija neturėtų labai stebinti, nes mokslinių tyrimų tikslai, kurie yra siejami su aptariamu apribojimu, nėra įprastinė kultūros paveldo įstaigų veikla bei tikslas. Neabejotinai, dėl savo specifikos, reikalingos specialios infrastruktūros bei žinių, mažesnėse kultūros paveldo įstaigose tekstų ir duomenų gavybos taikymas yra labai mažai tikėtinas.

Kitokia situacija yra mokslinių tyrimų organizacijose. Pirmiausia, konstatuotina, kad veiksmai, patenkantys į tekstų ir duomenų gavybos apimtį, Lietuvos mokslininkų buvo atliekami ir anksčiau, iki aptariamos apribojimas tekstų ir duomenų gavybai mokslinių tyrimų tikslais buvo formaliai numatytas nacionalinėje teisėje. Apibendrinant surinktus duomenis darytina išvada, kad didesnę dalis mokslininkų apie naująjį reguliavimą ir atsiradusią teisinę galimybę nežinojo. Tekstų ir duomenų gavyba kaip buvo, taip ir tebėra vykdoma, o teisinis reguliavimas nėra nei aiškus, nei, iš esmės, žinomas. Mokslininkai labiausiai remiasi savo veikloje jau susiklosčiusia praktika ir kolegų patirtimi (įskaitant ir užsienio). Kita vertus, mokslininkai gana gerai žino apie galimybes pažeisti autorių teises, todėl riziką minimizuoja dviem pagrindinėmis strategijomis: pirma, stengiasi naudoti autorių teisių nesaugomą medžiagą (pavyzdžiui, nesaugomus autorių teisių viešojo sektoriaus duomenis), arba sudaro sutartis su teisių turėtojais (turinio tiekėjais). Dažnai mokslininkai naudojami atviros prieigos šaltiniais, kurie įgalina laisvą duomenų naudojimą. Net tie mokslininkai, kuriems teisinio reguliavimo pokyčiai buvo žinomi, ne iki galo supranta apribojimo taikymo sąlygas, o tai sukelia abejonių ir kliudo visiškai veiksmingai taikyti aptariamą apribojimą. Taip pat mokslininkams yra aktualus bendradarbiavimas su privataus sektoriaus įmonėmis, todėl praktikoje kyla klausimų, ar tokiu atveju jie vis dar galėtų remtis aptariamu apribojimu.

5.7.4. Išvados ir rekomendacijos

Kadangi tekstų ir duomenų gavybos mokslinių tyrimų tikslais apribojimas yra susijęs su privalomu Skaitmeninės rinkos direktyvos nuostatų įgyvendinimu, jo keitimo galimybių erdvė yra ribota. Vienas konkretus veiksmas galėtų būti „nekomercinių tikslų“ sąlygos pašalinimas, nes Skaitmeninės rinkos direktyva tokios sąlygos nenustato, o ji yra ribojanti ir taip gana siauro taikymo apribojimą. Kita vertus, dėl ATGTĮ 22¹ straipsnio korekcijų vertėtų palaukti šiuo metu vykstančio Europos Komisijos vertinimo, kaip Lietuvos Respublika įgyvendino Skaitmeninės rinkos direktyvą, išvadų.

Kompensacinio atlyginimo numatyti taip pat nesiūlytina – tokią galimybę neigia Skaitmeninės rinkos direktyva, toks atlyginimas nėra numatytas ir tirtose užsienio valstybėse.

Pagrindinės praktinės apribojimo problemos nėra susijusios su teisiniu reguliavimu, bet su žinių ir patikimos informacijos nebuvimu. Tiesioginiai apribojimo adresatai ir potencialūs naudotojai apie apribojimo teikiamas galimybes žino labai mažai arba nežino visai. Todėl, norint paskatinti realų apribojimo taikymą, turėtų būti imtasi veiksmingų informacijos sklaidos priemonių.

5.8. Panaudojimas tekstų ir duomenų gavybos tikslais

5.8.1. Bendroji apžvalga

Bendrieji klausimai, susiję su autorių teisių apribojimais tekstų ir duomenų gavybos tikslais, buvo aptarti ankstesniame poskyryje, todėl toliau aptariamas bendrasis apribojimais tekstų ir duomenų gavybos tikslais (ATGTĮ 22² straipsnis).

Kaip ir specialiojo apribojimo tekstų ir duomenų tikslais atveju, bendrasis apribojimais yra naujausios kartos apribojimas, įtvirtintas ne Informacinės visuomenės direktyvoje, tačiau naujausioje – Skaitmeninės rinkos direktyvoje, jos 4 straipsnyje:

„1. Valstybės narės numato Direktyvos 96/9/EB 5 straipsnio a punkte ir 7 straipsnio 1 dalyje, Direktyvos 2001/29/EB 2 straipsnyje, Direktyvos 2009/24/EB 4 straipsnio 1 dalies a ir b punktuose ir šios direktyvos 15 straipsnio 1 dalyje numatytų teisių išimtį ar apribojimą, susijusį (-ią) su teisėtai prieinamų kūrinių ir kitų objektų atgaminimu ir perkėlimu tekstų ir duomenų gavybos tikslais.

2. Pagal 1 dalį atgaminta ir perkelta medžiaga gali būti saugoma tiek laiko, kiek reikia tekstų ir duomenų gavybos tikslais.

3. 1 dalyje numatyta išimtis ar apribojimas taikomi su sąlyga, kad toje dalyje nurodytų kūrinių ir kitų objektų teisių turėtojai atitinkamomis priemonėmis, pavyzdžiui, kompiuterio skaitomomis priemonėmis viešai internete prieinamo turinio atveju, aiškiai nenurodė, jog pasilieka sau teisę naudoti tuos kūrinius ir kitus objektus.

4. Šis straipsnis nedaro poveikio šios direktyvos 3 straipsnio taikymui.“

Kaip ir Skaitmeninės rinkos direktyvos 3 straipsnio atveju, bendrasis tekstų ir duomenų gavybos tikslais apribojimas yra privalomas, o ne pasirenkamas, tad Lietuvos Respublika negali pasirinkti netaikyti šio apribojimo.

Bendrojo tekstų ir duomenų gavybos tikslais apribojimo taikymui yra aktualus tas pats horizontalusis tekstų ir duomenų gavybos sąvokos apibrėžimas, kuris pateikiamas Skaitmeninės rinkos direktyvos 2 straipsnyje.

Lyginant su Skaitmeninės rinkos direktyvos 3 straipsnyje numatytu apribojimu, bendrasis tekstų ir duomenų gavybos apribojimas išsiskiria dviem esminiais požymiais:

- 1) jis yra bendrasis, o ne specialusis, tai yra, šiuo apribojimu gali pasinaudoti bet kurie asmenys, įskaitant ir tuos, kuriems skirtas specialusis Skaitmeninės rinkos direktyvos 3 straipsnio apribojimas, tai yra, mokslinių tyrimų organizacijos bei kultūros paveldo įstaigos; be to, jo taikymas nėra apribotas konkrečiais tikslais;
- 2) teisių turėtojai gali uždrausti naudoti šį apribojimą kūriniams, į kuriuos turi teises. Tad šiuo atveju susiduriama su išskirtiniu apribojimo teisiniu reguliavimu – įstatymas nustato išimtinių teisių apribojimą, tačiau kartu palieka galimybę teisių turėtojams atskiru veiksmu uždrausti taikyti šį apribojimą jų kūriniams (vadinamoji *opt-out* galimybė).

ESTT praktikos taikant bendrąjį tekstų ir duomenų gavybos tikslais apribojimą dar nėra.

Ankstesniame poskyryje jau buvo minėta Vokietijoje išspręsta byla *Robert Kneschke v. LAION e.V.*, kurioje buvo keliamas tekstų ir duomenų gavybos tikslais apribojimo ir jo taikymo sąlygų klausimas. Buvo paminėta, kad šioje byloje susiklosčiusioje situacijoje ieškovas (fotografas) siekė realizuoti Skaitmeninės rinkos direktyvos 4 straipsnio 3 dalyje numatytą teisių turėtojų galimybę uždrausti taikyti tekstų ir duomenų gavybos apribojimą, numatydamas atitinkamą draudimą

tinklapio rašytinėse naudojimo sąlygose. Kadangi Vokietijos teismas galiausiai rėmėsi ne bendruoju, o specialiuoju tekstų ir duomenų gavybos apribojimu mokslinių tyrimų tikslais, teisių turėtojo galimybė uždrausti taikyti apribojimą tapo nebeaktuali ir teismas galutinio sprendimo dėl tokio teisių rezervavimo būdo nepriėmė. Visgi, teismas savo sprendime padarė pastebėjimą, kad toks teisių turėtojo rezervavimo būdas, kuris buvo taikomas bylos situacijoje, greičiausi atitiktų reikalavimą, kad uždraudimas būtų kompiuterio skaitomas. Visgi, šis klausimas nebuvo galutinai išspręstas, ir būdai, kuriais teisių turėtojai gali panaikinti apribojimo taikymą, išlieka vieni aktualiausių su tekstų ir duomenų gavyba susijusių klausimų.

5.8.2. Užsienio jurisdikcijos

Kadangi, kaip ir specialiojo apribojimo mokslinių tyrimų tikslais atveju, bendrasis apribojimas tekstų ir duomenų gavybai yra Skaitmeninės rinkos direktyvos nustatytas kaip privalomas apribojimas, be to, pakankamai detalus ir nepaliekantis didesnės pasirinkimo laisvės valstybėms narėms, visos analizuojamos valstybės turi numačiusios šį apribojimą, ir jo reguliavimas pernelyg nesiskiria.

Estija yra įtvirtinusi bendrąjį apribojimą tekstų ir duomenų gavybai atskirame Estijos ATĮ 19(2) straipsnyje, iš esmės sekant Skaitmenine direktyva ir reguliuojant šį apribojimą atskirai nuo specialiojo, skirto mokslinių tyrimų tikslams. Iš esmės tokiu pačiu reguliavimo modeliu sekama Latvijoje (Latvijos ATĮ 21.1 straipsnis) ir Lenkijoje (Lenkijos ATGTĮ 26(3) straipsnis).

Pagrindiniai, nors ir neesminiai skirtumai yra tie, kad Latvija, skirtingai nuo kitų analizuojamų valstybių, įskaitant Lietuvą, pirmiausia pateikia bendrąjį apribojimą, o vėliau specialųjį, kas yra gerokai logiškiau teisėkūros ar netgi paprasto supratimo požiūriu.

Turinio požiūriu, kiek reikšmingesnis yra Lenkijos reguliavimas, nes Lenkijos ATGTĮ 26(3) straipsnio 2 dalyje yra detalizuojama teisių turėtojo galimybė uždrausti atlikti tekstų ir duomenų gavybą: teisių turėtojo draudimas turi būti daromas aiškiai ir atsižvelgiant į būdą, kuriuo kūrinyse buvo padarytas viešai prieinamu. Tuo atveju, kai kūriniai yra viešai prieinami taip, kad kiekvienas galėtų juos pasiekti pasirinktoje vietoje ir pasirinktu laiku, uždraudimas atliekamas kompiuterio skaitomu formatu, kaip apibrėžta Lenkijos Atvirųjų duomenų ir viešojo sektoriaus informacijos pakartotinio naudojimo įstatyme, kartu su metaduomenimis.

5.8.3. Nacionalinis reguliavimas ir praktinis taikymas

Kaip jau minėta, Lietuva priklauso toms ES valstybėms, kurių nacionalinėje teisėje iki Skaitmeninės rinkos direktyvos įgyvendinimo apribojimas tekstų ir duomenų gavybos tikslais nebuvo numatytas. Dabar tik teorinį interesą turi klausimas, ar iki 2022 metų Lietuvos subjektai galėjo remtis kitais apribojimais, pavyzdžiui, atgaminimo asmeniniais tikslais (ATGTĮ 20 straipsnis), reprografijos būdu (ATGTĮ 20¹ straipsnis), mokslinių tyrimų tikslais (ATGTĮ 22 straipsnis), laikino atgaminimo (ATGTĮ 29 straipsnis) ar kitais. Bet kuriuo atveju, nei bylų, nei neteisminių ginčų tuo periodu nėra žinoma, nors praktinio taikymo analizė rodo, kad tekstų ir duomenų gavybos veikla vienareikšmiškai buvo vykdoma.

Nuo 2022 m. gegužės 1 d. įsigaliojus pakeitimams, kurie įgyvendino Skaitmeninės rinkos direktyvos 4 straipsnį, bendrasis apribojimas tekstų ir duomenų gavybai yra įtvirtintas ATGTĮ 22² straipsnyje:

*„1. Be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo leidžiama atgaminti teisėtai prieinamus kūrinius tekstų ir duomenų gavybos tikslais. Atgaminta medžiaga gali būti saugoma tiek laiko, kiek reikia tekstų ir duomenų gavybos tikslais.
2. Šio straipsnio 1 dalyje numatytas turtinių teisių apribojimas taikomas tik tada, kai autorių teisių subjektai atitinkamomis priemonėmis (kompiuterio skaitomomis priemonėmis viešai internete prieinamo turinio atveju) aiškiai nenurodo, kad pasilieka teisę naudoti tuos kūrinius.“*

Teismų praktikos dėl šios naujos ATGTĮ nuostatos taikymo, natūralu, šiuo metu dar nėra.

ATGTĮ 22² straipsnio 1 dalis iš esmės pažodžiui atkartoja Skaitmeninės rinkos direktyvos 4 straipsnio 1 ir 2 dalis ir papildomų klausimų nekelia, juolab, kad pati Skaitmeninės rinkos direktyva (įskaitant 18 konstatuojamąją dalį, skirtą bendrajam tekstų ir duomenų gavybos apribojimui) yra pakankamai lakoniška, o ESTT praktikos, minėta, dar nėra. Atsižvelgtina ir į tai, kad pats apribojimas suformuluotas labai konkrečiai, vartojamos sąvokos yra apibrėžtos, nepaliekant valstybėms narėms diskrecijos pasirinkti. Todėl kokių nors papildomų sąlygų įvedimas ATGTĮ 22² straipsnio 1 dalyje galėtų būti laikomas nukrypimu nuo Skaitmeninės rinkos direktyvos reikalavimų ir todėl negali būti siūlomas.

ATGTĮ 22² straipsnio 2 dalis vėlgi iš esmės pažodžiui atkartoja Skaitmeninės rinkos direktyvos 4 straipsnio 2 dalį. Tačiau čia, skirtingai, nei pirmosios straipsnio dalies atveju reikia padaryti keletą papildomų pastebėjimų. Pati Skaitmeninės rinkos direktyvos 4 straipsnio schema, kuomet teisių turėtojai gali vienašališkai panaikinti apribojimo taikymą, yra viena labiausiai diskutuotinių ir neaiškiausių vietų. Savo ruožtu, ATGTĮ formuluotė bent dviem požiūriais neaiškumą tik padidina. Pirmiausia, Direktyvos 4 straipsnio 2 dalis pakankamai aiškiai – naudojant žodį „pavyzdžiui“ – nurodo, kad atvejis, kuomet viešai internete prieinamo turinio atveju teisių turėtojas vienašališką uždraudimą atlieka kompiuterio skaitomomis priemonėmis, yra tik vienas iš galimų „atitinkamų priemonių“ atvejų. Tuo tarpu, ATGTĮ 22² straipsnio 2 dalyje žodžio „pavyzdžiui“ nėra ir visa gramatinė sakinio struktūra gali būti perskaityta ir tokiu būdu, kad skliausteliuose esantis tekstas („kompiuterio skaitomomis priemonėmis viešai internete prieinamo turinio atveju“) yra vienintelis „atitinkamų priemonių“ atvejis ir šios sąvokos turinys. Tačiau toks aiškinimas būtų aiškiai neteisingas. Direktyvos 18 konstatuojamoji dalis papildomai nurodo, kad kūriniai, kurie gali būti panaudojami bendruoju tekstų ir duomenų gavybos tikslu, nebūtinai yra viešai prieinami internete, bet gali būti teisėtai prieinami ir kituose šaltiniuose (pvz., analogo forma).

Antra, pati frazė „autorių teisių subjektai ... pasilieka teisę naudoti tuos kūrinius“, nors ir galėtų būti laikoma pernelyg nenukrypstančia nuo Skaitmeninės rinkos direktyvos 4 straipsnio 3 dalies teksto, visgi abejotina, ar yra pakankamai aiški. Minėta, kad tikrasis šios nuostatos tikslas yra „apribojimo apribojimas“, tai yra, nors teisinis reguliavimas šiuo atveju nustato autorių teisių apribojimą, kartu jis numato autorių teisių subjektų galimybę vienašališkai panaikinti tokio apribojimo taikymą. Todėl, manytina, aiškumo dėlei būtų buvę geriau sekti ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 1 punkto formuluote: „jei autorių teisių subjektai nėra uždraudę taip naudoti kūrinius“.

Kadangi Lietuvos teismų praktikos dar nėra, neįmanoma prognozuoti, kokį teisės aiškinimą taikytų teismai. Kita vertus, realus jo teisinis taikymas dar nėra prasidėjęs.

Vertinant iš praktinio taikymo pusės, pirmiausia pastebėtina, kad didieji tekstų ir duomenų apribojimo naudotojai (pirmiausia, dirbtinio intelekto sistemų vystytojai) veikia ne Lietuvoje. Apie konfliktines situacijas ar Lietuvoje kylančias problemas dėl tekstų ir duomenų gavybos atlikimo duomenų nėra. Remiantis Tyrimo metu surinkta informacija, tekstų ir duomenų gavyba paprastai atliekama nevaržomai, nekreipiant dėmesio į esamą teisinį reguliavimą ir jo ribojimus. Kadangi

jokių pralaimėtų teisminių ginčų ar kitokio pobūdžio sankcijų nebuvo, naudotojai didesnių rizikų dėl ATGTJ esančių suvaržymų (įskaitant teisių turėtojų galimybę uždrausti atlikti tekstų ir duomenų gavybą) nemato. Iš kitos pusės, tokią situaciją skatina tai, kad trūksta aiškių, teisėtų ir lengvai prieinamų duomenų įsigijimo sąlygų, teisių turėtojai yra užėmę gana kategorišką poziciją savo turimu turiniu nesidalinti, arba pastarųjų siūlomos sąlygos būna nepriimtinos. Taip pat atliktos apklausos patvirtino, kad, kaip ir kitų Tyrime aptariamų apribojimų atveju, tekstų ir duomenų gavybos teisinis reguliavimas nėra nei aiškus, nei pakankamai žinomas. Apibendrinant, bendrojo tekstų ir duomenų gavybos apribojimo įvedimas Lietuvoje didžiąja dalimi liko nepastebėtas ir jokio reikšmingesnio poveikio kol kas nepadarė (nors, ypač atsižvelgiant į kompleksinį taikymą su pradėsiančiu veikti Dirbtinio intelekto aktu, ši situacija gali keistis).

Pagrindinis praktinis teisių turėtojų rūpestis – kaip įgyvendinti ATGTJ 22² straipsnio 2 dalyje numatytą galimybę uždrausti tekstų ir duomenų gavybai naudoti jų kūrinius (turinį). Šis klausimas išlieka aktualus, bet, minėta, tai nėra tik nacionalinis Lietuvos klausimas, bet yra sprendžiamas ES mastu.

5.8.4. Išvados ir rekomendacijos

Apribojimas tekstų ir duomenų gavybos tikslais Lietuvoje yra dar labai nauja teisinė nuostata, kuri realiai praktikoje nepradėjo būti taikoma ir didžiąja dalimi liko nepastebėta naudotojų. Tačiau tai nereiškia, kad ji stokoja praktinės reikšmės. Atvirkščiai, tekstų ir duomenų gavyba praktikoje veikia, laikoma aktualia, ir, prognozuotina, kad jos reikšmė tik didės. Tikėtina, kad augs ir teisinio reguliavimo reikšmė bei praktinis taikymas. Didžiausią iššūkį kelia ne pats autorių teisių apribojimas, nustatytas ATGTJ 22² straipsnio 1 dalyje, o teisių rezervavimo įgyvendinimas (šio straipsnio 2 dalis): pirma, lieka neaišku, kokiais konkrečiai būdais turi būti išreiškiamas draudimas naudoti turinį tekstų ir duomenų gavybai; antra, kaip šį draudimą praktiškai įgyvendinti. Kartu pastebėtina, kad šios problemos nėra unikalios Lietuvai, su jomis galynėjasi ir kitos ES valstybės (taip pat ir trečiosios valstybės, pavyzdžiui, JAV).

Esminio aptariamo apribojimo reguliavimo keitimo poreikis nėra nustatytas. Teiktinas daugiau techninio-korekcinio pobūdžio siūlymas papildyti ATGTJ 22² straipsnio 2 dalį, patikslinant, kad kompiuterio skaitomos priemonės yra tik viena iš galimų „atitinkamų priemonių“, kuriomis teisių turėtojai gali uždrausti taikyti apribojimą, o frazę „autorių teisių subjektai pasilieka teisę naudoti tuos kūrinius“ pakeisti į „jei autorių teisių subjektai nėra uždraudę taip naudoti kūrinius“. Tačiau, kaip ir specialiojo apribojimo tekstų ir duomenų gavybai atveju, su korekcijomis vertėtų palaukti minėto Europos Komisijos vertinimo, kaip Lietuvos Respublika įgyvendino Skaitmeninės rinkos direktyvą.

Papildomų privalomų kompensavimo schemų įvedimas šiuo metu būtų pernelyg ankstyvas ir galėtų būti laikomas neatitinkančiu ES teisinio reguliavimo. Tai yra, tiek ES, tiek jį įgyvendinantis nacionalinis reguliavimas atlygio autoriams ir kitiems teisių turėtojams klausimą jau yra, bent formaliai, išsprendę – siekiantys licencijuoti savo kūrinius autorių teisių subjektai pasinaudoja teise uždrausti naudoti juos tekstų ir duomenų gavybos tikslais, taigi, šis klausimas yra sprendžiamas individualių derybų būdu; neabejotinai, autorių teisių subjektai gali perduoti savo teises kolektyviniams administravimui ir tai laikytina labiausiai tikėtina ateities praktinio vystymosi kryptimi. Tačiau ši galimybė yra ir dabar, jai papildomo teisinio reguliavimo keitimas nereikalingas.

5.9. Panaudojimas kultūros paveldo įstaigų fondams ir kolekcijoms išsaugoti

5.9.1. Bendroji apžvalga

Aptariamas apribojimas yra vienas specialiųjų, skirtų tik kultūros paveldo įstaigoms. Tarptautinėse sutartyse aptariamas autorių teisių apribojimas nėra atskirai minimas (bet joms ir neprieštarauja), o nacionalinėje Lietuvos teisėje yra susijęs su ES direktyvų įgyvendinimu. Kartu šis apribojimas nėra būdingas tik ES. Kaip rodo pasaulinės PINO studijos, tai vienas dažniausiai sutinkamų bibliotekoms, muziejams ir kitoms kultūros paveldo įstaigoms taikomų apribojimų⁵³.

Aptariamas apribojimas buvo įtvirtintas Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 2 dalies c punkte, nustatant atgaminimo teisės apribojimą:

„kai atgaminama specifiniais atvejais viešosiose bibliotekose, mokymo įstaigose ar muziejuose arba archyvuose, nesiekiant tiesioginės ar netiesioginės ekonominės ar komercinės naudos“.

Iš karto pastebėtinas teisėkūros aspektas, jog, skirtingai nuo visų kitų šiame Tyrime aptariamų apribojimų, susijusių su Informacinės visuomenės direktyvos pasirenkamųjų apribojimų sąrašu, aptariamo apribojimo teisinis pagrindas yra ne 5 straipsnio 3 dalis, o 2 dalis, kuri yra siauresnė ir apsiriboja tik atgaminimo teise, bet neapima viešo paskelbimo (tiesa, remiantis Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 4 dalimi, papildomai galėtų būti taikomas platinimo teisės apribojimas, tačiau sutiktina su doktrinoje išsakoma nuomone⁵⁴, kad su aptariamu apribojimu, kurio tikslas yra fondų ir kolekcijų išsaugojimas, platinimas nebūtų suderinamas). Todėl ir nacionalinėje teisėje minimo apribojimo negalima būtų plėsti apimant kitus veiksmus, pavyzdžiui, padarant tokiu būdu atgamintas skaitmenines kopijas viešai prieinamas internete.

Be to, naujausioje, 2019 m. Skaitmeninės rinkos direktyvoje, nuspręsta, atliepiant išryškėjusius Informacinės visuomenės direktyvos įgyvendinimo praktinio pobūdžio trūkumus, reglamentuoti aptariamą apribojimą papildomai. Jam buvo skirtas specialus Skaitmeninės rinkos direktyvos 6 straipsnis „Kultūros paveldo išsaugojimas“, kuris nustatė, kad:

„Valstybės narės numato Direktyvos 96/9/EB 5 straipsnio a punkte ir 7 straipsnio 1 dalyje, Direktyvos 2001/29/EB 2 straipsnyje, Direktyvos 2009/24/EB 4 straipsnio 1 dalies a punkte ir šios direktyvos 15 straipsnio 1 dalyje numatytų teisių išimtį, siekdamas leisti kultūros paveldo įstaigoms daryti bet kurių jų rinkiniuose nuolat esančių kūrinių ar kitų objektų kopijas bet koku formatu ar bet kokioje laikmenoje tokių kūrinių ar kitų objektų išsaugojimo tikslais ir tiek, kiek tai būtina jiems išsaugoti.“

Be to, taikant šią nuostatą yra aktuali Skaitmeninės rinkos direktyvos 7 straipsnio 1 dalis, kuri numato, kad netaikoma jokia numatyta išimčiai prieštaraujanti sutartinė nuostata.

Atkreiptinas dėmesys, kad Skaitmeninės rinkos direktyvos 6 straipsnis numatė jau nebe pasirenkamą, tačiau privalomą autorių teisių apribojimą, todėl Lietuva nebegali pasirinkti, taikyti jį ar ne. Be to, kaip ir kiti Skaitmeninės rinkos direktyvos apribojimai, aptariamas apribojimas

⁵³ Pvz., Benhamou, Yaniv & World Intellectual Property Organization. WIPO Revised Report on Copyright Practices and Challenges of Museums, 28/5. World Intellectual Property Organization, 2019

⁵⁴ Walter, M., & Lewinski, S. European Copyright Law—A Commentary. Oxford: Oxford University Press, 2010. p. 1059

reguliuojamas pakankamai detaliai ir be didesnių galimybių valstybėms narėms pasirinkti įvairius įgyvendinimo variantus.

5.9.2. Užsienio jurisdikcijos

Kadangi Skaitmeninės rinkos direktyvoje aptariamas apribojimas numatytas kaip privalomas, nekeista, kad jis randamas panašiai sureguliuotas visų analizuotų užsienio valstybių įstatymuose. Estijoje nuo 2022 metų liepos 1 d. galiojanti Estijos ATĮ 20 straipsnio 1 dalies redakcija nustato, kad kultūros paveldo įstaigos turi teisę atgaminti kūrinius, esančius jų kolekcijose, nemokėdamos autoriui atlyginimo, trimis atvejais:

- 1) siekiant pakeisti kūrinius, kurie buvo pamesti, sunaikinti ar tapo netinkamais naudoti;
- 2) daryti kopijas bet kokia forma, įskaitant skaitmeninę, išsaugojimo tikslais ir tiek, kiek reikia tokiam išsaugojimui;
- 3) siekiant pakeisti kūrinius, kurie priklausė kitos kultūros paveldo institucijos nuolatinei kolekcijai, jei tokie kūriniai buvo pamesti, sunaikinti ar tapo netinkamais naudoti.

Ta pati 20 straipsnio 1 dalis nustato ir kelis kitus atvejus, kuomet kultūros paveldo įstaigos gali atgaminti kūrinių, tačiau jie nebėra susiję su kultūros paveldo išsaugojimo tikslais. Be nurodytų nuostatų, aktualios dar dvi to paties 20 straipsnio nuostatos – šio straipsnio 2 dalis nustato, kad aukščiau paminėtos pirmoji ir trečioji galimybės, kuomet siekiama pakeisti kūrinius, kurie buvo pamesti, sunaikinti ar tapo netinkamais naudoti, yra taikomos tik kai kitos kopijos įsigijimas nėra įmanomas. Estijos ATĮ 20 straipsnio 6 dalis įgyvendina Skaitmeninės rinkos direktyvos nuostatą, kad bet kokie sutartiniai apribojimai, varžantys galimybę daryti kopijas išsaugojimo tikslais (antrasis nurodyta atvejis), yra niekiniai ir negalioja.

Taigi, Estijos autorių teisių įstatyme yra perkeltas Skaitmeninės rinkos direktyvos apribojimas, tačiau papildomai yra išskirti ir šiek tiek kitaip reguliuojami atvejai, kuomet siekiama pakeisti kūrinius, kurie buvo pamesti, sunaikinti ar tapo netinkamais naudoti.

Latvijos teisinis reguliavimas yra gana panašus į Lietuvos. Iki Skaitmeninės rinkos direktyvos galiojusi įstatymo redakcija numatė tokį apribojimą, tačiau jis buvo siejamas su papildomomis sąlygomis (pvz., skaitmeninti buvo galima tik kūrinius, kurie buvo išleisti Latvijoje ir kurių nėra viešojoje prekyboje) ir buvo žymiai siauresnis. Po Skaitmeninės rinkos direktyvos įgyvendinimo, apribojimo reguliavimas buvo pakeistas, ir dabartinio Latvijos ATĮ 23 straipsnio 1 dalis nustato, kad kultūros paveldo institucijai leidžiama nekomerciniais tikslais atgaminti savo kolekcijoje nuolat saugomus kūrinius bet koku formatu ar duomenų laikmenoje išsaugojimo tikslais, įskaitant sugadintus ar susidėvėjusius kūrinius arba tuos, kurie saugomi technologiškai pasenusiose laikmense, šiam tikslui reikalinga apimtimi. Vienintelis pastebimas skirtumas tas, kad Latvijos įstatyme papildomai nurodoma, kad išsaugojimo tikslai apima sugadintus ar susidėvėjusius kūrinius.

Lenkijos ATGTĮ 28 straipsnio 1 dalis nustato, kad kultūros paveldo institucijos, taip pat kitos įstatyme nustatytos institucijos⁵⁵, gali, be kita ko, atgaminti kūrinius, nuolat saugomus savo kolekcijose, nepaisant formato ar laikmenos, siekiant papildyti, išsaugoti ar apsaugoti tas kolekcijas. Lenkijos doktrinoje atkreipiamas dėmesys, kad sąvoka „papildyti“, kuri anksčiau buvo aiškinama kaip įgalinanti atlikti atgaminimą, siekiant pašalinti esamą kolekcijos trūkumą (pvz., atgaminant vienintelį trūkstamą daugiatomio veikalo tomą), dabar taip nebegali būti aiškinama, pirma, dėl to, kad atgaminti galima tik savo kolekcijoje turimus kūrinius, antra, dėl 28 straipsnio

⁵⁵ Lenkijos teisinio reguliavimo ypatumas tas, kad Lenkijos ATGTĮ 28 straipsnis apima ne tik kultūros paveldo įstaigas, bet daug platesnį ratą naudotojų – švietimo įstaigas, universitetus, mokslo ir tyrimų institucijas.

2 dalyje esančio egzempliorių skaičiaus apribojimo⁵⁶. Sąvokos „papildymas“ reikšmė aiškinama kaip galimybė, pavyzdžiui, iš pasiskolinto egzemplioriaus atgaminti keletą lapų, kurie yra trūkstanti bibliotekos kolekcijoje esančioje knygoje⁵⁷.

Atitinkamai, įstatymo 28 straipsnio 2 dalis papildo, jog nurodytas atgaminimas negali lemti panaudai teikiamų kūrinių kopijų didesnio skaičiaus arba kolekcijų, kurios padaromos viešai prieinamos remiantis tame pačiame straipsnyje reglamentuojamu „terminalų“ apribojimu, padidėjimo.

5.9.3. Nacionalinis reguliavimas ir praktinis taikymas

Ir iki Skaitmeninės rinkos direktyvos įgyvendinimo panašiai suformuluotas (tačiau gerokai siauresnio taikymo) apribojimas buvo reguliuojamas ATGTĮ 23 straipsnyje. Po nurodytos direktyvos įgyvendinimo, minimo ATGTĮ 23 straipsnio redakcija buvo pakeista ir išdėstyta taip:

„1. Be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo, tačiau nurodžius, jeigu tai įmanoma, naudojamą šaltinį ir autoriaus vardą, kultūros paveldo įstaigoms ar jų vardu ir atsakomybe veikiantiems tretiesiems ar kitiems asmenims leidžiama atgaminti jų fonduose ir kolekcijose nuolat esančius kūrinius bet koku formatu ar bet kokioje laikmenoje tokių kūrinių išsaugojimo tikslais ir tiek, kiek tai būtina jiems išsaugoti.

2. Sutarčių sąlygos, kurios neleidžia taikyti šiame straipsnyje numatyto autorių turtinių teisių apribojimo, yra niekinės ir negalioja.“

Lyginant su ankstesne straipsnio redakcija, dabartinė laikytina platesne, nes bendrai suformuluotas „išsaugojimo“ tikslas yra platesnis už anksčiau ATGTĮ pateiktus baigtinius atvejus, kuriais buvo galima atlikti atgaminimą, be to, dabartinėje redakcijoje eksplacitiškai pabrėžiama, kad gali būti daroma ne viena kopija.

Aptariamas apribojimas didesnių ginčų praktikoje nekelia. Teisminių ginčų dėl šio apribojimo taikymo nėra buvę, suinteresuotų asmenų interviu patvirtino, kad kitokių konfliktinių situacijų taip pat nėra žinoma. Tokią situaciją galima paaiškinti dviem susijusiomis aplinkybėmis: pirma, apribojimas gali būti taikomas tik kultūros paveldo įstaigų, tai yra labai apibrėžto ir komercinės veiklos nevykdančio sektoriaus; antra, apribojimas įgalina tik atgaminimą, bet ne viešą paskelbimą ar kitokį naudojimą. Kartu pastaroji aplinkybė lemia ir tokio naudojimo latentškumą, vadinasi, naudojimo stebėsenos problemškumą, o svarbiausia – neatsiranda jokia žymesnė žala teisių turėtojų interesams.

Lyginant apribojimo paveldo išsaugojimo tikslais praktinį taikymą su anksčiau aptartu „terminalų“ apribojimu, kuris skirtas iš esmės tiems patiems naudotojams, matyti ženklus skirtumas. Bibliotekų atsakymai parodė, kad didžioji dalis – 12 iš 17 skaitmeninimą išsaugojimo tikslais realiai naudoja, taip pat analogiškas skaičius nurodė, kad apribojimo sąlygas supranta. Visgi, dalis respondentų nurodė, kad informacijos apie apribojimo sąlygas trūksta (4 respondentai iš 17). Be to, pastebėtina, kad iš kai kurių respondentų pateiktos informacijos paaiškėjo, kad orientacija visgi yra į tokius kūrinius, kurių autorių teisių terminai pasibaigę, arba dėl kurių yra sudarytos sutartys su teisių turėtojais. Tai liudija netinkamą autorių teisių apribojimo suvokimą, nes abiem paminėtais atvejais apribojimas paveldo išsaugojimo tikslais nebetaikomas.

⁵⁶ Markiewicz Ryszard (red.), Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, [w:] Ustawy autorskie. Komentarze. Tom I. WKP 2021.

⁵⁷ Ten pat.

Nors ATGTJ nenurodo konkrečių technologijų ir formų, kuriomis atgaminimas gali būti vykdomas (yra technologiškai neutralus), praktikoje tai beveik išimtinai skaitmeninė forma (nors retesniais atvejais daromos ir fizinės susidėvėjusių egzempliorių kopijos).

Muziejų atstovai taip pat patvirtino, kad apribojimą paveldo išsaugojimo tikslais žino ir jį aktyviai naudoja. Kartu, jokių didesnių praktinių problemų nenurodė.

Tuo tarpu dėl trečiųjų asmenų pasitelkimo skaitmeninimui galimybės, kurią Skaitmeninės rinkos direktyva numatė ir gana tiesiogiai skatino, visos bibliotekos vieningai atsakė, kad jokių trečiųjų privačių asmenų skaitmeninimui nepasitelkia ir paprastai atlieka savo resursais (viena savivaldybės biblioteka pasitelkia apskrities bibliotekos resursus). Tiesa, neatmetama galimybė, kad tokio rėmimosi poreikis galėtų būti ateityje.

Didžiausia suinteresuotų asmenų nurodoma problema – suskaitmeninto turinio atvėrimas tretiesiems asmenims. Tačiau pastebėtina, kad tai nepatenka į aptariamo apribojimo apimtį, taip pat jo reguliavimas negali būti keičiamas tokiu būdu, kad apimtų viešą paskelbimą ar kitokią prieigą lankytojams.

5.9.4. Išvados ir rekomendacijos

Didesnių aptarto autorių teisių apribojimo reguliavimo ar praktinio taikymo problemų nenustatyta. Vertinant iš praktinio poreikio ir skaitmeninės visuomenės realijų, šis apribojimas yra neabejotinai reikšmingas, atitinkantis kultūros paveldo įstaigų misiją bei viešąjį interesą išsaugoti kultūros paveldą ateičiai.

Vertinant iš teisinės pusės, dabartinė ATGTJ 23 straipsnio redakcija yra suderinta su privalomais Skaitmeninės rinkos direktyvos reikalavimais, todėl jo siaurinimas keltų abejonių dėl suderinimo su ES teise. Teoriškai apribojimo plėtimas būtų įmanomas remiantis bendresne Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 2 dalies c punkto nuostata. Tačiau toks praktinis poreikis nėra nustatytas. Kompensavimo galimybė šiuo metu nėra numatyta ir nesiūlytina.

Didesnių praktinio taikymo problemų taip pat nenustatyta. Apribojimas yra realiai taikomas, susijęs su kultūros paveldo įstaigų paskirtimi ir yra būtinas jų veikloje. Pačios įstaigos didesnių apribojimo taikymo problemų taip pat nenurodė. Pagrindinės problemos išskirtinos dvi – liekantis nuolatinis kultūros paveldo įstaigų teisinio švietimo poreikis, antra, skaitmeninio turinio, gauto pasinaudojus aptariamu apribojimu, atvėrimo lankytojams galimybė. Tačiau pastaroji galimybė nėra susijusi su ATGTJ 23 straipsniu, o turi būti sprendžiama atskirai.

5.10. Straipsnių aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis panaudojimas

5.10.1. Bendroji apžvalga

ATGTJ 24 straipsnis pateikia penkis autorių teisių apribojimus, kuriems yra būdingas informavimo tikslas. Visgi, kiekvienas jų yra savarankiškas, ir toliau jie aptariami atskirai.

Taip pat būtina pastebėti, kad norint suvokti ATGTJ 24 straipsnyje numatytų apribojimų informavimo tikslais, ypač susijusių su visuomenės informavimo priemonių⁵⁸ veikla, praktinį veikimą, jis neturi būti suvokiamas izoliuotai, tačiau vertinamas sistemiškai su kitomis nuostatomis, pirmiausia, su nuostata, jog ATGTJ objektais nėra laikomi atskiri duomenys (faktai)

⁵⁸ Sąvoka „visuomenės informavimo priemonės“ Tyrime suprantama taip, kaip ji apibrėžta LR visuomenės informavimo įstatyme.

(ATGTĮ 5 straipsnio 1 punktą) bei įprastinio pobūdžio informaciniai pranešimai apie įvykius (ATGTĮ 5 straipsnio 5 punktą). Pastarasis turinys, nesaugomas autorių teisių, gali būti laisvai panaudojamas kitų asmenų, iš jų ir kitų visuomenės informavimo priemonių. Pastaroji aplinkybė buvo sureikšmintą Lietuvos kasacinio teismo⁵⁹. Be to, informacija gali būti atgaminta, paskelbta ar kitaip pakartotinai panaudota remiantis jau aptartu citavimo apribojimu, kuris labai aktualus ir dažnai taikomas žurnalistų veikloje.

Apribojimas, įgalinantis straipsnių (ir eteryje transliuotų kūrinių) aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis panaudojimą, yra vienas „klasikinių“, įtvirtintas dar Berno konvencijos 10bis straipsnyje:

„1. Sąjungos šalių įstatymams suteikiama teisė leisti laikraščiuose ar žurnaluose einamaisiais ekonomikos, politikos ir religijos klausimais paskelbtus straipsnius ar tokius pačius eteryje transliuotus kūrinius atgaminti spaudoje, eteryje ar juos viešai paskelbti visuomenei laidais tais atvejais, kai teisė atgaminti, transliuoti eteryje ar paskelbti laidais nebuvo specialiai aptarta. Tačiau šaltinis visada turi būti aiškiai nurodytas; teisinės šio įsipareigojimo nesilaikymo pasekmės nustato tos šalies, kurioje reikalaujama apsaugos, įstatymai.“

Paprastai šis apribojimas laikomas specialiuoju, nes nurodomi naudojimo būdai suponuoja specialius subjektus, galinčius pasinaudoti apribojimu, tai yra visuomenės informavimo priemonės. Doktrinoje šis apribojimas yra įvardijamas „spaudos licencijos“ terminu.

Kadangi, minėta, aptariamas apribojimas buvo numatytas jau Berno konvencijoje, jis taip pat buvo įtrauktas į Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalyje pateikiamą pasirenkamųjų apribojimų sąrašą. Viena šio apribojimo reguliavimo aplinkybė, jog Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies c punkte yra sujungti du apribojimai – pirma, aptariamas straipsnių ir eteryje transliuotų kūrinių aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis panaudojimas, ir, antra, kuomet naudojami kūriniai ar kiti objektai norint pranešti apie tuo metu vykstančius įvykius, kas Lietuvoje atitiktų apribojimą, reguliuojamą ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 2 punkte (ir Berno konvencijos 10bis straipsnio 2 dalyje). Toliau pateikiama tik pirmoji Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies c punkto dalis, įgalinanti kūrinių naudojimą, kai:

„atgaminami spaudoje, viešai skelbiami ar padaromi viešai prieinami paskelbti straipsniai aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis ar atgaminamos kūrinių ar kitų panašaus pobūdžio objektų transliacijos, tais atvejais, kai toks naudojimas nėra aiškiai uždraustas teisių turėtojų ir jeigu nurodomas šaltinis, įskaitant autoriaus vardą ...“.

Direktyva aiškiai nenustato subjektų, kurie gali pasinaudoti aptariamu apribojimu (plačiau apie šį aspektą žr. toliau). Galimi panaudoti kūriniai yra apibrėžiami iš esmės analogiškai kaip ir Berno konvencijoje, tai yra paskelbti straipsniai aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis, taip pat analogiško pobūdžio transliuoti kūriniai. Direktyva nenustato pareigos taikyti kompensacinį atlyginimą nustačius šį apribojimą.

⁵⁹ LAT 2015 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-388-313/2015

5.10.2. Užsienio jurisdikcijos

Nei Estijos, nei Latvijos ATĮ neskiria atskiro autorių teisių apribojimo, skirto straipsnių aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis panaudojimui. Kaip minėta, Informacinės visuomenės direktyva palieka šį apribojimą valstybių narių diskrecijai. Žinoma, abiejose valstybėse skleidžiant informaciją galima remtis tiek faktų ir įprastinių pranešimų apie įvykius nesaugojimo nuostata, tiek bendroju citavimo apribojimu. Atitinkamai, Latvijos teisės doktrinoje nurodoma, kad aptariamas apribojimas laikytinas patenkančiu į Latvijos ATĮ 20 straipsnio 1 dalies pirmąją pastraipą, kuri, kaip minėta, leidžia atgaminti ir viešai skelbti paskelbtus kūrinius citatų ar ištraukų pavidalu mokslo, tyrimų, polemikos ir kritiniais tikslais, taip pat naujienų laidoms ir aktualių įvykių apžvalgoms tokia apimtimi, kuri yra tinkama tam tikslui⁶⁰. Visgi abejotina, ar ši norma yra pakankama aptariamo apribojimo tikslams pasiekti, nes nurodytas straipsnis aiškiai kalba tik apie citatas ir ištraukas, o ne apie visos apimties straipsnius.

Lenkija, priešingai, ne tik numato aptariamą apribojimą, tačiau pasižymi išskirtinai išsamiu jo reguliavimu. Jam yra skirtas atskiras Lenkijos ATGTĮ 25 straipsnis „Perspausdinimo teisės“. Šis straipsnis numato tokias nuostatas.

Pirma, yra leidžiama platinti informaciniais tikslais spaudoje, radijuje ir televizijoje paskelbtus:

- a) pranešimus apie aktualius įvykius;
- b) straipsnius aktualiais politiniais, ekonominiais ar religiniais klausimais, nebent būtų aiškiai nurodyta, kad toliau juos platinti draudžiama;
- c) aktualius pareiškimus ir žurnalistines nuotraukas;
- d) trumpas ištraukas iš a ir b punktuose nurodytų pranešimų ir straipsnių;
- e) publikacijų ir platinamų kūrinių apžvalgas;
- f) trumpas paskelbtų kūrinių santraukas.

Antra, už straipsnių aktualiais politiniais, ekonominiais ar religiniais klausimais bei už aktualių pareiškimų ir žurnalistinių nuotraukų panaudojimą autoriams numatyta teisė į atlyginimą.

Trečia, kūrinių platinimas aukščiau nurodytais būdais apima tiek originalią jų formą, tiek jų vertimus.

Ketvirta, anksčiau nurodytos nuostatos atitinkamai taikomos ir kūrinius padarant viešai prieinamus internete. Jeigu atlyginimas teisių turėtojų nėra sumokamas sutarties pagrindu, atlyginimas mokamas per atitinkamą kolektyvinio autorių ar gretutinių teisių administravimo organizaciją. Pastarąja nuostata Lenkijos įstatymų leidėjas reagavo į laikmečio realijas ir siekė įtraukti į straipsnio apimtį internetinius informacijos platinimo kanalus.

5.10.2. Nacionalinis reguliavimas ir praktinis taikymas

Aptariamas apribojimas Lietuvoje turi ilgą istoriją – jis buvo labai panašiai reguliuojamas dar 1964 metų CK 532 straipsnyje, taip pat buvo numatytas nuo pat įsigaliojimo dabartiniame ATGTĮ ir pernelyg nesikeitė. Šiuo metu „spaudos licencijos“ apribojimas yra įtvirtintas ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 1 punkte:

„Leidžiama be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo, tačiau nurodžius, jei tai įmanoma, naudojimą šaltinį ir autoriaus vardą:

1) atgaminti spaudoje, viešai skelbti (įskaitant padarymą viešai prieinamų kompiuterių tinklais) išleistus ar viešai paskelbtus straipsnius aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis,

⁶⁰ Bordans J., Veiksa I. Latvia. In Copyright in the Information Society. 2019 P. 547

taip pat analogiško pobūdžio transliuojamus kūrinius, jeigu autoriai ar kiti tų kūrinių autorių teisių subjektai nėra uždraudę taip naudoti kūrinius, nurodant šaltinį, įskaitant autoriaus vardą, išleistuose ar viešai paskelbtuose kūrinių egzemplioriuose arba kitais būdais“.

Nors aukščiau buvo išsakyta pozicija, jog Berno konvencijoje šis apribojimas aiškinamas kaip specialusis, nei iš ES, nei iš nacionalinio teisinio reguliavimo tokia būtina išvada neseka. Nors nurodytoje nuostatoje vartojamas „spaudos“ terminas, toliau nurodomas viešas paskelbimas (įskaitant kūrinių padarymą viešai prieinamų kompiuterių tinklais) nėra susietas su konkrečiais subjektais. Todėl, manytina, nėra kliūčių, pavyzdžiui, fiziniam asmeniui patalpinti savo socialinėje paskyroje straipsnio, tenkinančio ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 1 punkte sąlygas, juolab, kad Lietuvos teismų praktikoje pažymima, jog socialinių tinklų paskyros atitinka informacinės visuomenės informavimo priemonės kriterijus⁶¹.

Pastebėtinas tam tikras nurodytos normos trūkumas, nes ji apima tik atgaminimą ir viešą paskelbimą, tačiau neapima platinimo teisės. Tačiau atgaminimas spaudoje implikuoja, kad atgaminti egzemplioriai bus platinami visuomenės nariams, priešingu atveju toks „atgaminimas spaudoje“ neturi jokios prasmės. Kaip jau buvo nurodyta, Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 4 dalis tokią galimybę numato ir ja neabejotinai Lietuvos įstatymų leidėjas turėjo pasinaudoti. Žinoma, kilus ginčui, ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 1 punktą galima būtų (ir reikėtų) aiškinti tokiu būdu, kad jis apima ir platinimo teisę, nors ji ir nepaminėta. Tačiau tai nėra labai patikimas sprendimas, nes Lietuvos teismai autorių teisių apribojimų paprastai plečiamai neaiškina, todėl vertėtų aptariamą normą papildyti platinimo teise.

Kaip matyti, naudojamų objektų grupė yra griežtai apribota – tai gali būti tik išleisti ar viešai paskelbti straipsniai aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis, taip pat analogiško pobūdžio transliuojami kūriniai. Šie apribojimai yra nulemti aukščiau aptarto tarptautinio ir ES reguliavimo.

Kompensacinio atlyginimo taikymas už šį apribojimą nėra numatytas. Kita vertus, tai būtų perteklinė priemonė, nes teisių turėtojams suteikiama galimybė vienašališkai panaikinti apribojimo taikymą („teisių rezervavimo“ išlyga), o tuomet siekiantis panaudoti turinį naudotojas neturi kitos išeities, kaip siekti licencijos su teisių turėtoju, kuris tokiu būdu gali tartis dėl norimo atlyginimo.

Nepaisant minėtos ilgos aptariamo autorių teisių apribojimo istorijos, praktikoje jis atrodo pamištas ir beveik nebenaudojamas. Remiantis žiniasklaidos sektoriaus atstovų pateikta informacija, dabartinėje Lietuvos praktikoje kitų visuomenės informavimo priemonių paskelbtų straipsnių aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis panaudojimas yra šiuo metu netaikomas. Visuomenei skelbiama informacija, jei nėra sukuriama pačios visuomenės informavimo priemonės, gaunama dviem pagrindiniais būdais – įsigyjama sutarčių pagrindu arba cituojama, laikantis vardo ir šaltinio nurodymo taisyklių. Atskira kategorija yra spaudos pranešimai, kuriuos teikia paskelbimui tretieji asmenys, tačiau tai nėra susiję su apribojimo taikymu. Dar vienas praktikoje pasitaikantis būdas – formalūs arba neformalūs susitarimai tarp visuomenės informavimo priemonių dėl keitimosi skelbiama medžiaga. Tačiau vėlgi, tai yra sutartinė arba paprotinė sektoriaus nuostata, tačiau ne apribojimo taikymas. Jei tokie susitarimai yra, ir jų laikomasi, tuomet tampa nesvarbus ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 1 punkte esantis taikymo apribojimas tik aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis ir naudojimas būti taikomas plačiau, apimant bet kokį turinį.

⁶¹ Pvz., LVAT 2023 m. rugsėjo 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-1125-821/2023

Tačiau čia yra ir rizikų. Praėjusio dešimtmečio viduryje buvo ryškus teisminių ginčų suaktyvėjimas dėl tokio turinio panaudojimo. Nors atsakovai apeliavo į paplitusią praktiką imti kitų visuomenės informavimo priemonių jau paskelbtą informaciją, teismai šį argumentą atmetė⁶².

Žiniasklaidos sektoriaus atstovų apklausos parodė ir kitą dalyką - kad, viena vertus, dažnai vengiama naudoti kitos visuomenės informavimo priemonės sukurtą turinį, nes, pirma, siekiama pateikti savo, o ne konkuruojančių subjektų turinį; antra, naudojant kitų visuomenės informavimo priemonių turinį kyla rizikos, jei paaiškėtų, kad tokia informacija pažeidžia trečiųjų asmenų teises (paprastai nurodomi galimi fizinių asmenų privatumo ar garbės ir orumo pažeidimai).

Šiuo metu ginčų tarp žiniasklaidos priemonių dėl straipsnių ar kitokios informacijos naudojimo nefiksuoja. Pasitaikančios problemos yra susijusios su kiek kitais aspektais, tai yra, su piktybišku kopijavimu ir (ar) citavimo taisyklių nesilaikymu.

Kartu žiniasklaidos atstovai neišreiškė pozicijos, kad toks apribojimas būtų nereikalingas. Net jei ir potencialiai, tačiau apribojimas suteikia papildomą galimybę nemokamai gauti aktualią informaciją ir sumažina finansinius kaštus. Be to, apribojimo taikymo atvejų praeityje yra buvę, negalima atmesti, kad juo būtų remiamasi ir ateityje. Jokių neigiamų pasekmių dėl tokio apribojimo buvimo nenustatyta.

Nors teismų praktika yra pakankamai gausi – netgi gausiausia, lyginant su kitais Tyrime analizuojamais apribojimais, rėmimasis ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 1 punktu paprastai būdavo nesėkmingas. Tik ankstyviausioje stadijoje LAT yra pripažinęs atsakovo, tai yra, vieno laikraščio, kuris perspausdino kitame laikraštyje publikuotą straipsnį, rėmimąsi šia norma pagrįstu⁶³. Ši byla reikšminga ir tuo, jog joje kasacinio teismo buvo suformuotos aptariamo apribojimo taikymo sąlygos, tai yra, jis taikomas tik esant keturių sąlygų visetui:

- 1) straipsniuose nagrinėjami ekonomikos, politikos ar religijos klausimai;
- 2) straipsniuose nagrinėjami klausimai turi būti aktualūs straipsnio paskelbimo ir atgaminimo metu;
- 3) galima atgaminti straipsnius, kurie buvo paskelbti visuomenės informavimo priemonėse;
- 4) neturi būti tiek straipsnio autoriaus, tiek jo teisių perėmėjo (visuomenės informavimo priemonės savininko) draudimo atgaminti kūrinių⁶⁴.

Minėta, praėjusio dešimtmečio viduryje įvyko bylų dėl straipsnio perspausdinimo „bumas“. Tačiau jose aptariamas apribojimas nesužadino reikšmingesnio vaidmens. Juo buvo bandoma remtis, tačiau nesėkmingai, pirmiausia dėl to, kad perspausdinti straipsniai nelaikyti aktualiais straipsniais ekonomikos, politikos ir religijos temomis, o vien tik visuomenės susidomėjimas tam tikra tema laikytinas nepakankamu. Tai rodo jau minėtą Lietuvos teismų polinkį aiškinti apribojimus siaurai.

Paminėtina ir tai, kad Lietuvos visuomenės informavimo priemonės labai aktyviai įgyvendina savo galimybę drausti naudoti jų sukurtą turinį (minėta „teisių rezervavimo“ išlyga), o tai reiškia, kad aptariamas apribojimas tokiu atveju nebegali būti taikomas.

5.10.3. Išvados ir rekomendacijos

Viena vertus, straipsnių ar analogiško pobūdžio transliuojamų kūrinių aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis panaudojimas praktikoje beveik netaikomas. Tačiau tai yra susiję

⁶² Žr. Vilniaus apygardos teismo 2014 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-680-565/2014

⁶³ LAT 2001 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-571/2001 m.

⁶⁴ Ten pat.

ne tiek su teisinio reguliavimo ar kitokiomis kliūtėmis, o greičiau su dabartine visuomenės informavimo priemonių turinio dalijimosi praktika, su kuria aptariamas apribojimas neatrodo suderinamas. Be to, aptariamo apribojimo taikymą natūraliai riboja galimybė teisių turėtojams (tai yra, visuomenės informavimo priemonėms) uždrausti taikyti šį apribojimą jų turinio atžvilgiu. Praktikoje šis vienašalis draudimas yra plačiai įgyvendinamas.

Teisinis reguliavimas, konkrečiai reikalavimas, kad naudoti galima kūriniais tik „aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis“, taip pat gali būti laikomas ribojančiu ir šiek tiek anachronistiniu. Tačiau ši formulė yra suderinta tiek su Berno konvencija, tiek su Informacinės visuomenės direktyva, ir modernizavimas objektų požiūriu nėra rekomenduotinas.

Šiuo metu apribojimas numatytas kaip nekompensuojamas; kompensacijos būtinybės nenumato nei tarptautiniai, nei ES teisės aktai. Įdomu pastebėti, kad Lenkijoje šio apribojimo atveju yra numatyta kompensacija (tai yra teisė į atlyginimą). Tačiau Lietuvos atveju kompensacijos numatymas nesiūlytinas dėl šių priežasčių. Pirma, esama sistema nerodo jokio praktinio poreikio tokios kompensacijos numatymui. Tai yra privataus verslo santykiai, kuriuose, kaip rodo apklausos ir teismų praktika, efektyviai veikia savireguliacija ir keitimasis informacija sutartiniais pagrindais (kuri turi ir tą privalumą, jog gaunama informacija nėra ribojama tik įstatymo apibrėžta tematika).

Antra, „spaudos licencija“, skirtingai nei daugelis kitų Tyrimo aptariamų autorių teisių apribojimų turi teisių rezervavimo išlygą, tai yra, teisių turėtojai gali uždrausti taikyti šį apribojimą. Pastaruoju atveju įsigalioja bendrasis išimtinumo režimas ir naudotojai, norėdami panaudoti straipsnius, turės sudaryti individualias licencijas, kurių pagrindu dažniausiai bus mokamas atlyginimas. Todėl kompensacijos numatymas neturi daug prasmės.

Atsižvelgtina į tai, kad nurodytos teisių rezervavimo išlygos ATGTĮ 24 straipsnio 1 punkte atsisakyti nėra galima dėl šios nuostatos suderinimo su Berno konvencija ir Informacinės visuomenės direktyva. Todėl esamas reguliavimas modernizuotinas ne teisinio reguliavimo, o doktrininio aiškinimo bei teismų taikymo praktikos būdu. Vienintelis, daugiau techninio pobūdžio, siūlomas keitimas galėtų būti papildyti aptariamą apribojimą, įtraukiant į jį platinimo teisę.

5.11. Kūrinių panaudojimas pateikiant informaciją apie visuomenės gyvenimo įvykius arba dienos įvykių apžvalgas

5.11.1. Bendroji apžvalga

Autorių teisių apribojimas, susijęs su informacija apie aktualius visuomenės gyvenimo įvykius, yra antrasis „klasikinis“ autorių teisių apribojimas, nustatytas informavimo tikslais. Kaip ir anksčiau aptartas „spaudos licencijos“ apribojimas, jis yra reguliuojamas Berno konvencijos 10bis straipsnyje:

„2. Sąjungos šalių įstatymams taip pat suteikiama teisė nustatyti sąlygas, kuriomis literatūros ir meno kūriniai, parodyti ar paskelbti einamųjų įvykių apžvalgose, gali būti informacijos tikslą pateisinančiu mastu atgaminti ar tapti prieinami visuomenei einamųjų įvykių apžvalgose fotografijos ar kinematografijos priemonėmis arba transliavimo eteryje ar paskelbimo visuomenei laidais būdu“.

Šis apribojimas yra taip pat numatytas Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalyje, tame pačiame, kaip ir ankstesnis apribojimas, c punkte, leidžiant kūrinių panaudojimą, kai:

„... naudojami kūriniai ar kiti objektai norint pranešti apie tuo metu vykstančius įvykius tiek, kiek tai pateisina informacijos tikslai, su sąlyga, kad būtų nurodytas šaltinis, įskaitant ir autoriaus vardą, išskyrus tuos atvejus, kai to neįmanoma padaryti“

Direktyvoje šis apribojimas yra suformuluotas neutraliu būdu – tai yra, kaip bendrasis apribojimas, nesiejant jo su jokia konkrečia naudotojų grupe, nors, suprantama, visuomenės informavimo priemonės, skelbiančios reportažus iš įvykio vietos, yra labiausiai tikėtini naudos gavėjai.

Kaip ir citavimo atveju, aptariamas apribojimas nėra laikomas visiško suderinimo nuostata⁶⁵, tai yra, jį įgyvendindamos valstybės narės turi tam tikrą diskreciją, žinoma, atsižvelgdamos į direktyvos tikslus ir ES teisės principus.

Kompensacinis atlyginimas už šio apribojimo taikymą direktyvoje nėra nustatytas.

ESTT yra plačiau aiškinęs aptariamo apribojimo turinį *Spiegel Online* byloje⁶⁶, kurioje buvo pateikti šie pagrindiniai paaiškinimai dėl aukščiau nurodytos Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies c punkto antrosios dalies taikymo:

- sąvoka „pranešti“ turi būti suprantamas kaip informavimas apie tuo metu vykstantį įvykį; vien tokio įvykio paskelbimas nėra pranešimas apie jį, tačiau kartu nėra reikalaujama, kad naudotojas atliktų išsamią tokio įvykio analizę;
- pranešimas turi būti susijęs su „tuo metu vykstančiu įvykiu“, o tai yra įvykis, kuris, kai apie jį pranešama, tenkina informacinį visuomenės interesą;
- kūrinio naudojimas būtų atliekamas tik „tiek, kiek tai pateisina informacijos tikslai“, todėl tai turi atitikti proporcingumo principą, o tai reiškia, kad saugomo kūrinio naudojimas neturi viršyti to, kas būtina informacijos tikslui pasiekti.

5.14.1. Užsienio jurisdikcijos

Skirtingai nei anksčiau aptartas apribojimas, kūrinių panaudojimas pateikiant informaciją apie visuomenės gyvenimo įvykius arba dienos įvykių apžvalgas yra numatytas visų trijų užsienio valstybių teisėje.

Estijos ATJ 19 straipsnio 1 dalies 4 punktą nustato, kad nurodžius autoriaus vardą, kūrinio pavadinimą ir šaltinį, leidžiama pranešimo apie aktualius įvykius tikslu atgaminti spaudoje ir viešai paskelbti renginio metu rodytus ar girdimus kūrinius, tokia apimtimi ir forma, kiek to reikia pranešti apie aktualius įvykius.

Panašiai, Latvijos ATJ 20 straipsnio 1 dalis nustato, kad, nurodant naudojamo kūrinio pavadinimą ir autoriaus vardą, leidžiama fiksuoti, publikuoti ir viešinti aktualius įvykius fotografijos kūriniuose arba transliuoti kūrinius, matomus ar girdimus einamųjų įvykių metu tiek, kiek tai tinkama informaciniams tikslams.

Be to, aktualus ir Latvijos ATJ 25 straipsnis, kuris leidžia viešosiose erdvėse nuolat eksponuojamo architektūros, fotografijos, vizualiojo meno, dizaino ar taikomojo meno kūrinio vaizdą naudoti asmeniniais tikslais, informacijoje žinių laidose ar aktualijų apžvalgose arba įtraukiant į kūrinius, skirtus nekomerciniams tikslams. Nors šis apribojimas yra artimesnis vadinamajam „panoramos“ apribojimui, kuris Lietuvoje numatytas ATGTJ 28 straipsnyje (kuris į šio Tyrimo apimtį nepatenka), Latvijos įstatyme specialiai minima galimybė kūrinius, kurių sąrašas yra gerokai išsamesnis, nei Lietuvoje, naudoti žinių transliacijose ir einamųjų įvykių apžvalgose.

⁶⁵ ESTT sprendimas byloje *Funke Medien C 469/17*

⁶⁶ ESTT sprendimas byloje *Spiegel Online C 516/17*

Lenkijos ATGTĮ taip pat yra numatytas specialus – 26 straipsnis, kuris numato, kad pranešant apie aktualius įvykius yra leidžiama cituoti kūrinius, kurie yra padaryti visuomenei viešai prieinami šių įvykių metu, tačiau tik tiek, kiek tai pateisinama informaciniais tikslais.

5.11.2. Nacionalinis reguliavimas ir praktinis taikymas

Lietuvoje aptariamas apribojimas reguliuojamas ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 2 punkte:

„Leidžiama be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo, tačiau nurodžius, jei tai įmanoma, naudojamą šaltinį ir autoriaus vardą ... atgaminti ir viešai skelbti literatūros ir meno kūrinius, kai iš jų atlikimo vietos ar viešos parodos pateikiama informacija apie visuomenės gyvenimo įvykius arba dienos įvykių apžvalgos spaudoje, per radiją ar televiziją, jeigu tokį kūrinių naudojimą pateisina informacijos pateikimo tikslas ir tai yra pagalbinių informacijos medžiaga“

Iš reikalavimo, kad informacija būtų pateikiama ne bet kur, bet spaudoje, per radiją ar televiziją, galima daryti išvadą, kad šis apribojimas Lietuvoje veikia ne kaip bendrasis, o specialusis, taikomas tik visuomenės informavimo priemonėms. Dėl šio aspekto ir siūlomų pokyčių bus pasisakoma toliau.

Nurodyta norma yra aiškiai nepakankama dėl tų pačių priežasčių, kaip ir anksčiau aptartas apribojimas – tarp teisių, kurioms ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatyti apribojimai yra tik atgaminimo ir viešo paskelbimo teisė. Tačiau atgaminimas skleidžiant viešąją informaciją turi prasmę tik tuomet, jei atgaminti fiziniai egzemplioriai bus perduodami kitiems asmenims (pavyzdžiui, fizinių laikraščių egzempliorių pavidalu), o tai jau apima platinimą. Dar kartą primintina, kad Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 4 dalis leidžia išplėsti aptariamą apribojimą ir platinimo teisei. Tai, kad iki šiol tai nėra padaryta, laikytina įstatymo spraga, kurią siūlytina pašalinti.

Pastebėtina, kad, lyginant su anksčiau aptarto Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies c punkto nuostata, nacionalinis reguliavimas yra siauresnis ir dar vienu požiūriu - frazė „kai iš jų atlikimo vietos ar viešos parodos“ susiaurina apribojimo taikymą situacijoms, kuomet kūrinys yra (viešai) atliekamas ar viešai demonstruojamas parodoje. Tokių sąlygų minėta direktyvos nuostata nenustato. Kita vertus, Lietuvos reguliavimas pernelyg nesiskiria nuo aptartų užsienio valstybių.

Kūriniams, kurie gali būti naudojami remiantis aptariamu apribojimu, nėra numatyti jokių ribojimų, vadinasi, tai galėtų būti bet kurie kūriniai.

Dar vienas formalus dabartinio reguliavimo trūkumas, jog į apribojimą nėra aiškiai įtraukta internetinė žiniasklaida. Tiesa, praktinių apribojimo taikymo problemų dėl to nebuvo nustatyta, nors, daugiau nei akivaizdu, kad toks naudojimas labai paplitęs ar netgi dominuojantis. Apklausų metu nurodytas internetinės žiniasklaidos nepaminėjimas vertintas neigiamai, kartu išsakant poziciją, kad galimai teismo ginčo atveju ATGTĮ būtų aiškinamas plečiamai. Egzistuojanti negausi praktika tokią galimybę patvirtina – Vilniaus apygardos teismas rėmėsi ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 2 punktu situacijoje, kuomet kūrinys (nuotrauka) buvo paskelbta interneto naujienų portale⁶⁷.

Lietuvoje, kaip ir Informacinės visuomenės direktyvoje, kompensacinis atlyginimas dėl šio apribojimo nėra numatytas.

⁶⁷ Vilniaus apygardos teismo 2020 m. balandžio 29 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-205-908/2020

Žiniasklaidos sektoriaus specialistų apklausa parodė, kad aptariamas apribojimas yra realiai ir dažnai naudojamas. Kartu jis nėra laikomas problemišku, yra aiškiai nusistovėjusi tokio naudojimo praktika. Visumoje, apribojimas laikomas gerai veikiančiu ir būtinu, jo nebuvimas neišvengiamai sukeltų problemų.

Asociacijos „Latga“ pateiktais duomenimis, ginčų su visuomenės informavimo priemonėmis taip pat nefiksuota.

Tyrimo metu buvo atlikta kultūros paveldo įstaigų apklausa, atsižvelgiant į tai, kad dabartiniu laiku bibliotekos ir kitos kultūros paveldo įstaigos neapsiriboja tradicinėmis savo funkcijomis, tačiau dažnai tampa įvairių renginių vieta. Vykstant tokiems renginiams yra įprasta praktika paviešinti informaciją apie įvykį tinklapyje, socialiniuose tinkluose, dažnai – vykdant tiesioginę internetinę transliaciją. Viešinant įvykius, neišvengiamai kyla ta pati situacija, jog į skleidžiamą informaciją patenka kūriniai ar jų dalys. Poreikis remtis aptariamu apribojimu yra vienareikšmiškas: 17 kultūros paveldo įstaigų iš 17 apklaustų (tai yra 100 proc.) įvardijo poreikį skelbti informaciją iš renginių aktuali ir praktikoje nuolat atliekama veikla. Taip pat aktualus ir kūrinių teisėto panaudojimo tokios informacijos sklaidoje klausimas. Pastarasis klausimas sprendžiamas įvairiai – vienos institucijos sudaro sutartis, dažniausiai, žodines, su autoriais (kai kurios įstaigos nurodė, kad patys autoriai vengia pasirašinėti kokius nors dokumentus), kitos informaciją apie sklaidą nurodo viešuose skelbimuose, dar kita strategija – skelbiant informaciją apie įvykį vengti į ją įtraukti renginyje eksponuojamus kūrinius.

Apibendrinant, aptartų strategijų gali visais atvejais nepakakti, nes dažnai susitarimų su teisų turėtojais nebūna, antra, jei susitarimai tik žodiniai, juos gali būti sunku vėliau įrodyti, trečia, atsižvelgtina, kad autorius savo teises gali būti perdavęs kitam asmeniui arba kolektyviai administruoti, o tokiu atveju netgi paties autoriaus leidimas nebūtų pakankamas.

Kultūros paveldo įstaigų aptarta praktika demonstruoja akivaizdų informacijos sklaidos kanalų pokytį. Jei Berno konvencijos ir jos peržiūrų ar pradinės ATGTJ redakcijos priėmimo laiku pagrindinis viešosios informacijos skleidėjas buvo gana aiškiai apibrėžiamos visuomenės informavimo priemonės, šiuo metu situacija yra radikaliai pasikeitusi. Iš tiesų, skleisti viešo pobūdžio informaciją gali ne tik institucijos, tačiau ir profesionalūs turinio kūrėjai bei pavieniai vartotojai. Kartu atsižvelgtina, kad ES teisinis reguliavimas, tai yra aukščiau aptartas Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies c punktas, yra gerokai platesnis ir, skirtingai nei nacionalinis reguliavimas, nenustato tokių ribojančių sąlygų.

Minėta, kad dabartinė įstatymo redakcija su aptariamu apribojimu susieja konkrečius sklaidos būdus – spaudą, radiją ir televiziją. Šie sklaidos kanalai šiandien yra nepakankami. Nors nei vienas jų nėra praradęs aktualumo ir nei vieno jų atsisakyti nereikėtų, akivaizdu, kad turėtų būti papildomai numatyti interneto šaltiniai. Alternatyva būtų tikėtis, kad kilus ginčui teismai aiškins šiuo kanalus plečiamuoju būdu⁶⁸. Tačiau, Lietuvos teismai dažniausiai laikosi pozicijos, kad ribojimus reikia aiškinti ir taikyti siaurai, o ne plečiamai. Kita vertus, nėra jokios rimtos priežasties apsiriboti konkrečių sklaidos kanalų įvardijimu. Dėl nurodytų priežasčių ATGTJ 24 straipsnio 1 dalies 2 punktą rekomenduotina plėsti, geriausia – atsisakant konkrečių informacijos sklaidos kanalų (kurie gali greitai keistis) išvardijimo ir sekant Informacinės visuomenės direktyvos formuluote.

---

⁶⁸ Beje, Lietuvos doktrinoje šis straipsnis yra aiškinamas įtraukiant perdavimą elektroniniais ryšiais. Žr., Birštonas R., Liaukšminaitė J., Mizaras V. Autorių teisių ir gretutinių teisių komentaras. Vilniaus universiteto leidykla. 2024. p. 205

5.11.3. Išvados ir rekomendacijos

ATGTJ 24 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatytas apribojimas dėl kūrinių panaudojimo pateikiant informaciją apie visuomenės gyvenimo įvykius arba dienos įvykių apžvalgas yra aktualus ir realiai taikomas apribojimas. Nors jo taikymo sąlygos nekelia didesnių problemų praktikoje, pastebėtinas aiškus šio straipsnio reguliavimo atsilikimas nuo technologinių realijų. Konkrečiai, tai, kad ATGTJ 24 straipsnio 1 dalies 2 punktas panaudojimą leidžia tik trimis būdais – spaudoje, per radiją ar televiziją, nebeatitinka realios praktikos, kuomet turinys labiausiai skleidžiamas internete, o jį skleidžia nebe tik tradicinės visuomenės informavimo priemonės. Kadangi ES teisinis reguliavimas leidžia išplėsti dabartinį ribojantį ATGTJ reguliavimą, siūlytina suvienodinti ATGTJ 24 straipsnio 1 dalies 2 punkto formuluotę su Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies c punkto formuluote, atsisakant konkrečių sklaidos kanalų įvardijimo. Be to, j ATGTJ 24 straipsnio 1 dalies 2 punkto apribojimą turėtų būti įtraukta platinimo teisė, nes šios teisės apribojimas yra neišvengiamai būtinas pasiekti numatyto apribojimo tikslus.

5.12 Politinių kalbų, ištraukų iš viešų paskaitų ar kitų panašių kūrinių, teismo proceso metu pasakytų kalbų panaudojimas

5.12.1. Bendroji apžvalga

Aptariamas apribojimas yra trečiasis „klasikinis“ apribojimas informavimo tikslais. Jis taip pat pirmiausiai buvo numatytas Berno konvencijoje, tik ne 10bis, o 2bis straipsnyje.

Kaip ir ankstesni apribojimai informavimo tikslais, aptariamas apribojimas yra reglamentuojamas Informacinės visuomenės direktyvoje. Šios direktyvos 5 straipsnio 3 dalies f punktas nustato, kad atgaminimo ir viešo paskelbimo apribojimas galimas (jį išplečiant ir platinimo teisei), kai:

„naudojamos politinės kalbos ir ištraukos iš viešų paskaitų ar panašių kūrinių ar objektų tiek, kiek tai pateisina informavimo tikslai ir jeigu nurodomas šaltinis, įskaitant autoriaus vardą, išskyrus atvejus, kai tai padaryti neįmanoma“.

Vėlgi, kaip ir ankstesnių dviejų apribojimu atveju, direktyvos formuluotė yra neutrali ir aptariamą apribojimą galima laikyti bendruoju, neapribotu jokiais iš anksto apibrėžtais naudotojais, o ribojamu tik bendru informavimo tikslo siekimu.

5.12.2. Užsienio jurisdikcijos

Estijoje atskiras apribojimas politinių kalbų, ištraukų iš viešų paskaitų ar kitų panašių kūrinių, teismo proceso metu pasakytų kalbų panaudojimo tikslu nėra įtvirtintas.

Latvijoje aptariamas apribojimas numatytas Latvijos ATJ 20 straipsnio 1 dalyje, kuris nustato, kad galima išleisti, transliuoti ar kitaip paskelbti viešai pasakytas politines kalbas, kreipimuisi, pranešimus ir kitus analogiškus kūrinius, tokia apimtimi, kiek to reikia pasiekti informavimo tikslams.

Lenkijos ATGTJ aptariamam apribojimui yra skirtas specialus 26(1) straipsnis, kuris nustato, kad leidžiama, kiek tai pateisina informavimo tikslai, naudoti politines kalbas ir kalbas, pasakytas

viešuosiuose svarstymuose, taip pat viešų kalbų, paskaitų ir pamokslių fragmentus. Ši nuostata neleidžia skelbti tokių kūrinių rinkinių.

5.12.3. Nacionalinis reguliavimas ir praktinis taikymas

Kaip ir ankstesni du apribojimai informavimo tikslais, taip ir aptariamas apribojimas Lietuvos autorių teisėje turi ilgametę istoriją ir buvo reglamentuojamas dar 1964 metų CK. Dabartinis ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 3 punktą nustato:

„Leidžiama be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo, tačiau nurodžius, jei tai įmanoma, naudojamą šaltinį ir autoriaus vardą... informuojant visuomenę atgaminti laikraščiuose, periodiniuose leidiniuose ar bet kuriuo būdu viešai skelbti politines kalbas, ištraukas iš viešų paskaitų ar kitų panašių kūrinių, taip pat teismo proceso metu pasakytas kalbas tiek, kiek tai pateisina informavimo tikslai.“

Su nurodytu apribojimu yra susijusi ATGTĮ 24 straipsnio 2 dalis, nustatanti, kad aptariamas apribojimas netaikomas išimtinai autorių teisei sudaryti arba leisti sudaryti tokių kūrinių rinkinius. Kitaip sakant, galimybė sudaryti savo kalbų rinkinius yra rezervuota pačiam autoriui ir apribojimas tokios galimybės neapima.

Pirmiausia, keltinas klausimas, ar šis apribojimas Lietuvos teisėje laikytinas bendroju ar specialiuoju. Nors tiesiogiai ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 3 punktą nenustato jokių konkrečių subjektų, vartojamos sąvokos „laikraščiuose“ ir „periodiniuose leidiniuose“ suponuoja mintį, kad apribojimas taikomas tradicinių visuomenės informavimo priemonių naudai. Kita vertus, įstatymo nurodoma galimybė „bet kuriuo būdu viešai skelbti“ yra neutrali ir gali būti taikoma bet kuriam naudotojui.

Taip pat pastebėtinas trūkumas, kuris jau buvo paminėtas dėl abiejų ankstesnių apribojimų informavimo tikslais – yra numatytas tik atgaminimo ir viešo paskelbimo teisės apribojimas, bet ne platinimo teisės. Nebekartojant argumentų, tai laikytina spraga, kurią reikėtų pašalinti.

Remiantis aptariamu apribojimu galimų panaudoti kūrinių ratas yra gana siaurai apibrėžtas, tačiau tai yra susiję su Berno konvencijos ir Informacinės visuomenės direktyvos reguliavimu.

Su apribojimo taikymu kompensacinio atlyginimo mokėjimas nėra siejamas. Tai suprantama, atsižvelgiant, jog tai yra pakankamai siaurą taikymo sritį turintis apribojimas, be to, teisių turėtojai šiuo atveju paprastai neturi intereso siekti atlygio už savo kalbas, ir turtinės žalos padarymą nustatyti apribojimu pagrįsti būtų sudėtinga.

Surinkti Tyrimo metu duomenys jokių didesnių problemų, susijusių su šio apribojimo praktiniu taikymu nerodo. Matyt, to priežastis, kaip ir kai kurių kitų šiame Tyrime aptartų apribojimų, yra labai siauras, „nišinis“ jo pobūdis, kurį lemia siaura ir specifinė galimų naudoti kūrinių grupė. Tačiau tai nereiškia, kad šis apribojimas nėra aktualus. Kaip ir ankstesnio apribojimo dėl informacijos pateikimo apie visuomenės gyvenimo įvykius atveju, apribojimas politinių kalbų, ištraukų iš viešų paskaitų ar kitų panašių kūrinių, teismo proceso metu pasakytų kalbų panaudojimui yra įprastai naudojamas visuomenės informavimo priemonių veikloje ir jų laikomas būtinu užtikrinti informacijos, ypač, politinio pobūdžio, sklaidą. Todėl jo atsisakymo svarstyti nereikėtų.

Teismų praktikos, susijusios su aptariamu apribojimu, nėra. Suinteresuotų asmenų apklausa parodė, kad nėra žinoma ir kokių nors kitų ginčų ar kitokių probleminių aspektų.

Apibendrinant, kaip ir ankstesnių dviejų apribojimų atveju, pastebėtinas tik technologinio pobūdžio modernizavimo poreikis. Jei viešo paskelbimo (kuris šiandien yra dominuojantis informacijos sklaidos būdas) nurodymas ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 3 punkte yra visiškai

pagrįstas, tai galimybė atgaminti tik laikraščiuose ir periodiniuose leidiniuose laikytina pernelyg siaura. Čia taikytini tie patys argumentai, kurie paminėti kalbant apie ankstesnį apribojimą ir pasikeitusius informavimo šaltinius. ES teisėje jokių konkrečių sklaidos kanalų, kuriuose galima atgaminti, nėra numatyta. Todėl siūlytina ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 3 punkte nuorodos į laikraščius ir periodinius leidinius atsisakyti. Taip yra numatyta ir Lenkijos ATGTĮ.

5.12.4. Išvados ir rekomendacijos

A autorių teisių apribojimas panaudojant politines kalbas, ištraukas iš viešų paskaitų ar kitų panašių kūrinių, teismo proceso metu pasakytų kalbų panaudojimas yra įprastas, dar Berno konvencijoje numatytas apribojimas. Jis išlieka aktuali visuomenės informavimo veikloje. Šio apribojimo ryškesnių taikymo problemų Lietuvos praktikoje nėra nustatyta.

Kartu siūlytina modernizuoti šį apribojimą atsisakant atgaminimo apribojimo tik laikraščiuose ir periodiniuose leidiniuose ir nenurodant konkrečių sklaidos šaltinių. Taip pat reikėtų į šio apribojimo taikymo sritį įtraukti platinimo teisę.

5.13. Panaudojimas meno kūrinių viešai parodai ar pardavimui reklamuoti

5.13.1. Bendroji apžvalga

A autorių teisių apribojimas meno kūrinių viešai parodai ar pardavimui reklamuoti, skirtingai nei ankstesni trys apribojimai informavimo tikslais, priklauso jau nebe „klasikinių“, o modernių apribojimų grupei. Jis nėra reguliuojamas nei Berno konvencijoje, nei kitose tarptautinėse autorių teisių sutartyse, o į nacionalinę teisę pateko įgyvendinant Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies j punktą, apribojantį atgaminimo ir viešo paskelbimo teises (numatant galimybę išplėsti apribojimo taikymą ir platinimo teisei), kai:

„naudojama meno kūrinių viešos parodos ar pardavimo reklamai tiek, kiek to reikia renginiui pagarsinti, išskyrus bet kokią kitą komercinį naudojimą“.

Apribojimas akivaizdžiai turi siaurą taikymo sritį, susietą su, pirma, labai konkrečia saugomų objektų grupe, tai yra, meno kūriniais, antra, su leistinu naudojimo tikslu – tik informuoti apie tokių meno kūrinių viešą parodą ar pardavimą. Kita vertus, jis nėra formuluojamas kaip specialusis. Tai yra, nors apribojimo taikymas turi būti susietas su asmeniu, organizuojančiu meno kūrinių viešą parodą ar pardavimą, o tai dažniausiai yra instituciniai naudotojai, pavyzdžiui, muziejai, kartu aptariama norma nepaneigia galimybės, kad tokią parodą ar, netgi, pardavimą gali organizuoti pavienis fizinis asmuo. Nėra pagrindo teigti, kad toks asmuo negalėtų remtis aptariamu apribojimu.

Su šio apribojimo taikymu pareiga mokėti teisių turėtojams kompensacinį atlyginimą nėra susieta, kas yra suprantama, turint galvoje pakankamai siaurą apribojimo taikymo sritį, taip pat būtinybę derinti autorių teisių turėtojų interesus su meno kūrinių savininkų ar kitų teisėtų valdytojų interesais.

5.13.2. Užsienio jurisdikcijos

Aptariamas apribojimas yra numatytas visų trijų užsienio valstybių teisėje.

Estijos ATĮ 20 straipsnis, kuris yra skirtas kultūros paveldo įstaigoms, numato, kad kultūros paveldo įstaiga turi teisę be jo autoriaus leidimo ir nemokėdama užmokesčio naudoti jos kolekcijoje esantį kūrinį parodos ar kolekcijos reklamavimo tikslais tiek, kiek tai pateisina šie tikslai.

Iš karto galima pastebėti, kad Estijos reguliavimas yra siauriausias iš visų lyginamų valstybių, nes yra skirtas tik kultūros paveldo įstaigoms. Tokiu būdu, šis apribojimas Estijoje yra specialusis. Jį dar labiau riboja ta aplinkybė, kad šiuo atveju taikoma Estijos ATĮ 20 straipsnio 5 dalis, reikalaujanti, kad visi 20 straipsnyje numatyti veiksmai būtų atliekami siekiant nekomercinių tikslų.

Tokia buvo Estijos įstatymų leidėjo valia, tačiau, minėta, Informacinės visuomenės direktyvoje šis apribojimas yra įtvirtintas kaip bendrasis, tokia pati situacija yra ir kitose lyginamose valstybėse. Pastebėtina, kad Estijoje yra vienas papildomas autorių teisių apribojimas, numatytas 20(2) straipsnyje, įgalinantis atgaminti ir viešai skelbti esančių viešose erdvėse architektūros kūrinių reprodukcijas nekilnojamojo turto skelbimuose tiek, kiek tai pateisina paskirtis be autoriaus leidimo ir nemokant atlyginimo, jei nurodomas kūrinio autoriaus vardas. Savo esme šis apribojimas yra artimesnis „panoramos“ apribojimui (ATGTĮ 28 straipsnis). Kitose lyginamose valstybėse tokio apribojimo nėra.

Latvijos ATĮ numato aptariamą apribojimą specialiame 27.1 straipsnyje. Jame nustatyta, kad leidžiami naudoti ATĮ 4 straipsnio 6, 7, 8 ir 9 punktuose nurodyti kūriniai (tai yra: piešiniai, paveikslai, skulptūros, grafikos darbai ir kiti meno kūriniai; taikomosios dailės kūriniai, dekoracijos ir scenografija; projektavimo darbai; fotografijos kūriniai ir kūriniai, sukurti fotografijai analogišku būdu) ar jų fragmentai viešoms parodoms ar viešam meno kūrinių pardavimui reklamuoti tiek, kiek tai būtina renginiui reklamuoti, tačiau nesiekiant kito komercinio tikslo. Pastebėtina, kad nors Latvijos reguliavimas yra platesnis nei Estijos tuo aspektu, jog nėra siejamas su konkrečiais subjektais, tačiau jis yra ribojantis kitu – tai yra, objektų, kuriuos galima naudoti, atžvilgiu, nes pateikia baigtinį keturių objektų grupių sąrašą. Nei Informacinės visuomenės direktyva, nei kitos lyginamos valstybės naudojamų objektų neribuoja.

Lenkijos ATGTĮ aptariamą apribojimą taip pat reguliuoja specialiame 33(3) straipsnyje, kurio 1 dalis nustato, kad kūrinius leidžiama naudoti skelbiant apie viešą parodą ar viešam kūrinių pardavimui reklamuoti tiek, kiek tai pateisinama pranešimu apie tą parodą ar pardavimą, išskyrus bet kokį kitą komercinį naudojimą.

To paties straipsnio 2 dalis detalizuoja, kad 1 dalyje nurodytas naudojimas, pirmiausia, taikomas viešai prieinamoms parodoms muziejuose, galerijose, parodų salėse ir apima kūrinių naudojimą skelbimuose, kataloguose ir kitoje medžiagoje, platinamoje parodoms ar pardavimui reklamuoti, taip pat eksponavimui ar kitokiam šiems tikslams prieinamų kūrinių kopijų padarymui viešai prieinamų. Nors šis patikslinimas galėtų sukelti įspūdį, kad apribojimas taikomas tik muziejams, galerijoms ar parodų salėms, tačiau tai tėra pavyzdinis sąrašas, ir Lenkijoje apribojimas laikytinas bendruoju, o ne specialiuoju.

5.13.3. Nacionalinis reguliavimas ir praktinis taikymas

Aptariamas apribojimas, kaip minėta, Lietuvoje atsirado vėliau, nei anksčiau aptarti apribojimai informavimo tikslais – derinimo su ES teise metu. Jį reglamentuoja ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 4 punktas:

„Leidžiama be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo, tačiau nurodžius, jei tai įmanoma, naudojamą šaltinį ir autoriaus vardą... atgaminti, išleisti ir viešai paskelbti kūrinius meno kūrinių viešai parodai ar pardavimui reklamuoti, kiek to reikia pranešti apie renginį, išskyrus bet kokį kitą komercinį naudojimą.“

Savo formuluote nacionalinis reguliavimas seka Informacinės visuomenės direktyva, todėl čia nebeiškyla klausimų dėl pernelyg siauros taikymo srities, kurie buvo iškelti dėl ankstesnių trijų apribojimų. Taigi, Lietuvoje aptariamas apribojimas taip pat laikytinas bendruoju, tai yra, juo gali remtis visi asmenys, kurie organizuoja viešą meno kūrinio parodą arba jį viešai parduoda.

Tačiau pastebėtinas jau tradicinis, kalbant apie apribojimų informavimo tikslais grupę, trūkumas – jį apribojimo apimtį nėra įtraukta platinimo teisė. Kaip ne kartą jau minėta, tai ne tik buvo galima padaryti remiantis Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 4 dalimi, bet ir reikėjo padaryti dėl praktinių paskatų, nes, pavyzdžiui, fizinių reklaminių brošiūrų ar skrajučių, reklamuojančių parodą, dalijimas jau yra platinimo veikla, kuri realiai ir yra vykdoma tokiais atvejais. Tiesa, situaciją kiek gelbsti tai, kad aptariamoje normoje papildomai numatyta išleidimo teisė, kuri suponuoja pakankamo materialų kopijų, skirtų visuomenės nariams, pagaminimą (ATGTJ 2 straipsnio 17 dalis) ir turėtų veikti kaip platinimo teisės substitutas. Visgi, teisinės technikos požiūriu teisingiau būtų aptariamoje normoje numatyti ir platinimo teisę (arba pakeisti „išleidimo“ sąvoką į „platinimo“ sąvoką).

Kaip ir kiti ATGTJ numatyti apribojimai informavimo tikslais, šis apribojimas nėra siejamas su kompensaciniu atlyginimu teisių turėtojams.

Didesnių aptariamo apribojimo praktinio taikymo problemų nenustatyta. Suinteresuotų institucinių naudotojų (muziejų) apklausa parodė, kad aptariamas apribojimas yra realiai ir itin dažnai naudojamas ir laikomas būtinas muziejų veikloje. Naudojimo sąlygos nurodomos kaip žinomos ir aiškios, praktinių problemų nenustatyta.

Autorių asociacija „Latga“ kylančių sisteminių ginčų su aptariamu apribojimu besiremiančiais naudotojais nenurodė, pagrindinė praktinė problema – kaip aiškinti ATGTJ (ir Informacinės visuomenės direktyvos) sąvoką „kiek to reikia pranešti apie renginį“, tai yra, koks kiekis viešos parodos kūrinių gali būti naudojamas skelbime. Ši aiškinimo problema, kaip ir daugelis kitų, yra susijusi su vertinamųjų sąvokų naudojimu ATGTJ ir spręstina aiškinimo būdu.

Teismų praktika taikant aptariamą apribojimą taip pat nėra gausi ir koreguotinių teisinio reguliavimo aspektų nedemonstruoja.

5.13.4. Išvados ir rekomendacijos

Autorių teisių apribojimas meno kūrinių viešai parodai ar pardavimui reklamuoti yra dar vienas gana siauro taikymo, tačiau realiai veikiantis ir aktualus apribojimas. Jis yra itin reikšmingas instituciniams meno kūrinių naudotojams, pavyzdžiui, muziejams, tačiau gali būti aktualus neapibrėžtai visuomenės narių grupei. Didesnių šio apribojimo praktinio taikymo problemų nenustatyta, tačiau teisinio tikslumo dėlei vertėtų jį apribojimo taikymo sritį įtraukti platinimo teisę (pakeičiant arba greta šiuo metu ATGTJ 24 straipsnio 1 dalies 4 punkte numatytos išleidimo teisės).

5.14. Panaudojimas, susijęs su įrangos demonstravimu ar taisymu

5.14.1. Bendroji apžvalga

Aptariamas apribojimas priskirtinas modernių autorių teisių apribojimų grupei, į nacionalinę Lietuvos teisę patekęs įgyvendinant Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies I punktą, kuris numato, kad atgaminimo ir viešo paskelbimo teisės gali būti apribojamos, kai kūriniai ar gretutinių teisių objektai „naudojami ryšium su įrangos demonstravimu ar taisymu“. Jis priklauso ne privalomų, bet pasirenkamų Informacinės visuomenės direktyvos numatytų apribojimų grupei, tačiau Lietuva, kaip ir daug kitų ES valstybių narių, jį numatė nacionalinėje teisėje. Kaip plačiau argumentuojama toliau, šis apribojimas laikytinas bendruoju, o ne specialiuoju, nes nėra susietas su iš anksto aiškiai apibrėžta naudotojų grupe. Be to, jis nėra kokiu nors būdu apribotas ir naudojamų objektų atžvilgiu, tad juo remiantis įmanoma naudoti bet kokius kūrinius⁶⁹ ar gretutinių teisių objektus. Taip pat pastebėtina, kad Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 4 dalis leidžia šį apribojimą išplėsti ir platinimo teisei.

5.14.2. Užsienio jurisdikcijos

Nei Latvijoje, nei Estijoje aptariamas apribojimas nėra įtvirtintas, kas, minėta, yra suprantama, atsižvelgiant į neprivalomą šio europinio autorių teisių apribojimo pobūdį.

Tačiau Lenkijos įstatyme jis yra numatytas nuo 2004 metų ir, kaip ir Lietuvoje, siejamas su Informacinės visuomenės direktyvos įgyvendinimu. Lenkijos ATGTĮ 33⁴ straipsnis nustato, kad yra leidžiama naudoti kūrinius, kiek tai susiję su įrangos demonstravimu ar taisymu. Panašiai, kaip Lietuvos atveju, apribojimas reguliuojamas didžiąja dalimi sekant Informacinės visuomenės direktyvos formuluotę, be jokių papildomų kvalifikacijų: nėra konkretizuoti ar susiaurinti nei subjektai, nei objektai, taip pat nėra įvesta kokių nors papildomų sąlygų ar paaiškinimų. Kompensacija už šio apribojimo taikymą Lenkijoje nėra numatyta. Verta atkreipti dėmesį, kad Lenkijos teisės doktrina prie kūrinių, kuriuos galima naudoti remiantis aptariamu apribojimu, priskiria ne tik kūrinius, kurie gali būti priimami, rodomi, išspausdinami ar kitaip atgaminami ar viešai paskelbiami parduodamos ar remontuojamos įrangos pagalba, bet apima ir kūrinius, tiesiogiai susijusius su tokia įranga, pavyzdžiui, tai gali būti mokomoji instrukcija ar kitokia su įrenginiu susijusi dokumentacija (jei ji būtų kūrinyje), ar netgi pačio įrenginio atžvilgiu (paprastai, jei įrenginio išorės dizainas tenkina kūrinio apsaugos reikalavimus)⁷⁰.

5.14.3. Nacionalinis reguliavimas ir praktinis taikymas

Lietuvoje aptariamą apribojimą reglamentuoja ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 5 punktas:

„Leidžiama be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo, tačiau nurodžius, jei tai įmanoma, naudojamą šaltinį ir autoriaus vardą... atgaminti ir viešai skelbti kūrinį, kai tai susiję su įrangos demonstravimu ar taisymu.“

⁶⁹ Išskyrus kompiuterių programas, kurioms taikomi specialūs apribojimai.

⁷⁰ Markiewicz Ryszard (red.), Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, [w:] Ustawy autorskie. Komentarze. Tom I. WKP 2021

Nurodytos normos formuluotė yra lanksti, ji nenurodo jokios konkrečios ir apibrėžtos naudotojų, kurie galėtų pasinaudoti aptariamu apribojimu, grupės, todėl šis apribojimas laikytinas bendruoju. Žinoma, praktikoje jis bus aktualiausias įrangos pardavėjams ir jos remonto paslaugų teikėjams, tačiau normos konstrukcija leidžia ją taikyti ir kitiems asmenims (pavyzdžiui, asmeniui, skelbiančiam informaciją apie tam tikros įrangos taisymą, nors jis pats tokios paslaugos neteikia).

Naudojimo būdai, kurie yra numatyti ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 5 punkte, yra atgaminimas ir viešas skelbimas. Kaip ir ankstesniais apribojimų, skirtų informavimo tikslams, atveju, platinimo teisė nėra numatyta. Visgi, kadangi toliau yra siūlomas išplėstinis aptariamo apribojimo turinio aiškinimas, apribojimo išplėtimas platinimo teisei gali sukelti papildomų neaiškumų ir konfliktinių situacijų, todėl toks pakeitimas nesūlytinas. Be to, galėtų būti keliamas klausimas dėl viešo atlikimo ir viešo rodymo teisės. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad aptariamo apribojimo naudos gavėjai dažnai yra komercinių patalpų valdytojai, apribojimo išplėtimas vėlgi galėtų kelti konfliktus su autorių teisių turėtojais ar jų asociacijomis dėl kūrinių viešo atlikimo ir rodymo tokiose patalpose. Be to, nėra nustatyta jokia praktinė problema, kurią toks išplėtimas spręstų. Kadangi apribojimo apimties keisti nėra siūloma, kompensacinio atlyginimo klausimas taip pat nesvarstytinas.

Kūrinių (bei gretutinių teisių objektų), kuriuos galima naudoti remiantis aptariamu apribojimu, sąrašas neapribotas, tad gali būti atgaminami bet kokie kūriniai⁷¹ (bei gretutinių teisių objektai). Naudojimas, remiantis aptariamu apribojimu, turi būti susijęs su įrangos demonstravimu ar taisymu. Ši sąlyga yra esminė apribojimo turiniui ir apimčiai nustatyti, tačiau įstatyme plačiau nepaaiškinama, pavyzdžiui, kaip reikėtų aiškinti sąvoką „įranga“, kaip konkrečiai kūrinių naudojimas gali būti susijęs su įrangos demonstravimu ar taikymu ir pan.

Teismų praktika Lietuvoje itin skurdi, ir, nors pačiu apribojimu yra mėginta remtis, tačiau iki šiol jo sėkmingo taikymo nėra buvę. Lietuvos apeliacinis teismas yra išaiškinęs šio apribojimo sąlygas ir pasisakęs, kad apribojimą reikia aiškinti tokiu būdu, kad:

„Šis turtinių autorių teisių apribojimas siejamas tik su tokiu kūrinių atgaminimu ir viešu paskelbimu, kuris atliekamas demonstruojant ar taisant įrangą. Tai reiškia, kad įranga yra naudojama arba kūrinių atgaminimui, arba jų viešam paskelbimui, ir tam, kad būtų galima įsitikinti tokios įrangos veikimu, jos naudojimo pagal paskirtį charakteristikomis, yra būtina įrangos veikimo patikra, kuri gali būti atliekama tik atgaminant ar viešai skelbiant (priklausomai nuo įrangos tipo) kūrinį.“⁷²

Be to, teismas papildomai nurodė, kad AGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 5 punktas negali būti aiškinamas plečiamai.

Pastebėtina, kad ginčas nurodytoje byloje buvo kilęs gana specifinėmis aplinkybėmis, konkrečiai, ne su įrangos parduotuve ar remonto paslaugas teikiančiu subjektu, o su inovatyvų skaitmeninį produktą (elektronines pratybas) sukūrusia įmone.

Bet kuriuo atveju, teismo pateiktas ATGTĮ 24 straipsnio 1 dalies 5 punkto aiškinimas laikytinas siauru aptariamo apribojimo aiškinimu, tai yra, suvokiant kūrinių panaudojimą tik kaip pagalbinę medžiagą, kurią panaudojant yra įsitikinama įrenginio tinkamu veikimu ar atskleidžiami įrenginio funkciniai pajėgumai. Tačiau šį straipsnį galima aiškinti gerokai plačiau – apimant įrenginio instrukcijas, aprašymus, naudojimo vadovus ar panašiai. Taip pat neatmestina situacija, kai pačio

⁷¹ Išskyrus kompiuterines programas.

⁷² Lietuvos apeliacinio teismo 2016 10 21 nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-724-823/2016. Kasacinis teismas pritarė šiam sprendimui ir paliko jį nepakeistą.

įrenginio išvaizda gali būti laikoma autorių teisių objektu ir tuomet aptariamas apribojimas taptų aktualus atgaminant ar kitaip naudojant įrenginio išorės vaizdą. Minėta, kad Lenkijos doktrinoje yra sutinkamas būtent toks – išplėstinis aptariamo apribojimo aiškinimas. Tokį išplėstinį aiškinimą skatina ir kita aplinkybė – ES ir Lietuvoje vis aktyviau akcentuojamas žiedinės ekonomikos tikslas, kuris yra susijęs su būtinybe stiprinti ir plėsti, o ne siaurinti įrenginių taisymo galimybes, tokiu būdu mažinant perteklinį vartojimą ir su tuo susijusią taršą. Nurodytas aiškinimas nereikalauja (bent šiuo metu) ATGTĮ keitimo, jam pakaktų teisės doktrinos pateikiamų išaiškinimų ir jų akceptavimo Lietuvos teismų ir kitokio taikymo praktikoje.

Suinteresuotų asmenų apklausa parodė, kad aptariamas apribojimas ar jo taikymas nėra laikomas problemišku, jokių kilusių ginčų (be aukščiau nurodytos teisinio ginčo) nėra žinoma. Potencialiai problema galėtų būti ta aplinkybė, jog įrangos pardavimo parduotuvėse naudojami kūrinių matomi ar girdimi nuolat, o tai gali sukelti abejonių dėl atitikimo apribojimo sąlygoms. Tačiau praktikoje šią aplinkybę švelnina tai, kad parduotuvės paprastai būna sudariusios licencinę sutartį su autorių teisių turėtojais ar juos atstovaujančia asociacija ir, tokiu atveju, kūrinių naudojimas dažnai gali būti laikomas patenkančiu į licencijos apimtį.

5.14.4. Išvados ir rekomendacijos

Autorių teisių apribojimas naudojant kūrinius, kiek tai susiję su įrangos demonstravimu ar taisymu, yra aktualus, jo reikšmė, potencialiai, gali didėti. Esamo teisinio reguliavimo keisti nesiūlytina, jis yra pakankamai lankstus ir gali būti adaptuojamas naujai išskylantiems poreikiams (pavyzdžiui, ekologiniams). Tokio išplėtimo prielaidos yra siauro apribojimo aiškinimo, kuris būdingas ankstesnei Lietuvos teismų praktikai, keitimas į plečiamąjį.

5.15. Kūrinių ar kitų objektų panaudojimas neįgaliesiems skirtais būdais

5.15.1. Bendroji apžvalga

Aptariamas apribojimas panaudojant kūrinius asmenims su negalia skirtais būdais yra išskirtinis tuo požiūriu, jog yra susijęs su specialiai šiam apribojimui priimta tarptautine sutartimi – Marakešo sutartimi dėl geresnių sąlygų susipažinti su paskelbtais kūrinių sudarymo akliems, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turintiems asmenims.

ES teisėje pirminis apribojimas, skirtas asmenims su negalia, buvo įtvirtintas Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies b punkte, kurio tuometinė redakcija numatė gana aptakią formulotę, jog apribojimas gali būti nustatomas, kai kūriniai naudojami žmonių su negalia naudai ir šis naudojimas yra tiesiogiai susijęs su šia negalia, yra nekomercinio pobūdžio ir tokio masto, kokį pateisina atitinkama negalia. Šis apribojimas, kaip ir kiti direktyvos 5 straipsnio 3 dalies apribojimai, nebuvo privalomas.

Kitas etapas buvo 2017 m. rugsėjo 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2017/1564 dėl aklų, regos sutrikimų ar kitų spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labai leidžiamų tam tikrų būdų naudoti tam tikrus autorių teisių ir gretutinių teisių saugomus kūrinius ir kitus objektus (toliau – **Negalią turinčių asmenų teisių į kūrinių naudojimą**

direktyva)⁷³. Ši direktyva apribojimą asmenims su negalia skirtais būdais nustatė jau kaip privalomą. Be kita ko, direktyva nenustatė kompensacinio atlyginimo prievolės, tačiau 14 konstatuojamoje dalyje ir 3 straipsnio 6 dalyje yra numatyta galimybė valstybėms narėms savo nuožiūra nustatyti kompensacinį atlyginimą, su sąlyga, jog pagal tokias kompensavimo sistemas negalima mokėjimo prievolės nustatyti asmenims su negalia.

Suformuotos ESTT praktikos, taikant anksčiau nurodytas teises nuostatas, nėra. Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies b punkto taikymo klausimas buvo kilęs *OSA* byloje⁷⁴, tačiau teismas apsiribojo nurodymu, kad nagrinėjamoje byloje nėra informacijos, leidžiančios konstatuoti, kad byloje yra tenkinamos minėto punkto nustatytos sąlygos.

5.15.2. Užsienio jurisdikcijos

Natūralu, visos trys analizuojamos valstybės yra numačiusios aptariamą autorių teisių apribojimą. Be to, atsižvelgiant į aukščiau nurodytą ES teisinį reguliavimą, apribojimo asmenims su negalia skirtais būdais teisinis reguliavimas visos trijose valstybėse yra žymiai išsamesnis, lyginant su kitais Tyrimo aptartais apribojimais. Taip pat bendras visų trijų valstybių bruožas yra „dvigubas“ reguliavimas, atspindintis ES teisinio reguliavimo pokyčius: pirma, bendroji asmenims su negalia skirta nuostata, atitinkanti Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies b punktą, ir, antra, daug detalesnis reguliavimas, skirtas Negalią turinčių asmenų teisių į kūrinių naudojimą direktyvos įgyvendinimui.

Taip Estijos ATJ 19 straipsnio 1 dalyje yra likusi bendroji nuostata, leidžianti teisėtai paskelbto kūrinių atgaminimą, platinimą ir viešą paskelbimą asmenų su negalia labui tokiu būdu, kuris yra tiesiogiai susijęs su jų negalia, su sąlyga, kad toks naudojimas yra vykdomas nekomerciniais tikslais, ir atsižvelgiant į specialiąsias nuostatas, kuriomis įgyvendinama Negalią turinčių asmenų teisių į kūrinių naudojimą direktyva. Nurodytas apribojimas, kaip ir Lietuvoje, netaikomas kūriniams, sukurtiems specialiai asmenims su negalia. Šią bendrąją nuostatą papildė atskira Estijos ATJ normų grupė (straipsniai nuo 25² iki 25⁵ straipsnio imtinai), kuri įgyvendina detalias Negalią turinčių asmenų teisių į kūrinių naudojimą direktyvos nuostatas. Kompensacinis atlyginimas už šį apribojimą Estijoje nėra numatytas.

Panašiai, Latvijos ATJ 22 straipsnis nustato bendrąją nuostatą, jog leidžiama parengti paskelbto kūrinių prieinamos formos kopiją ir nekomerciniais tikslais atgaminti, platinti ir viešai skelbti tiek, kiek tai būtina asmenų su negalia poreikiams.

Nurodytą straipsnį seka žymiai detalesnis ir išsamesnis 22.1 straipsnis, kuris įgyvendina Negalią turinčių asmenų teisių į kūrinių naudojimą direktyvą. Kompensacinis atlyginimas už šį apribojimą Latvijoje taip pat nėra numatytas.

Galiausiai, Lenkijos bendrasis ATGTJ 33(1) nustato, kad paskelbtus kūrinius leidžiama naudoti asmenų su negalia labui, jei toks naudojimas yra tiesiogiai susijęs su jų negalia, nėra siekiama komercinių tikslų ir yra vykdomas tiek, kiek atitinka neįgalumo pobūdį. To paties straipsnio 2 dalis yra jau specialioji norma, apibrėžianti leidžiamus naudoti kūrinius, kaip juos apibrėžia Negalią turinčių asmenų teisių į kūrinių naudojimą direktyvos 2 straipsnis ir pateikianti nuorodą į atskirą

---

⁷³ Kartu buvo priimtas su direktyva susijęs 2017 m. rugsėjo 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2017/1563 dėl Sąjungos ir trečiųjų šalių tarpvalstybinio keitimosi autorių ir gretutinių teisių saugomų tam tikrų kūrinių ir kitų objektų prieinamos formos kopijomis aklu, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių asmenų labui

⁷⁴ 2014 m. vasario 27 d. ESTT sprendimas byloje *OSA* C 351/12

poskyrį (Lenkijos ATGTĮ 35a - 35e straipsniai), kuris įgyvendina likusias direktyvos nuostatas. Lenkijoje kompensacinis atlyginimas už aptariamą apribojimą nėra numatytas.

5.15.3. Nacionalinis reguliavimas ir praktinis taikymas

Aptariamo apribojimo genezė Lietuvos autorių teisėje yra pakankamai savita. Autorių teisių apribojimas regos negalią turinčių asmenų naudai buvo numatytas dar 1964 m. CK 532 straipsnyje. Tuo laikotarpiu atsirado ir apribojimo išlyga, kad apribojimas nėra taikomas specialiai asmenims su negalia sukurtų kūrinių atžvilgiu – ši išlyga, nepaisant besikeitusių redakcijų ir formuluočių, galioja ir šiuo metu. Aptariamas apribojimas buvo ir pirminėje 1999 metų ATGTĮ redakcijoje. Įdomu, kad pastarojoje šis apribojimas buvo priskirtas prie apribojimų, skirtų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Įgyvendinant Informacinės visuomenės direktyvą, apribojimas asmenų su negalia reikmėms buvo išskirtas į savarankišką straipsnį ir vėliau dar ne kartą keistas. Tačiau dabartinei, nepalyginamai išsamesnei ir detalesnei redakcijai poveikį padarė aukščiau nurodyta Negalią turinčių asmenų teisių į kūrinių naudojimą direktyva. Šiuo metu aptariamas apribojimas yra reglamentuojamas ATGTĮ 25 straipsnyje. Panašiai, kaip aukščiau aptartų užsienio valstybių atveju, ATGTĮ 1 dalis įgyvendina bendresnio pobūdžio Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies b punktą, o šio straipsnio 2-6 dalys įgyvendina Negalią turinčių asmenų teisių į kūrinių naudojimą direktyvos nuostatas.

Akivaizdu, kad aptariamas apribojimas yra specialusis, skirtas konkrečiai naudos gavėjų grupei (tai yra asmenims su negalia), kurią apibrėžti padeda ATGTĮ 2 straipsnio 36 ir 37 dalys.

Šiuo metu apribojimas asmenų su negalia naudai nėra siejamas su kompensaciniu atlyginimu teisių turėtojams.

Duomenys, surinkti apie aptariamo apribojimo praktinį taikymą, nerodo, kad jo teisinis reguliavimas ir taikymas būtų problemiškas ar keltų didesnių socialinių konfliktų tarp įvairių interesų grupių. Kylančios praktinio taikymo problemos (kurios nelaikomos esminėmis) yra susijusios ne su pačiu teisiniu reguliavimu, o su tam tikrais ATGTĮ sąvokų ir reguliavimo neaiškumais, pavyzdžiui, dėl asmenų su negalia statuso nustatymo. Tačiau šie klausimai galėtų būti išsprendžiami poįstatyminiuose teisės aktuose.

Teisminių ginčų, kuriuose būtų kilęs aptariamo apribojimo taikymo klausimas, nėra, kaip nėra žinoma ir kylančių ginčų, tai vienodai patvirtina tiek Lietuvos audiosensorinės bibliotekos, tiek teisių turėtojų atstovai.

Visumoje, apribojimo panaudojant kūrinius asmenims su negalia skirtais būdais veikimas įvardijamas kaip sklandus.

Visgi, tam tikri pakeitimai, susiję su aptariamu apribojimu, svarstyti. Šiuo metu ATGTĮ 25 straipsnio 1 dalis numato apribojimą keturių panaudojimo būdų atžvilgiu:

- atgaminimo
- išleidimo
- adaptavimo
- viešo paskelbimo, įskaitant kūrinių padarymą viešai prieinamu kompiuterių tinklais (internete).

Tačiau šie panaudojimo būdai neapima visų galimybių, kuriomis Lietuvos audiosensorinė biblioteka ar kiti asmenys galėtų suteikti prieigą prie kūrinių asmenims su negalia. Interviu su Lietuvos audiosensorinės bibliotekos atstove buvo išsakyta pozicija, jog asmenims su negalia yra vertinga galimybė bendrai žiūrėti adaptuotus filmus; apskritai bendruomeninės veiklos asmenims su negalia yra labai reikšmingos. Šiuo metu teisinis reguliavimas tokios galimybės nenumato. Tam

būtina išplėsti apribojimą apimant viešą atlikimą, kuris skiriasi nuo viešo paskelbimo, nes žiūrovų auditorija dalyvauja toje pačioje vietoje, kur kūrinys yra atliekamas (pavyzdžiui, kambaryje ar salėje). Toks išplėtimas neprieštarautų ES teisei, atvirkščiai, Negalią turinčių asmenų teisių į kūrinių naudojimą direktyvos 20 konstatuojamoji dalis tiesiogiai nustato, kad direktyva netrukdo valstybėms narėms numatyti išimtis arba apribojimus teisėms, kurios nėra suderintos Sąjungos autorių teisių sistemoje.

Toks išplėtimas neturėtų būti laikomas pažeidžiančiu trijų pakopų testą, nes tai liktų specialus, tik asmenų su negalia naudojimui skirtas atvejis, o teisių turėtojai daroma žala – minimali, nes adaptuotų filmų peržiūra neturėtų būti laikoma konkuruojančia su įprasto filmo naudojimu. Nekomercinių tikslų reikalavimas neabejotinai turi būti išlaikytas. Kita vertus, siūlomas išplėtimas gali būti susietas su kompensacinio atlyginimo nustatymu.

Kaip minėta, šiuo metu apribojimas asmenų su negalia naudai yra numatytas kaip nekompensuojamas apribojimas. Kita vertus, tiek Informacinės visuomenės, tiek Negalią turinčių asmenų teisių į kūrinių naudojimą direktyva, kaip minėta, numato tokią galimybę, bet palieka diskreciją valstybėms narėms. Suinteresuotų asmenų apklausa rodo, jog kompensacijos numatymas vertinamas kaip galintis turėti teigiamų pusių, tai yra, palengvinti derybas su leidėjais dėl palankesnių formatų kūrinių gavimo, o tai, savo ruožtu, palengvintų praktinį apribojimo įgyvendinimą.

Jei kompensacinį atlyginimą būtų siekiama nustatyti, realiausiu modeliu, manytina, galėtų pasitarnauti esamas atlyginimo, mokamo už knygų panaudą mechanizmas, tai yra, atlyginimas būtų mokamas iš Kultūros ministerijai patvirtintų asignavimų atitinkamoms kolektyvinio administravimo organizacijoms.

Antra, pastebėtina, kad, panašiai kaip anksčiau Tyrimo aptartų apribojimų informavimo tikslais atveju, Lietuvos įstatymų leidėjas nenumatė tarp ATGTJ 25 straipsnio 1 dalyje apribojamų išimtinių teisių platinimo teisės. Panašiai, kaip ATGTJ 24 straipsnio 1 dalies 4 punkto atveju, matyt, galima teigti, kad platinimo teisės apribojimo funkciją turėtų atlikti išleidimo teisės apribojimas. Visgi, tai dvi savarankiškos autorių turtinės teisės, todėl spraga dėl platinimo teisės neįtraukimo į ATGTJ 25 straipsnio 1 dalį išlieka. Tai juo labiau keista atsižvelgiant į tai, kad ATGTJ 25 straipsnio 2 dalyje pateikiamas gana panašus apribojamų teisių sąrašas, kuriame minima ir platinimo teisė. Be to, kitos Tyrimo aptariamos valstybės platinimo teisę į aptariamo apribojimo apimtį įtraukia. Todėl siūlytina į ATGTJ 25 straipsnio 1 dalį įtraukti ir platinimą.

5.15.4. Išvados ir rekomendacijos

Autorių teisių apribojimas asmenims su negalia skirtais būdais didžiąja dalimi taikomas sklandžiai, jis yra susijęs su neseniai priimtais ES (ir tarptautiniais) teisės aktais, kuriuose, savo ruožtu, atsižvelgta į skaitmeninės ekonomikos realijas, todėl esminių pokyčių nesiūlytina.

Visgi, apribojimo plėtimas yra įmanomas ir rekomenduotinas, į ATGTJ 25 straipsnio 1 dalies apimtį įtraukiant viešo atlikimo teisę bei platinimo teisę. Plečiant apribojimą ir įtraukiant į jo apimtį viešo atlikimo teisę, svarstytinas ir kompensacinio atlyginimo įvedimas. Tokia kompensacinio atlyginimo schema galėtų veikti analogiškais pagrindais kaip šiuo metu taikomas atlyginimas už knygų panaudą.

Priedas Nr. 1. Klausimynas dėl autorių teisių apribojimų taikymo bibliotekose

Tyrimo aprašymas:

Kultūros ministerijos užsakymu atliekamas Autorių teisių apribojimų tyrimas, kurio pagrindinis tikslas – įvertinti autorių teisių apribojimų (tai yra, situacijų, kuomet nėra reikalingas autorių ar juos atstovaujančių organizacijų leidimas) pritaikomumą skaitmeninės ekonomikos sąlygomis bei jų taikymo plėtros ar siaurimo galimybes.

Tyrimas apima šiuos apribojimus, kurie yra ar galėtų būti aktualūs bibliotekų veikloje:

1. Galimybė naudoti kūrinius bibliotekų patalpose įrengtuose kompiuteriuose
2. Atgaminimas paveldo išsaugojimo tikslais
3. Kūrinio panaudojimas informacijos tikslais
4. Tekstų ir duomenų gavyba
5. Panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais

Tyrimas **neapima** nenustatytų teisių turėtojų kūrinių ir kūrinių, kuriais nebeprekiuojama, situacijų ir su jais susiję klausimai neužduodami.

Klausimai:

I. Galimybė naudoti kūrinius bibliotekų patalpose įrengtuose kompiuteriuose

Autorių teisių įstatymas nustato, kad bibliotekoms suteikiama galimybė kūrinius (knygas ir kitus jų fonduose esančius kūrinius, pvz., nuotraukas) padaryti pasiekiamus kompiuteriuose **tu įstaigu patalpose** (esant papildomoms sąlygoms).

Klausimas	Atsakymas
1. Ar žinojote apie aukščiau nurodytą galimybę? Jei taip, ar tokio naudojimo sąlygos Jums yra aiškios?	
2. Ar ši galimybė Jūsų bibliotekoje gali būti realiai naudojama: ar bibliotekoje yra kompiuteriai, kuriuose yra pateikiamos skaitmeninės knygų ar kitų kūrinių kopijos?	
3. Ar yra tokio naudojimo statistika (jei taip – gal galėtumėte pasidalinti)?	
4. Jei ši galimybė realiai naudojama, ar kyla praktinio taikymo sunkumų dėl Autorių teisių įstatyme nustatytų sąlygų, ypač, dėl to, kad	

kūrinio turi nebūti viešoje prekyboje	
5. Jei ši galimybė realiai naudojama, kokie kiti praktiniai sunkumai kyla?	

II. Atgaminimas paveldo išsaugojimo tikslais

Autorių teisių įstatymas nustato, kad bibliotekoms suteikiama galimybė atgaminti (tai yra, daryti kopijas, įskaitant, skaitmenines kopijas) jų fonduose ir kolekcijose nuolat esančius kūrinius bet koku formatu ar bet kokioje laikmenoje tokių kūrinių išsaugojimo tikslais ir tiek, kiek tai būtina jiems išsaugoti.

Klausimas	Atsakymas
1. Ar Jūsų bibliotekoje ši galimybė realiai naudojama? Ar yra poreikis atgaminti ne tik rašytinius, bet ir kitokius kūrinius (nuotraukas, paveikslėlius, muziką, filmus, etc.)?	
2. Ar Jums aiškus įstatymo reikalavimas, jog kopija gali būti daroma „išsaugojimo tikslais“? Ar dėl to kyla kokių sunkumų?	
3. Nurodykite, jei kyla kokių nors kitų praktinių problemų, taikant šį apribojimą.	
4. Ar atgaminimui pasitelkiami tretieji asmenys (pvz., privačios įmonės)?	

III. Kūrinio panaudojimas informacijos tikslais

Autorių teisių įstatymas nustato, kad galima atgaminti ir viešai skelbti literatūros ir meno kūrinius, kai iš jų atlikimo vietos ar viešos parodos pateikiama informacija apie visuomenės gyvenimo įvykius.

Nors šis apribojimas labiau skirtas žiniasklaidos priemonėms, tačiau bibliotekose nuolat vyksta renginiai bei parodos ir pati biblioteka savo tinklapyje, socialiniuose tinkluose ar kitais būdais gali viešai skelbti informaciją apie įvykius.

Klausimas	Atsakymas
1. Ar galima teigti, kad Jūsų bibliotekai minima galimybė yra aktuali, tai yra, jog savo	

tinklapyje, socialiniuose tinkluose ar kitais būdais skleidžiate informaciją iš Jūsų patalpose vykstančių viešų parodų ar kitų renginių?	
2. Jei taip, ar tokiu atveju pasirašote susitarimus su parodų ar kitų renginių organizatoriais ar su kitais asmenimis dėl leidimo panaudoti kūrinius aukščiau paminėtais būdais?	
3. Ar šis klausimas yra kilęs ar kitaip aktualus Jūsų praktikoje?	

IV. Tekstų ir duomenų gavyba

Autorių teisių įstatymas nustato, kad bibliotekoms leidžiama atgaminti kūrinius tam, kad jos galėtų atlikti tekstų ir duomenų gavybą (angl. *text and data mining*). Tekstų ir duomenų gavyba yra apibrėžiama kaip automatizuotas skaitmeninių tekstų ir duomenų analizės metodas.

Klausimas	Atsakymas
1. Ar žinojote apie aukščiau nurodytą bibliotekoms taikomą galimybę?	
2. Ar šiuo apribojimu Jūsų bibliotekoje buvo realiai naudojamasi arba numatoma tai daryti ateityje?	

V. Panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais

Autorių teisių įstatymas nustato, kad mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais leidžiama atgaminti nedidelius teisėtai išleistus ar viešai paskelbtus kūrinius, kiek tai neviršija mokymui ar moksliniam tyrimui reikalingo masto.

Klausimas	Atsakymas
1. Ar Jūsų biblioteka yra susidūrus su situacijomis, kai bibliotekos lankytojai prašė atgaminti (ar, galimai, kitaip naudoti) fonduose esančius kūrinius, motyvuodami būtent mokymo ar mokslinių tyrimų tikslais ?	
2. Jei taip, ar tenkinate tokius prašymus?	
3. Jei tokių prašymų būna, ar yra aiškios įstatyme nustatytos sąlygos, keliamos tokioms situacijoms?	

Priedas Nr. 2. Klausimynas dėl autorių teisių apribojimų taikymo mokymo ir mokslinių tyrimų veikloje

Tyrimo aprašymas:

Kultūros ministerijos užsakymu atliekamas Autorių teisių apribojimų tyrimas, kurio pagrindinis tikslas – įvertinti autorių teisių apribojimų (tai yra, situacijų, kuomet nėra reikalingas autorių ar juos atstovaujančių organizacijų leidimas ir nereikia mokėti autorinio atlyginimo) pritaikomumą skaitmeninės ekonomikos sąlygomis bei jų taikymo plėtros ar siaurinimo galimybes.

Tyrimas apima šiuos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme nustatytus apribojimus, kurie yra ar galėtų būti aktualūs mokymo ir mokslinių tyrimų veikloje:

6. Naudojant kūrinius kaip pavyzdį mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais.
7. Naudojant kūrinius kaip pavyzdį besimokančiųjų švietimo įstaigose mokymosi pasiekimams vertinti sukurtus kūrinius.
8. Naudojant kūrinius viešai mokyklų koncertuose, parodose, kurie yra šių įstaigų vykdomo ugdymo proceso dalis.
9. Citavimas.

Klausimai:

1. Naudojant kūrinius kaip pavyzdį mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais.

Autorių teisių įstatymas nustato, kad galima kaip pavyzdį nekomerciniais mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais naudoti nedidelius teisėtai išleistus ar viešai paskelbtus kūrinius (ar trumpas jų ištraukas), kiek tai susiję su mokymo programomis ir neviršija mokymui ar moksliniam tyrimui reikalingo masto.

Klausimas	Atsakymas
6. Ar žinojote apie aukščiau nurodytą galimybę? Jei taip, ar tokio naudojimo sąlygos Jums yra aiškios?	
7. Ar aukščiau nurodyta galimybė yra realiai Jūsų praktikoje naudojama?	
8. Jei ši galimybė realiai naudojama, ar kyla praktinio taikymo sunkumų?	
9. Ar dėl tokio naudojimo yra kilę ginčų su autoriais ar juos atstovaujančiomis organizacijomis?	

2. Naudojant kūrinius kaip pavyzdį besimokančiųjų švietimo įstaigose mokymosi pasiekimams vertinti sukurtus kūrinius.

A autorių teisių įstatymas nustato, kad galima kaip pavyzdį naudoti besimokančiųjų švietimo įstaigose mokymosi pasiekimams vertinti sukurtus kūrinius (tai yra, mokinių darbus, pavyzdžiui, rašinius, piešinius), kiek tai susiję su mokymo ir pedagogų kvalifikacijos tobulinimo programomis ir neviršija mokymui ar pedagogų kvalifikacijos tobulinimui reikalingo masto.

Klausimas	Atsakymas
5. Ar žinojote apie aukščiau nurodytą galimybę? Jei taip, ar tokio naudojimo sąlygos Jums yra aiškios?	
6. Ar yra žinoma praktinio taikymo sunkumų ar ginčų taikant šį apribojimą, jei taip – kokių?	

3. Naudojant kūrinius viešai mokyklų ir ikimokyklinio ugdymo koncertuose, parodose, kurie yra šių įstaigų vykdomo ugdymo proceso dalis.

A autorių teisių įstatymas nustato, kad galima viešai atlikti ir viešai rodyti kūrinių švietimo mokyklų ir ikimokyklinio ugdymo mokyklų koncertuose, parodose, kurie yra šių įstaigų vykdomo ugdymo proceso dalis.

Klausimas	Atsakymas
1. Ar žinojote apie aukščiau nurodytą galimybę? Jei taip, ar tokio naudojimo sąlygos Jums yra aiškios?	
2. Ar yra žinoma praktinio taikymo sunkumų ar ginčų taikant šį apribojimą, jei taip – kokių?	

4. Citavimas

A autorių teisių įstatymas nustato, kad nurodžius naudojamą šaltinį ir autoriaus vardą leidžiama naudoti nedidelę teisėtai išleisto ar viešai paskelbto kūrinio dalį tiek originalo kalba, tiek išverstą į kitą kalbą, kaip citatą (kritikos ar apžvalgos tikslais) kitame kūrinyje, jeigu toks panaudojimas yra sąžiningas ir neviršija citavimo tikslui reikalingo masto.

Klausimas	Atsakymas
1. Ar Jums (kitiems mokytojams, mokiniams) yra aiškios citavimo sąlygos?	
2. Ar dėl citavimo kyla praktinio pobūdžio neaiškumų, pavyzdžiui, nesate tikras, ar toks citavimas yra leistinas ir todėl vengiate cituoti?	

<p>3. Ar sutiktumėte su teiginiu, kad Jums (kitiems mokytojams, mokiniams) kai kuriais atvejais būtų aktualu pacituoti ne ištrauką, o visą kūrinį (pvz., visą trumpą eilėrašį ar nuotrauką), o ne jo dalį?</p>	
--	--

Priedas Nr. 3. Klausimynas dėl autorių teisių apribojimo tekstų ir duomenų gavybai taikymo

Tyrimo aprašymas:

Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos užsakymu atliekamas Autorių teisių apribojimų tyrimas, kurio pagrindinis tikslas – įvertinti autorių teisių apribojimų (tai yra, situacijų, kuomet nėra reikalingas autorių ar juos atstovaujančių organizacijų leidimas) pritaikomumą skaitmeninės ekonomikos sąlygomis bei jų taikymo plėtros ar siaurimo galimybes.

Kontekstas: Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas nuo 2022 metų nustato naują autorių teisių apribojimą tekstų ir duomenų gavybos tikslais. Tai reiškia, kad galima laisvai, neprašant leidimų ir be užmokesčio atgaminti (kopijuoti) tekstų ir duomenų gavybos tikslais tokį turinį, kuris gali būti saugoms autorių teisių. Gali būti naudojami ne tik tekstiniai kūriniai (knygos, straipsniai ir bet kokie kiti tekstai tiek analogine, tiek skaitmenine forma), bet ir bet koks kitas turinys, kuris gali būti saugomas autorių teisių: filmai ar bet kokie kiti vaizdo įrašai, nuotraukos, paveikslai, iliustracijos, muzika, ir t. t.

Ši galimybė laikoma svarbia mokslininkams, nes jiems sumažėja rizika pažeisti autorių teises, taip pat nereikia ieškoti autorių ir prašyti jų leidimo bei nereikia patirti su tuo susijusių finansinių išlaidų.

Įstatymas įvardija, kad **tekstų ir duomenų gavyba** yra automatizuotas skaitmeninės formos tekstų ir duomenų analizės metodas, kuriuo gaunama informacija.

Šios galimybės taikymo sąlygos yra šios:

1. Pasinaudoti minėta galimybe gali tik mokslinių tyrimų organizacijos (pvz., universitetai, mokslo institutai) ir kultūros paveldo įstaigos;
2. Kopijuojama atliekant tekstų ir duomenų gavybą (apibrėžimą žr. aukščiau);
3. Yra siekiama mokslinių tyrimų tikslų (įstatymas plačiau nepaaiškina, ką reikėtų laikyti mokslinių tyrimų tikslais);
4. Neturi būti siekiama komercinių tikslų;
5. Panaudoti gali būti kūriniai, kurie gali būti pasiekiami teisėtai (pvz., piratinės filmų ar svetainės šios sąlygos netenkintų);
6. Autoriai ar juos atstovaujanti organizacijos negali uždrausti moksliniais tikslais atlikti tekstų ir duomenų gavybą.

Autorių teisių įstatymas nurodo papildomą galimybę, kuomet tekstų ir duomenų gavyba galima ir nesiekiant mokslinių tikslų, o siekiant kitų, tarp jų ir komercinių tikslų, tačiau pastaruoju atveju autoriai ar juos atstovaujanti organizacijos gali uždrausti atlikti tekstų ir duomenų gavybą.

Klausimas	Atsakymas
10. Ar žinojote apie aukščiau nurodytą galimybę? Jei taip, ar tokio naudojimo sąlygos Jums yra aiškios?	
11. Ar pati tekstų ir duomenų gavybos samprata Jums yra aiški? Jei neaiški, gal galėtumėte patikslinti, kad būtent neaišku?	
12. Ar tekstų ir duomenų gavybos taikymas taptų aiškesnis ir labiau naudojamas, jei įstatymas plačiau ir/arba aiškiau paaiškintų, kas yra tekstų ir duomenų gavyba?	
13. Ar tekstų ir duomenų gavybos taikymas taptų aiškesnis ir labiau naudojamas, jei įstatymas aiškiau paaiškintų taikymo sąlygas, pvz., kas yra mokslinių tyrimų tikslai?	
14. Jei tekstų ir duomenų gavybą mokslinių tyrimų tikslais realiai naudojate, kokie kiti praktiniai sunkumai kyla?	
15. Ar Jums yra aktuali galimybė, taikyti ne tik tekstų ir duomenų gavybą mokslinių tyrimų tikslais, tačiau papildomą galimybę, kuri leidžia atlikti tekstų ir duomenų gavybą bet kokiais kitais tikslais?	
16. Ar galima teigti, kad aukščiau nurodyta galimybė ar bet kokia kita įstatymuose esanti galimybė Jums nėra aktuali, nes atliekant mokslinius tyrimus autoriai pretenzijų paprastai nereiškia, todėl teisinis reguliavimas nėra labai svarbus ir Jūsų veiklai praktikoje nei padeda, nei trukdo?	

Priedas Nr. 4. Klausimynas dėl autorių teisių apribojimo visuomenės informavimo srityje

Tyrimo aprašymas:

Kultūros ministerijos užsakymu atliekamas Autorių teisių apribojimų tyrimas, kurio pagrindinis tikslas – įvertinti autorių teisių apribojimų (tai yra situacijų, kuomet nėra reikalingas autorių ar juos atstovaujančių organizacijų leidimas ir nereikia mokėti autorinio atlyginimo) pritaikomumą skaitmeninės ekonomikos sąlygomis bei jų taikymo plėtros ar siaurinimo galimybes.

Tyrimas apima šiuos apribojimus, kurie yra ar galėtų būti aktualūs žurnalistų veikloje:

10. Galimybė atgaminti spaudoje anksčiau paskelbtus straipsnius aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis.
11. Galimybė viešai skelbti literatūros ir meno kūrinius, kai iš jų atlikimo vietos ar viešos parodos pateikiama informacija apie visuomenės gyvenimo įvykius arba dienos įvykių apžvalgos spaudoje, per radiją ar televiziją.
12. Galimybė atgaminti laikraščiuose, periodiniuose leidiniuose ar bet kuriuo būdu viešai skelbti politines kalbas, ištraukas iš viešų paskaitų, taip pat teismo proceso metu pasakytas kalbas.
13. Citavimas.

Pastebtina, jog autorių teisės nesaugo įprastinių informacinių pranešimų apie įvykius. Nors ši nuostata neabejotinai aktuali žurnalistų veikloje, siaurąja teisine prasme tai nėra autorių teisių apribojimas, todėl nėra tyrimo objektas.

Klausimai:

1. Galimybė atgaminti spaudoje anksčiau paskelbtus straipsnius aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis

Autorių teisių įstatymas nustato, kad galima atgaminti spaudoje jau anksčiau paskelbtus straipsnius aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis, jeigu autoriai ar kiti tų kūrinių autorių teisių subjektai nėra uždraudę taip naudoti kūrinius, nurodant šaltinį, įskaitant autoriaus vardą.

Klausimas	Atsakymas
17. Ar žinojote apie aukščiau nurodytą galimybę? Jei taip, ar tokio naudojimo sąlygos Jums yra aiškios?	
18. Jei ši galimybė realiai naudojama, ar kyla praktinio taikymo sunkumų dėl to, kad nėra aišku, ar autoriai yra uždraudę taip naudoti kūrinius, ar nėra?	
19. Ar kyla praktinio taikymo sunkumų nustatant, kad straipsnis yra „aktualus“ ir yra būtent	

„ekonomikos, politikos ar religijos“ tema? Ar matytumėte poreikį plėsti apribojimą, apimant ir kitas temas?	
20. Ar kyla kokių kitų praktinių sunkumų?	

2. Galimybė viešai skelbti literatūros ir meno kūrinius, kai iš jų atlikimo vietos ar viešos parodos pateikiama informacija apie visuomenės gyvenimo įvykius arba dienos įvykių apžvalgos spaudoje, per radiją ar televiziją

Autorių teisių įstatymas nustato, kad galima viešai skelbti literatūros ir meno kūrinius, kai iš jų atlikimo vietos ar viešos parodos pateikiama informacija apie visuomenės gyvenimo įvykius arba dienos įvykių apžvalgos spaudoje, per radiją ar televiziją, jeigu tokį kūrinių naudojimą pateisina informacijos pateikimo tikslas ir tai yra pagalbinė informacijos medžiaga.

Klausimas	Atsakymas
7. Ar žinojote apie aukščiau nurodytą galimybę? Jei taip, ar tokio naudojimo sąlygos Jums yra aiškios?	
8. Ar yra žinoma praktinio taikymo sunkumų ar ginčų taikant šį apribojimą, jei taip – kokių?	
9. Ar sutiktumėte, kad aptarimas apribojimas šiuo metu yra pernelyg siauras, nes, formaliai žiūrint, neapima paskelbimo internete? (Pastaba: įstatymas mini tik spaudą, radiją ir televiziją)	

3. Galimybė atgaminti laikraščiuose, periodiniuose leidiniuose ar bet kuriuo būdu viešai skelbti politines kalbas, ištraukas iš viešų paskaitų, taip pat teismo proceso metu pasakytas kalbas.

Autorių teisių įstatymas nustato, kad galima atgaminti laikraščiuose, periodiniuose leidiniuose ar bet kuriuo būdu viešai skelbti politines kalbas, ištraukas iš viešų paskaitų ar kitų panašių kūrinių, taip pat teismo proceso metu pasakytas kalbas tiek, kiek tai pateisina informavimo tikslai

Klausimas	Atsakymas
-----------	-----------

1. Ar žinojote apie aukščiau nurodytą galimybę? Jei taip, ar tokio naudojimo sąlygos Jums yra aiškios?	
2. Ar yra žinoma praktinio taikymo sunkumų ar ginčų taikant šį apribojimą, jei taip – kokių?	

10. Citavimas

Autorių teisių įstatymas nustato, kad nurodžius naudojamą šaltinį ir autoriaus vardą leidžiama naudoti nedidelę teisėtai išleisto ar viešai paskelbto kūrinio dalį tiek originalo kalba, tiek išverstą į kitą kalbą, kaip citatą (kritikos ar apžvalgos tikslais) kitame kūrinyje, jeigu toks panaudojimas yra sąžiningas ir neviršija citavimo tikslui reikalingo masto.

Klausimas	Atsakymas
1. Ar sutiktumėte su teiginiu, kad žurnalistams yra aktualus citavimo apribojimas ir jie naudoja jį praktikoje?	
2. Ar sutiktumėte su teiginiu, kad žurnalistams kai kuriais atvejais būtų aktualu pacituoti visą kūrinį (pvz., visą nuotrauką), o ne jo dalį?	

Priedas Nr. 5. Klausimai dėl autorių teisių apribojimų taikymo

Toliau pateikiami klausimai yra susiję tik su šiais apribojimais:

1. citavimas (ATGTĮ 21 straipsnis)
2. panaudojimas karikatūrai, parodijai ar pastišui (ATGTĮ 21(1) straipsnis)
3. panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais (ATGTĮ 22 straipsnis)
4. panaudojimas tekstų ir duomenų gavyboje mokslinių tyrimų tikslais (ATGTĮ 22(1) straipsnis)
5. panaudojimas tekstų ir duomenų gavybos tikslais (ATGTĮ 22(2) straipsnis)
6. panaudojimas kultūros paveldo įstaigų fondams ir kolekcijoms išsaugoti (ATGTĮ 23 straipsnis)
7. panaudojimas informacijos tikslais (ATGTĮ 24 straipsnis);
8. panaudojimas asmenims su negalia skirtais būdais (ATGTĮ 25 straipsnis).

Klausimai	Atsakymai
1. Ar praktikoje dažnai susiduriate su atvejais, kai citavimo apribojimu naudotojai bando piktnaudžiauti? Jei taip, ar galėtumėte išskirti tipinius, dažniausiai pasitaikančius tokio piktnaudžiavimo atvejus?	
2. Ar matytumėte citavimo apribojimo reguliavimo koregavimo poreikį, jei taip - kaip konkrečiai?	
3. Ar pastebėjote praktikoje pokyčių ar naujų problemų dėl citavimo taikymo po 2022 metais įsigaliojusių ATGTĮ pakeitimų?	
4. Ar susiduriate ir galite nurodyti probleminius aspektus (įskaitant, piktnaudžiavimo atvejus) taikant apribojimą karikatūros, parodijos ar pastišo tikslais?	
5. Ar yra buvę ginčų ar kitokių konfliktinių situacijų su švietimo įstaigomis (įskaitant, aukštąsias mokyklas) dėl kūrinių panaudojimo, motyvuojant mokymo ir mokslinio tyrimo tikslais? Jei taip, gal galite detalizuoti.	
6. Ar praktikoje matote autorių teisių panaudojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais (ATGTĮ 22 straipsnis) taikymo problemų?	
7. Ar yra buvę ginčų ar kitokių konfliktinių situacijų su kultūros paveldo įstaigomis	

(bibliotekomis, muziejais, archyvais, kino ar garso paveldo įstaigomis) dėl kūrinių panaudojimo? Jei taip, gal galite detalizuoti.	
8. Ar praktikoje matote autorių teisių panaudojimo kultūros paveldo įstaigose (ATGTĮ 22 str. 3 p., 23 straipsnis) taikymo problemų?	
9. Ar praktikoje yra išryškėjusios autorių teisių apribojimų tekstų ir duomenų gavybai (ATGTĮ 22(1) ir 22(2) straipsniai) taikymo problemos? Jei taip, prašome detalizuoti.	
10. Ar susiduriate ir galite nurodyti probleminius aspektus (įskaitant, piktnaudžiavimo atvejus) taikant apribojimus informavimo tikslais (ATGTĮ 24 str.)? Ar matytumėte teisinio reguliavimo keitimo poreikį?	
11. Ar praktikoje yra kilusių situacijų ir/ar ginčų dėl kūrinių naudojimo, kai tai susiję su įrangos demonstravimu ar taisymu (ATGTĮ 24 str. 1 d. 5 p.)?	
12. Ar kyla probleminių situacijų (jei taip - kokių) dėl kūrinių panaudojimo asmenims su negalia skirtais būdais (ATGTĮ 25 straipsnis)?	
13. Kiti pastebėjimai ar išvalgos dėl aukščiau nurodytų autorių teisių apribojimų, kurie nepateko į aukščiau pateiktus klausimus	